

III. KÖNYV.

Az államfő méltósága és hatalma.

A magyar nép öntudatos, akarat és cselekvés képes közzéletté, nemzetté, állammá, szervezete által emelkedik. A közjog határozza meg ezen szervezetet, az egyes organumok alakulását, feladatát, hatáskörét más szervekhez és az állampolgárokhoz való viszonyát és megszűnésük módját. Az alkotmányosság főleg az által valósul a magyar nemzeti államban, hogy e szervezetet önmagából önmaga által hozza létre maga a nép, hogy e szervezet így nem valami fölé rendelt, pusztá hatalmi mechanizmus, hanem magának a nemzetnek szerves valósága, és életerejé.

A jog és kulturállamiság hozza magával, hogy az állam-szervezet igen sok elágazású és tagozott. Az alkotmányjogban az összes szervek alakját és működését nem foglaljuk be, csak az államéletet vezető, irányító, általános jelentőségű és a főhatalmat főleg érvényesítő alapszervek jogát adjuk és pedig három részre osztva (III. IV. V. könyv). Foglalkozunk először az államfői méltóságra és hatalomra, azután az országgyűlésre és végül a felelős kormányra vonatkozó jogszabályokkal a bírói és közigazgatási, önkormányzati szervezetre csak annyiban térünk ki, amennyiben ezek jogállása a kormányhatalom működésére különlegesen visszahat, s abban ugynevezett alkotmánybiztosító erő foglaltatik.

A magyar állam monarchia.

A magyar állam uralmi formája az egyeduralkodó monarchia, a magyar állam királyság. Szent István óta a királysági államforma folytonosságában nincs megszakítás. Az 1914-ben kitört világháború végzetes következményei, az elvesztett háborút követő erőszak dulasai, a királysági államformát tá-

madó tényei nem voltak közjogi erejük.¹⁾ A nemzetgyűlés 1921. évi XLVII. törvénycikke kinyilvánítja, hogy: »A nemzet a királyság ősi államformáját változtatlanul fenntartja (3. §.) Az 1878. V. t.-c. 173. §. és az 1913. évi XXIV. t.-cikk különleges büntetőjogi védelemben részesíti a királyság intézményét, midőn öt évig terjedhető államfogházzal²⁾ büntetendőnek mondja ki nemcsak azt, ki gyűlekezeten nyilvánosan szóval vagy aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése által az alkotmányos államformát megtámadja, vagy aki az alkotmány egyes intézményei vagy a király törvényes joga ellen lázít, hanem azt is, aki a királyság intézményének megszüntetésére irányzott mozgalmat kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalmában másképp tevékeny részt vesz, vagy a királyság intézményét nyomtatvány útján, vagy irat, képes ábrázolat közszemlére tételével vagy nyilvánosan szóval, politikai célzattal megtámadja.

A királyság intézményének fennállását hitelesen tanúsító tény a királyi kormányzóság ideiglenes természetű létesítése is az 1920. évi I. és XVII. t.-cikkek értelmében. A kormányzói méltóságra és hatalmi körre vonatkozó jogtételekre a alább kiterjeszkedünk.

31. §. A magyar király hatalma.

A magyar király a magyar nemzetállam személyes megtestesülése (a nemzet az ő királyi szervében), az állam hatalmának (eszmeileg) birtokosa, az államélet legfőbb irányzója, az államélet és érdekek legelső védelmezője. Benne központosul a magyar nemzet disze, méltósága is, benne jut egyéni kifejezésre a magyar nemzet souverainitása, ezért felséges, szent (sacratissimus), sérthetetlen és felelőtlen a magyar király személye. A királyi személyt az

¹⁾ A népköztársaságot declaráló 1918. nov. 16-iki u. n. néphatározat, egy teljesen alkotmányjogi alap nélkül való gyűlekezettől eredt. Az 1920. I. nemzetgyűlési törvény már nyilvánvalóan a királysági államformát tekintette fennállónak.

²⁾ Pénzbüntetéssel és politikai jogok felfüggesztésével s hivatalvesztéssel is. — Az 1913:XXXIV. szerint a büntetés kiszabása a kir. táblák székhelyén levő kir. törvényszékek hatáskörébe tartozik.

állampolgároknál több disz és hatalom nem önjogon, nem is isteni jogon, hanem a magyar szent korona jogán illeti, mely szent korona tudvalevőleg a magyar nemzet egész testét (totum corpus), az állam területét és minden polgárát, a nemzeti jogok és hatalmak összességét foglalja magában s melynek első tagja (fő) a király.

I. A király hatalmának legfőbb jellemvonása, az, hogy egészében átruházott természetű. Werbőczy Hk. I. R. 3. címében ezt mondja: »... miután a magyarok a katolikus hitre tértek és maguknak önkényt királyt választottak, úgy a törvényhozásnak, mint birtokadományozásnak és minden bírásoknak hatalmát az uralkodással és kormányzással együtt az ország szent koronájának joghatóságára, következésképp az ezzel megkoronázott törvényes királyra ruházták át.« Ám a koronázás mai nap is mint a hatalom jogszerű birtokának és gyakorlásának elengedhetetlen kelléke jelentkezik. (alább.)

A kir. hatalom származtatott voltára nézve szépen mondja Cziráky (Consp. juris publ. 190. lap) »Regnat igitur Augusta haec progenies jurequo nihil firmitus, nil sanctius toto orbe habetur, Jure videlicet a Natione, in cujus plena id potestate erat, sponte ac libere delato stb.«

II. A királyi hatalom átruházott természetéből szükségképp következik, hogy a magyar királyi méltóság tisztán közhatalmi természetű; a királyság semminő irányban vonatkozásban nem magánhatalom, egészében »nemzetszerv«, a nemzeti egység personifikálása, mint ilyennek közjogilag van alárendelve a nemzet minden tagja, a királyi családot sem véve ki és az államterület egésze. A király iránti hűség és engedelmesség csakis és egyedül a nemzet hatalma birtokosának szól, a hűbéres hűségnél ez erősebb, feltétlenebb és magasztosabb, mert általa a nemzethez és hazához hű, az, ki királyához hű. A király közhatalma természet-szerűleg sem nem osztható, sem nem idegeníthető el patriomonalis jogok módjára. Közhatalmi természete a magyar királyságnak a történet folyamán is állandóan meg és elismerve volt. Közhatalom volt már a vezéri méltóság, melynek helyét a királyság foglalta el. A hűbéri rendszer erősen éreztette ugyan befolyását állami intézményeinkre is, főképen a tizenharmadik és tizennegyedik századokban, de a királyság közhatalmi voltát meg nem semmisíthette, el sem homályosította. A

magyar alkotmányjog története ezt minden kétségen felül helyezi.¹⁾

III. A magyar király a közhatalmat a nép részvételével gyakorolja; abszolút uralkodó, korlátlan monarchia sohasem volt; a legfőbb államhatalmi cselekvőség, a törvények alkotása az egész (politikai) nemzettel, jelesül (birodalmi és autonom) az országgyűlésekkel együtt illette a koronás királyt; az ugynevezett végrehajtó hatalmat minden részében az országgyűlésnek felelős — parlamentaris — ministeriummal együtt s honfiak tanácsával élve, gyakorolja a király, de rajta, illetőleg a királyi hatóságokon kívül abban is jelentékeny közreműködés van biztosítva az országgyűlésnek s a közvetlenül a néptől származó, u. n. önkormányzati hatóságoknak.

IV. A király hatalmát az összes állami ügyekben a törvények korlátai között, illetőleg a törvények szerint köteles gyakorolni. Ebből az is következik, hogy a királyi hatalomnak az egyes államügyekben való tevékenységét a törvények szabályozhatják, vagy pl. törvények által határozható meg bizonyos királyi hatósági szervezet, mely azon ügyeket intézi; úgy, hogy a király ezen szervezettel köteles hatalmát kifejtteni, azt nem mellőzheti; a törvény által megállapított hatósági hatásköröket a király általán és teljesen tartozik respectálni és azok köréből egyes teendőket magához, személyes elintézése alá venni, vagy más királyi szervekre bízni nem jogosult. »Potestas regia non nisi in sensu legum exercebitur.« Általános szabályul áll, hogy a törvényileg megállapított közhatalmági szerveket a király meg nem szüntetheti, meg nem változtathatja, »senkit illetékes hatóságtól el nem vonhat, a törvényes hatásköröket nem módosíthatja« stb. Viszont, ha törvények egyenesen a király személyes elintézése alá utasítanak bizonyos

¹⁾ Kollár mondja: »Regem nihil sibi privatim, sed omina coronae suae, atque regno publico acquirere«. A kir. hatalom átruházott természetű törvényekben, államokmányokban, országgyűlési tanácskozáásokban, irodalmi művekben számtalanszor kifejezésre juttatva, hangsúlyozva van. Az ujabbkori felfogás e tekintetben nem kevésbé határozott, mint a régebbi. Utalunk itt Deák F. írataira és beszédeire, az 1861. és 1865—7. országgyűlés felirataira. Ujabb közjogi tankönyvekre és publicistikai dolgozatokra. Semmi más hatalma és joga nincs is a magyar királynak, mint a mit a nemzettől nyert.

actusokat, pl. kinevezést, jóváhagyást, engedélyezést stb., azoknak semminemű más hatóságra való delegálása, átruházása nem jogosult, azon teendők ellátása kötelező személyes királyi hatáskört képez.

V. A törvényhozás, mint legnagyobb nemzeti hatalom, bár mely állami teendő és ügy iránt rendelkezik: nincs az állami hatalomnak oly köre, része, jogosítványa, nyilvánulása, mely a legfőbb állami akarat, a törvényhozás szabályozása alól elvonva lenne. Azt mondja Deák F. (Adalékok stb.) »Nincs alkotmányunkban kizárva a lehetőség, hogy a törvényhozás akár a fejedelemnek, akár a nemzetnek valamely jogát módosítsa vagy eltörölje«. A megállapított jogkörök változhatlanságának elve az államfejlődés megbénítása volna. A fenn tartott és közlött felségjogok (*Jura majestatica reservata et communicata seu comitialia*) szokásos felosztás nem értelmezettett soha olyképp, hogy némely államhatalmi teendők, illetőleg jogok a királyt úgy illethék meg, hogy azokat a király a törvényhozástól teljesen függetlenül, a felelős miniszterek nélkül, sőt a parlamentáris ellenőrzés alól is elvonva gyakorolhatná s hogy alkotmányselem volna, ha az országgyűlés azok iránt bele szólási, avagy ép szabályozási hatalmat követelne. Érinthetlen fejedelmi jogokat csak oly állam alkotmánya ismerhet, hol eredetileg minden részében a fejedelemé a főhatalom, az annak nemcsak birtokosa, de forrása is és ahol idők folyamán a fejedelem egyes hatalmi jogait önszántából közössé tette, megosztotta a néppel, átengedte annak.¹⁾

¹⁾ A *reservata jura* gondolata a magyar alkotmány alaptételeivel homlokegyenest ellenkeznék. Ugyanis annak folytán, hogy a királyság választási alapon nyugodott, a nemzetegyetemesség volt minden jog forrása . . . A nemzet jogai voltak ily módon a fenn tartott, a királyságé az átruházott, delegált jogok, mondja Beöthy Ákos id. m. 735. I. L. még idevonatkozólag Deák F. »Adalék a magyar közjoghoz« című műve 87. lap. Az 1741. évi XI. t.-c. 2. §-ában e kifejezést találjuk »a király azokban az ügyekben, melyek a neki engedett legfőbb hatalomtól függenek«.

A *Jura reservata* és *jura comitialia*-féle felosztás csak a kir. személyes hatáskörnek szembeállítására a törvényhozásával Fényes Elek-nél is (Magyarorsz. Statiszt. II. 38, 39. l.); ugyanez az értelme a *reservált jogoknak* Beöthy Zs. »Elemi Magyar Közjogában (1840) a *jura reservata et communicata seu comitialia*-féle felosztásnak. Lásd még

A magyar közzogi tekintélyek nem is fogadják el a törvényhozásilag is érinthetlen reservált felségjogok elméletét. Werbőczytől Deák Ferencig egyetértének abban, hogy a mint Deák mondja: »Nem a fejedelem ad a nemzetnek jogokat, hanem a nemzet ad a fejedelemnek, mert a nemzet minden jussoknak forrása«. (1834. aug. 27-iki beszéde.) Gr. Apponyi Albert szerint »a fölségjogok terjedelme fluctuál; a törvényhozásra nézve végre is a célszerűség kérdése az, mennyire akarja azokat megszorítani vagy tágitani«. (1889. március 2-iki beszéde.) Virozsil (Jus. publ. II. köt. »jura restricta és riectrica« felosztásával) szintén nem nyilvánítja törvényhozásilag érinthetetleneknek a megszorítatlan királyi jogokat. A törvényhozási gyakorlat is mellettünk szól, mert számos törvényünk szabályozott másutt reserválnak tekintett felségjogokat.

VI. A királyi hatalom a magyar szent korona területén egy és ugyanaz. A magyar királyság intézménye kilencszáz éven át lényegileg ugyanaz maradt; mai királyságunk olyan, sőt ugyanaz, amit Szent István alkotott. E méltóság megosztva nem volt soha s az alkotmány szerint a királyt illető hatalom királyi rendelkezésekkel meg nem is osztható. Az ellenkirályok, az ifjabb királyság, a társkirályság, mely történelmünk folyamának bizonyos időpontjaiban feltűnik, alkotmányos intézményül elfogadva sohasem volt, az említett egység jogszerű megszüntetéseit nem képezték. Egy a szent korona, egy a koronázás, egységes és osztatlan a királyi méltóság. Egységes volt a királyválasztási actus addig, míg a magyar állam választási monarchia volt. A magyar király hatalma és méltósága oszthatatlanul egységes lévén, ezzel ellenkező jelentőséget nem szabad tulajdonítani a király által viselt — megszünt országokra, azaz megszünt államfői méltóságokra emlékeztető pusztá címeknek. A »Horvát-Szlavon-Dalmátországok királya« elnevezés is pusztá cím; a horvát királyság és államiság megszünt annak Magyarország általi meghódításával s nem éledett fel az 1868. évi XXX. t.-c. alapján

Cziráky »Consp. jur. R. Hung. 323. és 324. §§-ait. Kollár—Lakits (Staatsr. des kgr. Ung.) közzogi művében, bár azt vitatja, hogy az államhatalmi jogokról kétség esetén az vélelmezendő, hogy a királyt illetik, nem állítja a királyi jogkör változhatlanságát.

sem, mely széleskörű törvényhozási és végrehajtói autonómiát biztosított a társországoknak.

VII. A magyar királyi hatalom keresztény jellegű (Ferdinándy) oly értelemben, hogy a magyar nemzet életében a keresztény szellem és erkölcs több mint kilencszáz éve érvényesül, a közintézményekben valósul. A nemzetélet ezen keresztény jellege a nemzet szervezetében bennfoglalt királyi szervre természetszerűleg kiterjed.

VIII. A magyar király a hatalmat kötelelességszerűleg is gyakorolja. A királyi köztisztviséget betölteni, érvényesíteni kell, e köteletség bármely része alól csak törvény adhatja felmentést. Az uralkodástól tetszésszerű visszavonulást, passzív magatartást nem enged meg az alkotmányjog, amint a király lemondása is csak az országgyűlés hozzájárulása mellett jogérvényes. (1867. III.) Az uralkodásra képtelenség a személyes uralkodás köteletségét megszünteti, amikor is gyámkormányzóságnak van helye.

32. §. A király felelőtlensége.

Az állam a maga souverainitásában jogi felelősséggel nem tartozik. A monarchikus államokban az állami souverainitás egyik letéteményese az uralkodó, ki tehát mint politikai személyiség, senki által az államban nem vonható jogi felelősségre, kire tényei vagy mulasztásaiért földi bíró valamely büntetést ki nem szabhat; aki, mint mondani szokás, »csak Isten, saját lelkiismerete és a történelem ítélőszéke előtt számol tettei és mulasztásaiért«. A király felelőtlenségének elve a mai magyar közjog szerint nem kétséges. Régebben némi nyomai vannak annak, hogy a királynak jogi felelősségét intézményileg törekedtek valósítani, szükségesnek tartván azt az alkotmány biztosítására.¹⁾ Ilyen intézménynek látszik az aranybulla 31. cikke által a nemességnek adott fegyveres ellenállási jog, az esetre, ha a király az aranybulla pontjait megszegné; továbbá a törvényeket, különösen pedig az egyháznak biztosított szabadságokat és kedvezményeket megszegő királynak egyházi átok alá vetése az esztergomi, illetőleg — az összes főpapok megegyezésével — a kalocsai érsek által (1231., 1267. és 1298. évi t.-cikk). Utoljára tételik említés az egyházi átokról I. Ulászló idején; a fegyveres ellen-

¹⁾ Zsigmond király felelősségre vonása és bebörtönzése.

állás jogát pedig az 1687. évi IV. t.-cikk megszüntetvén, a király jogi felelőtlensége teljessé lön.

I. Természetes, hogy az emberi társadalom rendjének alapeszméjét minden emberi felelőtlenség egyenesen veszélyezteti és megtámadja; ezért gondoskodni kell a jog-erkölcsi alapokon álló államban arról, hogy a souverain egyén tényei is felelősséget vonjanak maguk után. Ezért találjuk általában a jogállamokban, hogy a monarchának tényeiért felelős organumokról gondoskodnak s ekkor megmentvén az uralkodó személyes felelőtlenségét, eleget tesznek a jogi rend említett főkövetelményének is. A király tanácsosainak jogi felelőssége régi intézmény a magyar közjogban is; csirái ennek már az aranybullaiban megvannak; az 1231. évi decretum pedig, mely kívánja, hogy a törvénytörő nádort az országgyűlésnek joga legyen hivatalától megfosztani, a jogi felelősség eszméjét rejtí; habár ezen felelősség biztos és hatályos érvényesítésének módját és eszközeit csak a felelős ministeriumról szóló 1848. évi III. t.-cikk nyújtá.

A királyi felelőtlenség szükséges elvének correctivuma tehát a királynak uralmi tényeiben való kötöttsége, vagyis azon követelmény, hogy a Felség másokkal együtt cselekedjék, vagy legalább mások tanácsával éljen. — Már régi alkotmányunkban elismertetett azon elv, hogy a király állami ügyekben tanácsosai meghallgatása nélkül semmit se tegyen, Ez iránt rendelkeznek pl.: az 1298. évi XXIII., 1386. évi III., 1507. évi V. és VII., 1526. évi I. és XXXI., 1559. évi VIII., 1582. évi I., 1588. évi III. és IX. t.-cikk. Az 1741. évi XI. t.-c. fontos ügyek elintézésénél a primásnak, nádornak és az ország más főurainak meghallgatását rendeli. Ezen törvények hatálya ma is fennáll azon módosulással, hogy a ministerialis kormányzat óta alkotott törvényeink ott, ahol a királyra személyes teendőt ruháznak, azoknál rendszerint a ministeri javaslatot, előterjesztést (tehát tanácsolást), a minister meghallgatását szabják elő és hogy a parlamentaris kormányzat természetéből foly, hogy a királynak legelső sorban és rendszerint ministerei adjanak tanácsot.

Az államtanács. Az 1848. évi III. t.-c. 19. §-a elvi-

leg elfogadta az államtanácsnak, mint a korona mellé rendelt tanácsadó testületnek szervezését, olyankép, hogy az a király vagy nádorhelytartó, vagy a miniszerelnök elnöklete alatt, mint az országgyűléstől független s annak felelőtlen testület tanácskozzék.¹⁾

A részletes szabályozást a törvény a legközelebbi országgyűlésre bízta, a mi azonban mind a mai napig nem történt meg, vagyis úgy látszik, hogy időközben törvényhozásunk eljuttatta az államtanács eszméjét.

II. Az ellenjegyzés. A király tényeiért tanácsosai felelnek. Ezen régi elvet új alakban kimondá és a tanácsosok teljességre vonhatóságának megfelelő módját megállapítja az 1848.

III. t.-c., egyuttal azonban a király tényeinek közjogi érvényét a miniszeri ellenjegyzéstől tette függővé, így: »A király bármely rendelete, parancsolata vagy kinevezése csak úgy érvényes, ha a Budapesten székelő és a magyar országgyűlésnek felelős miniszterek egyike által aláíratik.«²⁾ Ez aláírást, mely a királyi aláírás alatt foglal helyet, nevezik ellenjegyzésnek.

Az ellenjegyzés szüksége alól a 48-as törvény nem enged kivételt; a király azon hatósága körében is, mely személyes intézésének különösen fenntartatott, pl. a haduri jog gyakorlásánál is szükséges az ellenjegyzés.

Az ellenjegyzés lehetősége csak írásba foglalt kir. actusoknál van meg, azért az 1848. III. t.-c. az írásba foglalást kötelezővé teszi, illetőleg az írásba foglalás iránt való ususnak fenntartását a királyi rendeletekre, parancsolatokra és kinevezésekre vonatkozólag.

Az ellenjegyzés jelentősége iránti vélemények eltérnek. Fer-

1) Régi közjogunk szellemével ellenkezésben állana a felelőtlen tanácsosok intézménye; az államtanácsnak ilyenkép megalkotása nem is kívánatos.

2) Rendeletet, parancsolatot vagy kinevezést nem képező királyi ténykedésekért azonban a miniszter szintén felelős, vagyis nem csak az ellenjegyzés állapít meg felelősséget. A parlamenti control gyakorolhatása szintén nem függ az ellenjegyzéstől. Az ellenjegyzés fogalma szerint, a miniszter aláírása nem a királyé alatt, hanem az okmány másik oldalán, szemben a királyéval s egyenlő magasságban történik. A praxisban elfogadott aláírás nem oly jellegzetes az ellenjegyzés lényegére, mint a szorosan vett ellenjegyzés. (Contrasignatura, Gegenzeichnung.)

dinándy (Kir. méltóság c. művében) azt mondja: »Az ellenjegyzés nélkülözhetetlensége a király személyes kormányzásának megszüntetésével egyenlő«. Ha a törvényt szó szerint vesszük, csakugyan így van, mert annak szavai szerint az ellenjegyzés érvényességi kellék, az érvényre emeli a magában érvénnyel nem bíró királyi elhatározást. Ily magyarázathoz azonban a magyar alkotmány és a 48-as törvények szelleme nem nyújt alapot; a királyi hatalom valóságát a mi parlamentáris kormányrendszerünk nem tagadja, nem semmisíti meg. Hiszen az 1867. évi VII. t.-c. szerint is, a király személyesen gyakorolja hatalmát, senki őt e hatalomban nem helyettesítheti, a nádornak is, mint a király távolléte esetére való királyi helyettesnek, helytartónak, az 1608. évi XVIII. és 1848. évi III. törvénycikkben érintett hatalma meg van szüntetve. Nem absorbeálja a ministeri hatalom sem a királyit, nem akarhatta a törvényhozó a ministert ültetni a királyi hatalomba. Lechner jegyzeteiben olvassuk: »Az ellenjegyzés nem ad, valami a király hatalmához s így az nem rendelkezés, hanem a felelősség elvállalása a király rendelkezéseért«.

Az ellenjegyzés jelentősége tehát nem érvényreemelés, hanem kijelentése annak, hogy a minister helyesnek és jogszerűnek tartja a királyi intézkedést, azért kész felelősséget viselni. Ily értelemben véve az ellenjegyzés »járvulékos« természetű, mely egyuttal hiteles tanúsítás arra nézve is, hogy az illető rendelkezés valóban a királytól ered. Az ellenjegyző minister tehát csak segédje a rendelkező királynak.

E felfogás mellett is elfogadhatni azt, hogy a királyi rendelkezések kötelező ereje az alsó hatóságokra és egyesekre az ellenjegyzéstől feltételezett, mert ellenjegyzés nélkül hiányzik az ép érintett hiteles tanúsítás és aziránti biztosság, hogy a királyi rendelkezés alkotmányos.

33. §. A királyi szék betöltése.

A királyság Szent István óta a nemzetszervezetben foglaltatik. A király a nemzet az Ő királyi szervében (L. Kuncz Nemzetállam c. művét.) annak meghatározása, hogy ki üljön a királyi székben a nemzet elévülhetetlen ősi jogát

képezi. Szabad nemzetünk ezen önszervezési joga közszabadságunk lényegéhez tartozik. A magyar állam törvényhozása erről le nem mondott, azzal sem, hogy a királyi székre öröklési igényt adott és ezzel a szabad választást önmaga elhatározásából korlátozta, illetőleg nem gyakorolta. Már itt rá kell mutatnunk arra, hogy a királyi szék betöltésének hatalmában nemcsak a király választási jog, nemcsak bizonyos személyeknek családok, nemzetségek tagjainak trónra lépési igényével (öröklési jog) felruházása, de a koronázás joga is lényegesen bennfoglaltatik. A koronázás ünnepélyes actusa a hatalom átruházásnak, átengedésnek, mely nélkül sem a »rex electus«, sem a »rex hereditarius« nem törvényes király, nem »Rex legitimus«. A nemzet tagok (Membra Sacrae Coronae) most magyar állampolgárok hűségi és engedelmeségi kötelezettséggel, csak a koronás királynak tartoznak.¹⁾

I.

A királyság fennállása óta háromféle módon történt a magyar királyi szék betöltése, a koronázás közjogi intézménye azonban lényegében folytonosan azonos maradt.

I. Az Árpádházi királyok a nemzet választása által kapták trónjukat, de a választás szabadsága korlátozva volt, mert csak Árpád fiági leszármazói voltak választhatók, e korlátozást természetesen szabad elhatározással maga a nemzet állapította meg.²⁾

II. Az Árpádház fiágainak kihaltával a teljesen szabad királyválasztás ismételten előfordul.³⁾ Wenzel, I. Ottó, Róbert Károly, Mária, I. Ulászló, I. Mátyás, II. Ulászló, I. Ferdinánd trónrajutása teljesen szabad választás alapján történt.

¹⁾ Részletesen a koronázásról alább.

²⁾ E korlátozás az állítólagos vérszerződésig nyulik vissza, vagyis már a vezérekre vonatkozott. Árpádot és utódait szabad akaratjukból tették vezérüké a honfoglaló magyarok.

Fraknoi 1913. évben megjelent művében valószínűnek tartja, hogy az Árpádházra nézve is öröklési rend volt megállapítva. Ezzel szemben a jogtörténet írói fenntartják álláspontjukat. L. erről Domanovszky és Ferdinandy cikkeit a Budapesti Szemle 1913. évfolyamában. — Az elsőszülöttségi rendet III. Béla óta követi a nemzet, de szabadon. — Péter és Aba Sámuel királysága a fiági örökösödés elvével sem fért meg. Ezekre vonatkozó választás indító okai maig felderítésre várnak. L. Deák F. művét »Észrevételek« c.

³⁾ E szabadság mellett is csak kivételesen mellőzi a nemzet az elhunyt király közvetlen fiági leszármazóját.

A szabad királyválasztás akkor is országgyűlési jog volt, mely a rendeket, »*ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine*« illette meg. Az 1485. II. cikk szerint a királyválasztó országgyűlésen a nádor adja le először szavazatát a választandóra.

A nemzet a szabad választás hatalmát (előjogát) úgy értelmezte és gyakorolta, hogy jogi korlátozás nem áll fenn a megválasztandó személyre nézve, hogy bárkit királylá tesz (*Rex electussá*) az alkotmányszerű megválasztás, legyen az bár külföldi, bármily rendű vagy rangu, legyen az bár tényleges uralkodó idegen államban is (*compatibilitás*), legyen bár nőnemű, legyen bár még személyes uralkodásra nem képes, kiskoru, vagy az uralkodás tényleges átvételében akadályozott. Ez az értelmezés ma is megáll. Közjogunk nem ismer oly rendelkezést, mely szabad választás esetére is kizárna bármely egyént vagy családot a választhatóságból. Ily korlátozás érvényes nemzetközi szerződésekben sem foglaltatik, nem az 1921. XLVII. t.-cikkben sem. A szabad választás szólhat egyénre vagy családra, mely utóbbi esetben természetesen már a jövőre nézve korlátozás áll be a választási szabadságban, vagy a mennyiben örökösödési rend is állapittatik meg, szünetelés áll be a választó jog gyakorlásában. (A szabad választási jog korlátozása és felfüggesztése.) A királyválasztási ősi jog *jus dorminens* marad, nem szűnik meg végképen. A szabad vagy korlátozott választás eseteiben a megválasztásnak, illetve megkoronázatásnak kötelező feltételeit (*conditiones*) a választó nemzet *souveraine* állapítja meg.

III. A 1526. évben a habsburgi első Ferdinánd szabad királyválasztással választatott meg.¹⁾ 1547. V. t.-cikk Ferdinánd fiutódai számára (*haeredes*) is biztosítja a királyi széket, olykép, hogy azok közül köteles választani a nemzet. Itt van újból az örökösödésre ojtott választási királyság, mely 1687-ig, illetőleg 1723-ig állott fenn.²⁾

¹⁾ I. Ferdinánd előbb erősíteti igényét atyja Miksa és II. Ulászló között kötött 1495-iki pozsonyi békeszerződésre utalással, melyet azonban az országgyűlés el nem ismert. Később 1527-ben I. Ferdinánd maga is elismeri leiratában, hogy őt az ország szabadon és önkényen választotta királyává.

²⁾ Több Habsburg király nyilván elismeri, így Rudolf, II. Mátyás, III., IV. Ferdinánd, hogy választás alapján lépett a magyar trónra. Az 1687. II. t.-c. valósítja a tiszta örökösödési királyságot a fiági le-

Az 1723. I., II., III. törvénycikkek a trónöröklés jogát kiterjesztették a Habsburg család leányági leszármazóinak egy részére, olyképp, hogy ezek azon sorrend szerint jutnak a magyar királyi székbe, amely már az osztrák örökös tartományokra nézve megállapított az osztrák pragmatika sanctio által.

Az említett trónörökösödési magyar törvények együttesen a magyar pragmatika sanctiónak nevezetnek. Ez elnevezést 1848-ban és 1867-ben XII. t.-c. a törvényhozás is használja. ¹⁾ ²⁾

Az öröklésre jogosítottnak az érintett magyar törvények szerint elsősorban III. Károly leánya és ennek fi és nőnemű leszármazói, másodsorban III. Károly testvérbátyjának I. Józsefnek leányai és ezek fi és nőnemű leszármazói, ezeknek is kihalása esetére harmadsorban III. Károly és I. József nővéreinek, vagyis I. Lipót leányainak fi és nőnemű leszármazói. ³⁾

származók részére, az 1723. I., II., III. t.-cikkek pedig három megjelölt leányág részére. — III. Károlylyal a fiági magvaszakadás állt be. — 1715-ben a III. t.-c. világosan declarálja, hogy ha III. Károlynak fiutóda nem maradna, a rendek szabad királyválasztási joga életbe lép.

¹⁾ Az 1867. XII. az 1723. I. és II. t.-cikkeket nevezi *pragmatica sanctiónak*. A *pragmatica sanctio* elnevezés német eredetű, t. i. a német birodalom államaiban volt szokás a trónöröklési szabályzatokat így nevezni. L. Vigyázó F.: A *pragmatica sanctio*, dr. Csekey István: »A *pragmatica sanctio*« c. művét.

Az osztrák *pragm. sanctio* már 1713-ban jött létre mint a patrioniális jellegű absolut hatalom rendelkezése s tudomásul adatott az egyes tartományi gyűléseknek. Ez az összes leányági leszármazókra kiterjeszti az öröklési jogot az austriai trónra.

²⁾ I. főág Mária Terézia és leszármazói, II. főág I. József, leányai Mária Jozefa és Amália és ezek leszármazói, III. főág I. Lipót leányai Mária Erzsébet és Mária Anna és ezek leszármazói.

³⁾ A magyar törvényhozás *souverain* elhatározással (in *corporativ* utalással) magáévá tette az osztrák trónra nézve meghatározott sorrendjét a jogosított ágak örökösödésének. E sorrend iránti rendelkezések következők:

a) a második leányág addig, míg az első ágban öröklésre képes fi vagy nőnemű leszármazó található, a harmadsorban hivatott ág pedig, míg a második ágban öröklésképes férfi vagy nő található, nem juthat trónra. Tehát az uralkodó ágheli nő leszármazók is megelőzik a következő ág férfitagjait;

b) az egy ágon belüli örökösödésnél az ahhoz tartozó összes férfi leszármazók megelőzik a nőket. Az ágon belül az öröklés az első szülöttség rendjét követi. Az utolsó trónbirtokos finemű leszármazói megelőzik annak oldalági és felmenő firokonait. Az elhunyt trón-

A magyar *pragmatica sanctio* hatálya területileg az anyaországra és a kapcsolt részekre terjedt ki. Az akkor még törvényhozási és kormányzati különállással bírt Erdély a nagy-szebeni országgyűlésen 1722. márc. 30-án fogadta el a három leányág örökösödését, az örökösödésnek az osztrák örökös tartományokra már 1713-ban megállapított sorrendjét. Ezen törvény 1724. febr. 24-én az erdélyi országgyűlésen ünnepélyesen kihirdettetett. Az erdélyi rendek által elfogadott öröklés egybahangzó a magyar 1723-iki törvényekkel, amit az 1744. III. erd. t.-cikk külön is kinyilvánít. Ugyancsak az 1791. évi VI. t.-c. kimondta, hogy Erdély a magyar koronához tartozván, ugyanazon örökösödési törvények alatt áll. ¹⁾²⁾

A magyar *pragmatica sanctio* a trónörökösnél a jogosult leányágból való leszármazás mellett elégedhetlen kelék gyanánt állapította meg a római kath. vallás követését, továbbá az egyenrangú házasságból való születést. ³⁾ Az 1900.

örökös helyébe annak elsőszülött fia, ha ez is elhunyt, első szülött fiunokája, ennek helyébe dédunokája lép, az ugynevezett képviselői elv szerint, úgy hogy a másodszületett az elsőszülött összes fileszármazói megelőzik. Ha nő jutna a trónra, ennek leszármazói között a finem említett elsőse azonnal érvényre emelkedik. Már megnyílt örökösödésről a jogosult lemondása csak úgy érvényes, ha ahhoz a törvényhozás hozzájárul. (1867. III.). A lemondó uralkodónak a lemondás után fogant férfileszármazói csak a lemondás folytán trónra lépett király összes férfiutódainak kihaltával juthatnak a trónra. A lemondó trónigényét a lemondás végleg fel nem éleszthetőleg megszünteti. A virtualis trónöröklési jogról való lemondás érvényességéhez szükséges-e a magyar országgyűlés hozzájárulása, az controverz kérdés volt, valamint az is, hogy azon jogigény elveszhető-e, más okból is a magyar országgyűlés hozzájárulása nélkül.

¹⁾ Az erdélyi törvények kezdettől fogva használják a *Pragmatica Sanctio* elnevezést, érvén alatta a rendek által kiállított és aláírt örökösödési oklevelet, melyet törvénybe cikkelyeztek.

²⁾ Horvátország akkori tartománygyűlése jogköre merész túllépésével 1712-ben elfogadta a Habsburg leányágak trónöröklését, holott csak a magyar országgyűlés tehetle ezt a kapcsolt részekre kiterjedő hatálylyal. Fiume még akkor mint osztrák önálló kikötőváros, az osztrák *pragmatica sanctio*-t fogadta el. Idecsatolásával azonban a magyar öröklési törvények hatálya alá került.

³⁾ Egyenrangú a nemzetközi jog szerint vagy a magyar törvényhozás szerint ilyennek elismert házasság. A Habsburg főhercegek és főhercegnők házasságkötésének jogérvényességéhez is szükséges volt a család fő beleegyezése. A törvényes házasság lehetett nem egyenrangú házastárssal is. Egyenranguaknak tekintetnek az uralkodó család-

évi XXIV. t.-cikk e tekintetben hiteles magyarázatot ad, mikor Ferenc Ferdinánd trónörökösnek azon nyilatkozatát, miszerint Chotek Zsófia grófnővel kötött nem egyenrangú házasságából származó utódait nem illeti meg a trónöröklési jog a birodalmi tanácsban képviselt országokban és királyságokban, tehát a magyar szent korona országában sem, az 1723. I., II. törvénycikkkel (magyar *pragmatica sanctio*val) teljesen meg-egyezőnek nyilvánította és törvénybe iktatta.

Nem tekinthető személyi kelléknek, hanem a trónralépés kikötött feltételének az, hogy az illető leányági leszármazó egyidejűleg az osztrák örökös tartományok uralkodói székét is elfoglalja, ott »*legitimus successor Archidux*» (1804. óta *imperator*) legyen.¹⁾ Erről még alább.

A *pragmatica sanctio* nem szerződés. A magyar *pragmatica sanctio* jogi mivoltát illetőleg a felfogások sokáig eltérők voltak, jelesül egyik nézet annak szerződésszerű voltát vitatta, másik *souverain* önállósággal alkotott magyar törvényeket látott benne. A *controversia* főoka volt az 1867. évi XII. t.-c. bevezetésének azon tétele, mely szerint »A *pragmatica Sanctio* (1723. I., II., III. t.-c.) a felsőges uralkodóház és Magyar-

dok tagjai; azután némely volt uralkodó ház (Bourbon, Vasa) tagjai; előbb *Landeshoheit*tal bíró, de később *medialisált* német fejedelmi családok. Ez utóbbiak egyenranguságát világosan fennmaradónak mondotta ki az 1815. évi bécsi *congressus* záróokmánya; az 1815. évi június 8-iki *Bundesakta*, az 1825. aug. 19-iki *Bundesgesetz* és az 1818. évi nov. 7-iki *aacheni conferentia* biztosították ezek egyenranguságának fennmaradását.

¹⁾ Az 1900. évi XXIV. t.-cikk tehát az uralkodóházra az egyenrangú és nem egyenrangú házasságot 1723-ban is már fennállottnak mondja ki.

A »*legitimus*» szó a törvényben nem a házasságra vonatkozik, de a »*Successor*»-ral kapcsolatos. A »*successor Archidux*» uralkodó főherceg 1804. óta császár. Világos érveléssel bizonyítja ezt a debreceni egyetem fiatalon elhunyt professora dr. Jászi Viktor 1902-ben megjelent »A *pragm. sanctio* és a házitörvények» című művében. E tudós, ki tisztán a tudomány embere volt, a később politikai szerepet vitt Jászi Oszkárrel össze nem tévesztendő.

A jogosult leányágakból leszármazók, ha osztrák főhercegi cím nem is illetné már őket, *virtualis* joggal bírtak mindkét trónra, így pl. idegen uralkodó vagy más egyenrangú férfiakhoz férjhez menő főhercegnők törvényes, *röm. kath.* leszármazói. Ezek a férjhezmenettel s ezzel kapcsolatos *renuntiatio*val trónigényüket közjogunk szerint el nem veszítették.

ország között létrejött ünnepélyes alapszerződés». Ezen megállapítással szemben áll azon tény és valóság, hogy nem egy előzetesen készült egyezményt, hanem a magyar országgyűlés souverain elhatározását cikkelyezték be. Szilágyi Dezső mondta 1900. nov. 13-án tartott képviselőházi beszédében, hogy a trónörökösödés ügyében csak az ország törvénye irányadó, mely lehet főrészében azonos azzal, mely a szomszéd államban van, de nem következménye annak, nem függ tőle, hanem keletkezésében, rendelkezéseiben, feltételeiben önálló. A nagy jogász nem distingvál a trónöröklési jog terjedelmére, az öröklés sorrendjére, az együttbirtoklásra és a kölcsönös védelmi kötelezettségre vonatkozó részletek¹⁾ között. Ehhez képest Szilágyi Dezső azt a consequentiát is levonta, hogy a *pragmatica sanctio*t bármely részében a magyar törvényhozás tisztán saját elhatározásával megváltoztathatja, vagy megszüntetheti. E véleményével teljesen egyértett gr. Tisza István is.

Ezen álláspontot teljes praecisítással törvénybe iktatta az 1900. évi XXIV. törvénycikk így: »a trónörökösödésnek az 1723. I., II. törvénycikkben foglalt szabályozása, úgy keletkezésére, mint feltételeire és tartalmára nézve teljesen önálló«. Az 1867. XII. t.-cikknek ellenkező megállapítását az ép idézett újabb törvény hatályon kívül helyezte, a »lex posterior derogat priori« igazsága szerint.²⁾

34. §. A dualismus megszűnése és a királyválasztási jog.

Az 1920. évi I. t.-cikkben foglalt nemzetgyűlés alkotta törvény bevezetésében olvassuk a következőket: »A nemzetgyűlés mint a nemzeti souverainitás kizárólagos törvényes képviselője megállapítja, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918. évi nov. 13-án megszűnt.³⁾ Megállapítja to-

¹⁾ Egyébiránt a »mutua et reciproca defensio« kifejezés csak az erdélyi öröklési törvényekben található, de az 1867. XII. t.-c. értelmező megállapítása szerint a viszonyos védelmi kötelezést az 1723. I., II. t.-cikk is megállapították. A viszonyosság feltevésében önállólag megállapítható volt a védelmi kötelezettség is.

²⁾ Ez álláspontot foglalja el most megjelen közjogi művében (167–170. lapokon) dr. Tomcsányi Mór Pázmány egyetemi tanár, hangsúlyozván azt is, hogy az újabb tisztult közjogi felfogás szerint, az egységes államban király és nemzeti szerződést nem köthet egymással.

³⁾ E napon kelt IV. Károly király öfelsége nyilatkozata, a királyi hatalom gyakorlásától való visszavonulása tárgyában.

vábbá, hogy Magyarországnak és társországainak a volt osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokkal és országokkal fennállott feloszthatatlan és elválaszthatatlan együtt birtoklása a bekövetkezett események folytán megszűnt. A nemzetgyűlés mindezekből a tényekből folyó következmények megállapítását a békekötés utáni időre tartja fenn magának». Ugyanazon törvény 11. szakaszában pedig olvassuk, hogy az osztrák-magyar közös érdekű viszonyok megszűnével: »az 1867. évi XII. t.c.kk és az e viszonyokra vonatkozó egyéb törvényes rendelkezések hatályukat veszítették és a magyar államnak ősi függetlenségéből eredő szabad rendelkezése ezen viszonyok tekintetében is helyreállott».

A békekötés 1921-ben becikkelyezett (XXXIII. t.c.) a nemzetgyűlés az idézetekben kifejezetten fenntartott, de amugy sem kétséges competenciája körében eljárva, törvényileg az 1921. évi XLVII. t.cikkben megállapította a Habsburg-ház trónöröklési jogának megszűnését, imígy rendelkezvén¹⁾: Az 1723. évi I. és II. t.cikkben foglalt *pragmatica sanctio* és minden egyéb jogszabály, mely az Ausztriai ház (*Domus austriaca*) trónörökösödési jogát megállapította, hatályát veszítette és ezzel a király választás előjoga visszaszállott a nemzetre. »A nemzet a királyság ősi államformáját változtatlanul fenntartja, de a királyi szék betöltését későbbi időre halasztja és utasítja a miniszeriumot, hogy arra alkalmas időben javaslatot tegyen».

E törvény szó szerinti szövege, megalkotásának előzményei és körülményei azt a telfogást támogatják, hogy e törvény nem constitutív, hanem declaratív; megállapítása, hiteltel törvényi magyarázattal való constatació a már beállott jogi állapotnak, jogi következménynek, és így magát e törvény meghozatalát jogfosztásnak, jogfosztási célzatúnak tekinteni nem megfelelő.) Bizonyos az, hogy a

¹⁾ IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogának megszűnését kimondó 1. §. a király bekövetkezett tragikus halála folytán gyakorlati jelentőségét elvesztette.

²⁾ A nemzetgyűlési felszólalásokban és bizottsági tárgyaláson is kifejezést talált azon jogi álláspont helyeslése, mely a dualismus megsemmisülésének, az elválhatlan együttbirtoklás lehetetlenné válásának

szóban levő törvényalkotást a külhatalmasságoknak joggalappal nem bíró pressiója előzte meg, bizonyos az is, hogy a nemzetgyűlés párt és jogi felfogásbeli különbség nélkül emelt óvás ily beavatkozás ellen. Szórványosan megnyilatkozott oly vélemény, hogy a külhatalmak pressiója nemcsak erkölcsi, de jogi kihatással is érinti az 1921. XLVII. törvény jogi érvényét és kétséget kelthet annak közkötelező ereje tekintetében, másrészt tény, hogy eddigelé a független bíróságok gyakorlata nem ignorálja azon törvény létét, és hatályosságát, az államkormány pedig a nemzetgyűlésen tett ismételt (utoljára 1925. decemberében) nyilatkozatai szerint ezen törvény alapján áll. ¹⁾

tényéből a Habsburgház öröklési jogának megszűnésére vont következtetést.

¹⁾ A Habsburgház trónöröklési jogának nagy érdekű kérdése körül egész sora keletkezett a monographiáknak, melyek azonban nem mindig tárgyilagos jogászai érveléssel taglalják a témát. A tételes magyar közjog kézikönyve nem kerülheti el annak objectiv rövid kifejtését. Tomcsányi derekas közjogi műve higgadt tárgyilagossággal méltatja azt és kitér a kérdés körüli ellentétes felfogásokra is. Tomcsányi a kérdés érdemében a mienktől eltérő véleményen van.

Az 1921. évi XLVII. t.-cikk-től egészen eltekintve, a szabad királyválasztás jogállapotát vitatók, abból induinak ki, hogy a monarchia létén nyugodott a Habsburg jog; az együttbirtoklás feltételkép volt megállapítva a magyar királyi székre jutáshoz, annak megtartásához; hogy csak az Austriában is uralkodó leszármazó — Legitimus Successor Archidux (majd Imperator Austriae) volt jogosult a magyar trón birtokára; hogy a pragmatica sanctio csak az együttes birtoklásra jogosított, nem a magyar trón külön birtoklására is. E felfogásnak, melyet mi is magunkénak vallunk, „nagy erőssége” — hangsulyozza Ereký István a kérdésről írott dolgozatában — hogy a Werbőczy óta legnagyobb magyar jogtudós és államférfi Deák Ferenc is elengedhetetlen feltételnek minősíté az együttbirtoklást a Habsburgok öröklése szempontjából (Deák adalékok) és még azt is hozzáfűzi Ereký, hogy Deák ez álláspontját érvényrejuttatta az 1867. XII. t.-cikkben is. Tomcsányi Móric ugy mérlegeli Deák e nézetét, hogy ezt a nagy államférfi csak incidentaliter nyilvánította, mert dolgozatában nem főkérdéskép tárgyalta a trónöröklési jog és együttes birtoklás egymáshoz való viszonyát. Ámde nem szabad feledni, hogy Deák 1861-ben is, mikor az országgyűlés V. Ferdinándhoz akarta intézni feliratát, és 1865-ben szintén a felirati vitánál ugyanazt az „incidentaliter” kifejezett álláspontot képviselte és abban a gyönyörű hasonlatában is, melyben a dualismust a két oszlopon (Magyarországon és Austrián) nyugvó ívnek tekinti, mely íven nyugszik rajta a Habsburgok királyi és császári trónja, idézett jognézete frappánsul

Azok előtt, kik Corpus Jurisunk ezen kihirdetett és be-cikkelyezett törvényének alapjára helyezkednek, nem lehet kérdéses többé, hogy a szabad király választási jog viszsza szállt a nemzetre, és ősi módon országgyűlésileg gyakorolható. E törvényre, mint hiteles magyarázatra hivatkozva mondható, hogy itt tovább controverziát támasztani nem lehet, mert »Roma locuta controversia finita«. Akik pedig mindennek dacára tagadják, hogy a nemzetet megilleti királyi trón betöltésének szabadsága, azok az első nemzetgyűlés szóban levő törvényének kötelező erejét nyilván tagadják.

Hozzáfüzzük még ehhez azt, hogy a nemzetet a trianoni diktatum sem korlátozza a trónnak mi módon és ki által való betöltésében és ilyképen a király választásból előre kizárt család vagy egyén nincsen. A nemzetnek teljes jogi hatalma van arra, hogy a szabad választási jogot gyakorolja-e, csak királyt

lúkrözdik vissza. — Az 1723. I., II. t.-cikk kimondják: hogy csak azt tekintjük Magyar királynak, ki az örökös tartományokban is örökösödik. Ugyanigy nyilatkozik az 1790. X. t.-c. Az 1900. XXIV. t.-cikk a pragmatica sanctióval meg egyezőnek nyilvánítja Ferenc Ferdinánd trónörökös következő nyilatkozatát »fentemlitett (morganatikus) házasságunkból származó utódainkat nem illeti meg az örökösödési jog a birodalmi tanácsban képviselt országokban és királyságokban, tehát a magyar szent korona országaiban sem«. Nincs ebben a feltételben megállapítva Magyarország függése Austriától, hanem csak a Habsburg öröklési jog függése az együttbirtoklástól. (Helyesen állapítja meg ezt Tomcsányi is i. m. 172—173. lap.) Az 1900. évi XXIV. t.-cikk a pragmatica sanctió »feltételei«-ről szól. Világos, hogy ez nem a trónörökös nélkülözhetlen személyi kellékeit, de a trónöröklés kikötött feltételeit jelenti. Egyébként rávilágítanak a kérdésre Szilágyi Dezsőnek azon törvényjavaslata tárgyalásánál tartott beszédei is. Nagyon éles jogász elmével világítja meg a Habsburg öröklési jog természetét Barabási Kun József a debreceni tud. egyetemen a közjog professzora idevonatkozó értekezésében. — Van oly felfogás is, mely elavulás, tárgytalanná válás okából tartja elenyészettnek a Habsburg ház jogát a kettős monarchia megsemmisülése folytán. — Érdekes a jeles jogász Dr. Tihanyi Lajosnak »A magyar szent korona fényének fenntartásáról« című törvényterveze, melybe következő rendelkezés felvételét javasolja: »Az 1723. I. és II. és az 1867. t.-cikknek a korona viselőjére és általában az uralkodó házra vonatkozó rendelkezései az Ő Felsége uralma alatt álló többi országok darabokra válása és köztársaságokká is alakulása következtében elavultak.«

vagy egyuttal királyi családot is választván, és így az örökösödésre ojtott választási módot fogadja el, avagy a tiszta örökösödési rend értelmében szabályozza a trón betöltés nagy nemzeti ügyét.

35. §. A koronázás.

Sem az örökös, sem a választott király nem gyakorolhatja teljességében és törvényesen a királyi hatalmat. Rex legitimussá, a Rex electus vagy Rex hereditarius, csak a Szent István koronájával való jogérvényes koronázás után emelkedik. A koronázásnak határidejéül az 1791. III. t.-c. az örökös királyra hat hónapi időtartamot állapít meg; a Rex electus megkoronázásának pedig a választás után halogatás nélkül meg kell történnie. Bármely késedelem mentsége csak az elháríthatlan akadály lehet. A koronázásnak ilyen ok nélkül való elmulasztása a Rex electus vagy Rex hereditarius hatalomgyakorlását egészében törvénytelené teszi, az ily királlyal szemben a nemzet hűségi és engedelmisségi kötelessége is megszűnik.^{1) 2)}

A koronázás jelentősége kapcsolatos a »Szent korona«-féle közjogi rendszerrel (Szt. korona elmélet, szt. korona tan), melynek sarkalatos tételeit fentebb (a Bevezetésben) ismertettük. A koronázás a nemzet által való hatalom átruházás nagy actusának is tekinthető, tehát nem pusztá beiktatás vagy felavatás jelentőségével bír. A koronázást kezdettől fogva elengedhetetlenül kötelezőnek és a törvényes királyi uralom feltételének tekintette a nemzet. E jogi felfogás tehát őseredeti, de írott jogban, t. i. törvényben csak a tiszta örökösödési királyság kezdetén mondatott ki (1687. 3. és 1723. III.) Nemcsak a király köteles magát megkoronáztatni, de viszont az örökös vagy alkotmányosan megválasztott királyt az

¹⁾ Az örökösödési jog szerint következő Ferdinándy szerint még nem király, az öröklött jog csak kizárólagos jogot ad neki arra, hogy királylyá koronáztassék (»Királyi méltóság« c. műve). Timon, Korbulyi szerint koronázás előtt csak tényleges uralkodó lehet, de király nem.

²⁾ Az 1790. III. t.-c. előbeszédében II. Józsefet »Rex haereditariusnak« nevezi. E törvény kimondja, hogy a trónralépéstől a koronázásig való hat hónapig terjedhető időközben — *intermedio tempore* — gyakorolhat uralkodói jogokat, a törvényszentesítés és privilégium kibocsájtást kivéve. A Hármaskönyv I. R. 4. sz. szerint »Nobiles... nullius praeter principis legitime coronati subsunt potestati.

országgyűlés (a nemzet) köteles megkoronázni, az ország szent koronájával.¹⁾

Nincs akadálya annak, hogy örökös királyság idején a trón örököse, illetőleg ha az előd életében megtörténnek az utód királlyá választása, a választott király a trón elfoglalása előtt megkoronáztassék. A trónutódnak ily előzetes megkoronázása gyakorta fordul elő történetünk folyamán, célszerűségi indokokból, de az bár »király« elnevezést adott (Rex Junius) királyi hatalom gyakorlására részleg sem jogosított. II. Ferdinánd óta az ifjabb királyok hitlevelében utolsó (Hatodik) pontkép felvett azon kijelentésük is, hogy az uralkodó király életében nem avatkoznak az országglásba.²⁾

A koronázás egy és ugyanaz az egész magyar birodalomra kiterjedőleg. Az 1868. XXX. t.-c. majd ezer éves közjogi tételt cikkelyezett be, mikor kimondotta, hogy Magyar-Horvát Szlavon-Dalmátországok királya egy és ugyanazon koronával és koronázási cselekménnyel koronáztatik meg.

A koronázás mint közjogi eljárás, több actust foglal magában, ahhoz lényegesen tartozik mint első a koronázási hitlevél kibocsajtása, mint második a szorosan vett koronázás és mint harmadik a koronázási eskületétele.

Hogy a koronázás alkotmányyszerű és közjogilag teljes hatályu legyen, ahhoz elengedhetetlenül szükséges:

I. Hogy az koronáztassék meg, kit az országgyűlés közjogszerűleg királlyá választott, illetőleg a ki a trónöröklésre jogosult vagyis már Rex haereditarius. Ha itt bármely kétség vagy vita támaszthatnék, annak megítélésére és eldöntésére, minden beleszólás kizárásával a koronázó országgyűlés jogosult;

II. hogy a koronázás országgyűlésileg vitessék végbe, mert a nemzet koronázza az ő alkotmányos nemzetképviselte útján. Ebben a koronázó nemzetképviseletben bennfoglaltatik a

1) A szl. koronát az Anjouk korától már nem a király, de az ország szent koronájának nevezik »Sacra regni corona«. A »sacra« jelzővel már az Árpádok alatt találkozunk; előfordul a »Sancta corona« elnevezés is.

2) E hitlevelek törvénybeiktatását képezik az 1622. II. 1638. I. 1659. I. 1830. I. t.-cikk. Az Árpádok alatt az ifjabb királyok nem egyszer kísérleteztek önálló uralom gyakorlásával, de törvényhozásilag e törekvésük nem lön elismerve, hatalmuk csak delegált jellegűnek tekintett. (Timon M. alkotm. és jogtörténet.) Az »apostoli« jelzőt az ifjabb király még nem használhatja.

koronázásnál közreműködésre hivatott romai kath. egyház, mely főpapsága által, egyik jelentős alkateleme ennek;

III. Hogy a koronát az országgyűlés akaratából annak két legelőkelőbb tagja a nádor és az esztergomi érsek, Magyarország hercegprimása tegye a király fejére és e korona az ország szent koronája legyen.¹⁾²⁾

Abban, hogy a koronázásnak országgyűlésileg kell történnie, bennfoglaltatik az is, hogy a koronázásnak az ország vagyis a szent korona területén és pedig az országgyűlés székhelyén. (Ma Budapesten) kell történnie.³⁾

I. A hitlevél.

A koronázó országgyűlés első feladatát képezi a királyi hitlevél (Diploma inaugurale) és esküforma megszerkesztése, tárgyalása és elfogadása.

Az országgyűlésileg tárgyalt, elfogadott hitlevél a király elé terjesztetik, aki azt aláírásával és az állampecséttel ellátva, az országgyűlés tagjainak jelenlétében a hercegprimásnak s általa az országgyűlésnek átadja. A királyilag aláírt hitlevél a miniszterelnök által ellenjegyeztetik és az ország törvényei közé cikkelezetlik.

A hitlevél kiadásának kötelme ősi keletű. Már Szent Istvánról írják, hogy az ország sarkalatos törvényeit oklevélbe foglalta, aláírásával és esküjével megerősítette.

Arról pedig már biztos adatok vannak, hogy III. András

¹⁾ A hercegprimás magyar közjogi állásával jár a királykoronázás előjoga. Ha ezen első főpapunk akadályozva lenne, vagy az esztergomi érseki szék üres volna, helyette jogérvényesen koronázhat más róm. kath. érsek vagy megyés püspök. Az esztergomi érsek előjogát 1203-ban II. Ince pápa megerősíti. I. Ferdinándot a nyitrai püspök külön pápai felhatalmazás nélkül koronázta meg.

²⁾ A nemzet felfogása szerint csak a Szent István koronájával való koronázás érvényes. Róbert Károly első koronázása nem e koronával történt s ezzel kapcsolatosan az országgyűlés kijelenti, hogy a koronázás igazi ereje — mysteriuma — nem a ctenodiumban, hanem a nemzet akaratában rejlik, mégis később Róbert Károly szükségét érezte annak, hogy a szent koronával is megkoronáztassa magát. I. Ulászlót, akit nem koronáztak meg a szent koronával, az 1453-ik évi országgyűlés nem tekinti érvényesen koronázott királynak és adományleveleit semmiséknek nyilvánítja.

³⁾ 1848. IV., 1872. XXXVI. t.-c. A nádor közreműködéséről már az Árpádok korából adatok vannak.

koronázásakor kiadott egy ünnepélyes okmányt, melyben felsorolta és biztosította a nemzet jogait és szabadságait. Az utána következő királyok valamennyiének hitleveléről ugyan nincs tudomásunk, de valószínű, hogy III. András óta egyik sem mulasztá el a hitlevél kiadását. A Habsburgok trónrajutása után minden koronázáskor hitlevél adatott ki, míg 1687-ben és 1723-ban világos törvénybe foglalták a hitlevél kiadásának kötelességét. A hitlevél törvénybe cikkelyezése II. Ferdinándtól kezdve szokásos.

A hitlevélnek állandóan egyforma tartalma nem volt a választási királyság idejében; az országgyűlés a királyválasztáskor az akkori viszonyok, vagy a közeli múlt tapasztalatai szerint állapította meg, hogy mily feltételek (conditiones) szabassanak a megkoronázandó elé. Ekkor a hitlevél lényege szerint, mint a király és nemzet közötti egyezmény jelentkezik, melynek tartalma iránt egyezkedni, alkudni lehetett. Az örökös királyság idejében az országgyűlések már nem szabhattak újabb és újabb feltételeket az örökös király elé; azért azóta a hitlevelek állandóan lényegben azonos tartalommal bírtak, sőt beosztásuk is azonos volt, mert öt pontot foglaltak magukban. Az iránt, hogy a hitlevél tartalma lényegben nem módosítható, az 1790. országgyűlés felirata így nyilatkozik:

«A királyi hitlevél nem más, mint az alkotmány megtartására vonatkozó biztosítás, mely természete és rendeltetésénél fogva az alkotmány biztosításának a trónöröklési szerződésekben megállapított eszközeit foglalja magában, nem pedig új feltételek előszabását, mert ennek öröklő országokban helye nem lehet.»

Az 1830. országgyűlés kijelenté, hogy a koronázási hitlevélről való országgyűlési értekezésnek nincs minden útja elvágva.¹⁾ I. Ferencz József hitlevele az 1791. évi III. t.-cikkre való

¹⁾ Lechner közjogi jegyzeteiben olvassuk, hogy ha a király, és országgyűlés a hitlevelen teendő változtatásokra nézve nem tudnak meg egyezni, az előbbi király hitlevele fogadandó el. Idézzük idevonatkozólag Mailáth György királyi személynöknek az 1830. évi országgyűlésen tartott beszédét, mely szerint: »Bizonyos az, hogy ha a nemzet a maga részéről sürgetheti a velős változtatást, úgy azt a fejedelemtől sem lehet megtagadni; ha pedig ez megengedtetik, oda a kötlelevél szentsége s az alkotmány legerősebb támasza ingadoz... Ebből azonban nem következik, hogy e kötlelevél csekélyebb részei vagy hozzáadásokkal, vagy módosításokkal, esetleg elvételekkel változást

külön hivatkozásai által eltért az előbbi király hitlevelétől. IV. Károly hitlevele szintén eltér I. Ferencz Józsefétől (1917. II. t.-cikk). Terjedelmes bevezetésében előadja, hogy mi okból következik I. Ferencz József után IV. Károly, majd utal a folyamatban levő világháborúra. Külön biztosítja a Horvát-Szlavon autonómiát, tehát ezzel is jelentősen módosította I. Ferenc József hitlevelét.¹⁾

ne szenvedhetnének; mert ha a nemzet vagy király némely igazait meggyengítettnek tartotta, vagy alapos törvényét nagyobb bátorságba akarta helyezni, bizonyosan élt azon jogával, s a mit jónak tartott, a fejedelemmel való országos értekezések után, a költlevélbe is betette stb.

¹⁾ E hitlevél így szól: I. Szentül és sértetlenül megtartjuk az 1723. I., II. t.-cikkben foglalt trónöröklési és az 1791. III. t.-cikk értelmében teljesítendő koronázást Magyar-Horvát-Szlavon és Dalmátországok jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságait és területi épségét, valamint a Magyarországgal egy és ugyanazon állami közösséget képező Horvát-Szlavon-Dalmát országok integritását és országos alkotmányát. Szentül és szigorúan megtartandjuk és királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk, Magyarország s Horvát-Szlavon- és Dalmátországok törvényesen fennálló szabadalmait, kiváltságait, törvényszerű szokásait és az eddigelé országgyűlésileg alkotott és Dicső Elődeink Magyarország koronázott királyai által szentesített, valamint országgyűlésileg alkotandó s általunk mint koronázott magyar király által szentesítendő törvényeket, minden pontjaikban, cikkeikben és záradékaikban, úgy mint ezeknek értelme és gyakorlata, a király és országgyűlés közös megegyezésével megállapítottak; kivéve mindazonáltal dicsőült II. András 1222. évi törvényének azon záradékát, a mely így kezdődik: „Quod si veros nos” ezen szavakig: „in perpetuum facultatem”. Mindezek biztosítására szolgálанд azon királyi eskünk is, melyet jelen királyi levelünk tartalmára, dicső elődünk I. Ferdinánd koronázási esküje szövegének alapján koronáztatásunk alkalmával le fogunk tenni.

2. §. Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartani, s a kebelünkben valláskülönbségre való tekintet nélkül választott és megbízott világi személyek által őriztetni.

3. §. Magyarország mindazon részeit és tartományait, a melyek már visszaszerezettek s azokat, a melyek Isten segédelmével ezután fognak visszaszerezettni, koronázási eskünk értelmében is a nevezett országhoz és társországhoz visszakapcsolandjuk.

4. §. Abban az esetben, — melyet Isten kegyelme messze távoztasson, — ha az austriai főhercegek mindkét nemének magvaszakadása, elsőben is: a dicsőült ősatyák, VI., illetőleg III. Károly; utána dicsőült I. József, végre dicsőült I. Lipót császárok és magyar királyok ágyékából leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznék, —

45. §. A koronázási szertartás.

A koronázásra kitűzött napon a király nemzeti öltözetben, a magyar udvari méltóságok, az udvar és az «országgyűlés» kíséretében a koronázó templomba vonul, melynél az ország primása, illetőleg a koronás főpap fényes segédlettel fogadja és a főoltárhoz vezeti. Ez ünnepélyes menetben a király előtt vitetnek a «clenodia regni» (alább) és pedig a nádor, illetőleg az országgyűlés megbízottja viszi a szent koronát, az országbíró a királyi pálcát, a horvát bán az aranyalmát, a főpohárnok a Szent István kardját, egy róm. kath. főpap a kettős, a tárnokmester a kisebb keresztet. Ezek után következik a tíz világi főúr vagy országos méltóság: Magyarország, Horvátország, Slavonia, Dalmátország, Bosnyákország (Rama), Servia, Bolgárország, Kumania, Gaiczia és Lodoméria zászlójával.²

A koronázási templomban a koronázó főpap rövid intelmi beszédet tart a királyhoz, mely után az a római pontificaléban foglalt minta szerint leteszi az esküt az igazság és közbéke s egyház védelmére, annak jogai és szolgálai tiszteletben tartására. (Juramentum justitia et pacis). Ezután történik a szentelt olajjal való felkenés (királylyá kenés) és Szent István palástjának, saruinak felöltése. A mise kezdete után Szent István kardját a felkent király oldalára kötik, ki azt kivonja és a nép felé fordulva, három keresztvágást tesz vele, jeleül annak, hogy a vallást és a hazát bárhonnán jövő ellenségtől megvédelmezni kész.

a királyválasztás és koronázás előjoga az 1723. évi I. és II. t.-cikk rendelete szerint is visszazáll Magyarországra és társországaiba s ezen országoknál régi szokásaik szerint is sértetlenül megmarad hajdani érvényében és állapotában.

5. §. A mint fentebb az első pontban foglaltatik, valahányszor jövőendőben ilyen koronázás Magyarországon országgyűlésig teljesítendő: Örökösünk és Utódaink, a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek mindannyiszor ezen hitlevélbeli biztosítások elfogadását előrebocsátani és arra esküt letenni.

¹) A koronázás napja megállapítván, annak részletes kiviteli rendjét — directorium — a kormány közölni tartozik az országgyűléssel. Az országgyűlés elnökeinek a koronázásnál az ország főméltóságai közt jelölendő ki hely. 1867. évi június 22-iki képviselőházi határozat. A koronázási szertartás külsőségein az országgyűlés esetleg a király és az esztergomi érsekkel egyetértőleg módosításokat eszközölhet.

²) IV. Károly koronázásakor Erdély zászlóját is külön vitték.

A koronázási nagymise további folyamán az epistola és evangelium között a primás, a nádor, illetve nádori szék üresedése idején az országgyűlés megbízottja (1867-ben Gr. Andrássy Gyulát, 1916-ban Gr. Tisza Istvánt bizta meg az országgyűlés) együttesen teszik az oltár előtt térdelő király fejére a szent koronát. Megelőzőleg a kalocsai érsek következőkép hívja fel a primást a megkoronázásra :

«Reverendissime pater ! Postulat sancta mater ecclesia catholica, ut praesentem Serenissimum N. N. ad dignitatem Hungariae regis sublevetis.» Mire a primás azt kérdezi : Scitis illum dignum et utilem esse ad hanc dignitatem ?» A kalocsai érsek így felel : «Et novimus et credimus eum dignum esse ac utilem ecclesiae Dei et ad regimen hujus Regni.»¹⁾ A koronának fejére tétele után, jobbába vevén a királyi pálcát, baljába az aranyalmát, a trónusra ül a király, mire ágyudörgés és harangzugás közt a «Te Deum» elénekeltetik.²⁾ A mise további folyamán »Offertorium«-kor a király aranypénzt ajánl föl és a «Communio» alatt megáldozik.

A koronázó mise után a király fején a szent koronával, jobbában a jogarral, baljában az aranyalmával, oldalán Szent István kardjával gyalog egy másik templomba megy (koronázási gyalogmenet). E menetben részt vesznek mindazok, akik őt a koronázó misére kísérték. II. Ulászló ideje óta divik, hogy e menet közben a tárnokmester, legutóbb a pénzügyminiszter lóhátról arany és ezüst emlékpénzt szórt a népnek. A templomba érkezés után a király székén helyet foglal és a jelenlevő országlakók közül a nádor felkérésére néhányat Szent István kardjával vállon érintvén, arany sarkantyus vitézzé avat.³⁾ E templomból indul a király a koronázási (közjogi) eskü letételére.

¹⁾ A választott király koronázásakor szokás volt, hogy a nádor a korona feltétele előtt a népet hangosan megkérdezte: »Akarjátok-e, hogy a megválasztott király, N. N. megkoronáztassék? Mire a nép háromszoros »Akarjuk, éljen!« kiáltással felelt.

²⁾ Ekkor újabb szokás szerint a primás a trónülökhöz e szavakat intézi: »Tartsd meg e helyet, melyet eddig az örökösödés jogán bírtál. A nádor pedig hangos szóval élteti a koronás királyt.

³⁾ Régenté szokás volt, hogy ugyanitt a király néhány pert eldöntött és hogy előtte az ország rendei hódolati és hűségi esküt tettek (1453. évi II. t.-c.).

46. §. A koronázási eskü.

Befejező actusa a koronázásnak a koronázási eskü, (decretalis eskü) mely a koronázó mise alatt tett, szorosán egyházi természetű eskütől alkotmányjogi (biztosíték) jellege által lényegesen különbözik. Ünnepestes formáságai s szövege következő:

A király fején a koronával, Szent István palástjában s annak kardjával övezve lóra ül és a szintén lóra ült főpapok és világi méltóságok kíséretében egy szabad ég alatti emelkedettebb helyre vonul (koronázási lovasmenet), ott lováról leszállván, az esztergomi érsek, a nádor és a legfőbb méltóságokkal együtt az elkészített emelvényre megy, ott megállván, jobb kezét az ég felé, baljában pedig a feszületet tartva, a primás előolvasása után, a nép hallatára leteszi az esküt:¹⁾

«Mi (—) mint Magyarország és társországainak örökös és apostoli királya, esküszünk az élő Istenre, a boldogságos Szűz Máriára s az Istennek minden szenteire, hogy az Isten egyházait, Magyarország, Horvát-Slavon-Dalmátország törvényhatóságait s egyházi és világi rendü minden lakosát, jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, szabadalmaikban, törvényeikben, régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk s mindenkinek igazságot szolgáltatunk: Magyarország s Horvát-Slavon-Dalmátország jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét és területi épségét valamint a Magyarországgal egy és ugyanazon állami közösséget képező Horvát-Slavon Dalmátországok integritását és országos alkotmányát sértetlenül fentartandjuk; II. András király törvényeit is — kivéve mindazonáltal azon törvények XXXI. cikkének záradékát, mely így hangzik: «*Ouod si veros nos*» egészen azon szavakig: «*in perpetuum facultatem*,» — megtartandjuk; Magyarország s Horvát-Slavon-Dalmátország határait és a mi ez országokhoz bármi jog és címen tartozik, el nem idegenítjük, se meg nem csonkitjuk, sőt a mennyire lehet, gyarapítjuk s kiterjesztjük s megteendjük mindazt, a mit ezen országaink közjavára, dicsőségére és öregbitésére igazságosan megtehetünk. Isten minket úgy segéljen és annak minden szentei!»²⁾

¹⁾ IV. Károly koronázásánál az aransarkantyus vitézzé avatás a koronázási templomban történt. Az eskü a koronázási (Mátyás) templom előtti téren történt. L. Tócsányi i. m.

²⁾ A koronázási országos eskü muljára nézve tudnunk kell, hogy már az Árpádok idejében, jelesül II. Endre óta találkozunk annak

A koronázási eskü letetésével a király ismét lóra ül és a koronázási dombra¹⁾ lovagolván, onnan a világ négy tája felé Szent István kardjával négy keresztvágást tesz, jelölül annak, hogy a hazát bárhonnan jövő ellenségtől megvédelmezi.

A királyi eskü szövege szerint törvénybe iktattatik. Az eskü szövegét szintén az országgyűlés állapítja meg.²⁾

nyomával, hogy a királyok a koronázáskor az egyházi eskün kívül az ország jogainak megtartására is megesküdtek; bár törvénybe e köteleesség csak 1687-ben, illetőleg 1723-ban iktattatik. Az eskü szövege I. Ferdinánd óta lényegesen nem változott.

A kiskori király helyett a gyámkormányzó teszi le a koronázási esküt. A vegyesházi királyok korából (1309—1453.) adataink vannak arra, hogy koronázási országgyűlésen jelenlevő nemzet is hűségi esküt tett a királynak. Az 1453. évi II. t.-c. így szól: »Viszont a főpapok, bárók, nemesek . . . kötelesek királyi uruknak esküt tenni arra, hogy hozzá állandóan hűségesek és engedelmesek lesznek. Erdélyben a hűségi esküt nemcsak az önálló fejedelmek idején, de az újabb időben letették nemcsak az országgyűlésen jelenlevők, hanem az onnan elmaradtak is. A hódolati eskü, melynek újabb formuláját az 1744. évi IV. erd. t.-cikk állapítja meg, okmányba foglaltatott, azt a gubernium és országgyűlés minden tagja, vagyis mindhárom nemzet aláírta, pecsétével ellátta és aztán becikkelyeztetett. A szt. koronával való megkoronázást Erdély autonom alkotmánya is követelte, mivel Erdély a szt. korona jogán hódolt meg a Habsburgoknak. Az I. Lipót-féle diplomának, mint Erdély rendei és Lipót között létrejött egyezségről szóló alapokirathnak minden újabb fejedelem általi megerősítését kívánta az erdélyi közjog is. (L. az 1791. évi II. erd. t.-cikket) az erről szóló okmány »rescriptum assecuratorium« szintén becikkelyeztetett. Ezen királyi levélre kötelesek voltak a Habsburgházbeli királyok, mint erdélyi fejedelmek is külön esküt tenni a megállapított formula szerint; ez esküt azonban ott nem szükségkép személyesen kellett tenni, elég volt erre meghatalmazott alterego által. A letett esküt t.-cikkbe iktatták. Horvátországnak sem külön hitlevélre, sem pedig külön esküre nem volt soha igénye.

¹⁾ Királydombnak is nevezik, melyet a koronázási alkalomra az összes törvényhatóságokból összehordott földből emelnek.

²⁾ A koronázás ünnepélyességeit a koronázási ebéd fejezi be, melyre a király koronázási díszben jelenik meg, s melyre hivatalosak a primás, a pápai követ, kalocsai érsek, a nádor s még néhány legmagasabb méltóság. Ez ebéden — jelképileg — az udvari méltóságok szolgálatot tesznek.

Ha a trónörökös az előd életében koronáztatik meg, az ő hitlevelének becikkelyezése az 1830. évi II. törvénycikk rendelkezése után történik. A koronázás tényének és az eskünek becikkelyezése azonban az uralkodó király által szentesítettik.

47. §. Clenodia regni. Koronaövrök.

Igy nevezik a koronázáskor használt ősrégi országos jelvényeket, melyek a királyi hatalmat jelképezik, s az ország tulajdonát képezik. Ezek a szent koronán, mint az ország főekességén kívül a koronázási palást, a királyi jogar, az országalma, Szent István kardja és az apostoli kereszt.

I. A szent korona — *Sacra corona regni* — a magyar államiságnak 900 éves kegyelet által övezett jelvénye, melyhez fűződik a szent korona tana és a koronázás közjogi jelentősége. Alakjára nézve két részből áll, a felsőből, melyet állítólag II. Silvester pápa Szent Istvánnak és az alsóból, melyet Dukas Mihály görög császár I. Géza magyar királynak küldött. Az Árpád-ház korában a koronát a székesfehérvári székesegyházban őrizték a káptalani örkanonok felügyelete alatt.¹⁾

¹⁾ A nemzeti felfogás valódi erőt csak a Szent István koronájának tulajdonítván, e korona birtokáért sok küzdelem folyt. Wenzel koronáztatása után azt magával vitte Csehországba, később Ottó javára lemondva a trónról, annak átadta a koronát. Ottó Magyarországra jövet, a mai Fischamend tájékán elveszté a koronát, s csak hosszas keresés után találták meg. A munda szerint ez idő óta áll ferdén a kereszt a korona tetején. Ottó ezután is magával hordá a koronát, vele volt akkor is, a mikor Apor erdélyi vajdát meglátogatta, hogy ennek leányát megkérje. Apor a koronát magánál tartá s az időközben királylány választott Róbert Károlynak sem adta ki, ki is ezért először a Gentilis pápai követ által megáldott új koronával koronáztatta meg magát. E koronázást a nemzet nem tekintti joghatályosnak, ezért Gentilis mindenképp igyekezett a szent koronát Aportól megszerezni, a mi 1310-ben sikerült is; a mikor is Róbert Károlyt azzal megkoronázták. *«Ut opinione tamen Gentis Hungaricae satisfierit»*. A koronát ez időtől kezdve Zsigmondig a királyi kincstárban Budán a nádor őrizte. Zsigmond idején Gara nádor halála után az esztergomi érsekre bízták a korona őrzését; Albert alatt az Visegrádra vitetett. Albert özvegye, Erzsébet, udvarhölgye, Kottaner Ilona által a koronát ellopatta, azzal fiai, Lászlót Székesfehérvárról megkoronáztatván, az országból menekült s magával vitte a koronát is, s azt csakhamar IV. Frigyes császárnak elzalogosítá. I. Ulászló a szent korona helyett Szent István fejerekyetartó mellszobrán levő koronával koronáztatta meg magát. E koronát oly hatallyal kívánták felruházni, mint a Szent István koronáját, s kimondták, hogy ennek minden misteriuma és ereje átszállott a másik koronára, és ennek dacára I. Ulászlót nem tekintik alkotmányos fejedelemnek, privilegiumait érvényeseknek (lásd Ferdinandy,

Később a nádor, majd az esztergomi érsek ügyelt a koronára. I. Mátyás és II. Ulászló idején már törvények intézkednek (1464. évi II., 1492. évi III., 1498. évi XXV., 1500. évi XXIII. t.-c.) arról, hogy a korona az országból semmi szín alatt ki ne vitesse, s a nemzet egyetértésével választandó világi rendű koronaörök által őriztessék.¹⁾ II. Mátyás alatt a pozsonyi várat jelölték ki a korona őrzési helyéül. (1608. k. e. IV. és a k. u. XVI. t.-c.) Az 1791. évi VI. t.-c. elrendelte, hogy a korona a budai várban őriztessék, onnan az országgyűlés beleegyezése nélkül el ne vitesse, érvényben maradván az 1715. évi XXXVIII. t.-c. rendelkezése, mely szerint veszély idején a korona ideiglenes őrzési helyén kívül is elhelyezhető.

A koronaőri intézmény I. Mátyás idejében keletzik. Kétkoronaört választ az országgyűlés, a király által valláskünbség nélkül kijelölt világi rendű született honfiak közül. Rendszerint egy katolikus és egy protestáns koronaör választatik. A koronaörök a király és országgyűlés jelenlétében tesznek esküt. Legalább az egyik koronaör állandóan a korona őrzési helyén köteles lakni. A volt koronaörnek, illetőleg utódainak a kulcs átadása iránti megnyugtatósa, illetőleg a felelőség alóli feloldása, az országgyűlés által történik, s törvénybe iktattatik. Üresedésben jövén a

Magyar közjog. 380. l.). Csak huszonnégy év után sikerült Frigvestől visszaszerezni a koronát. A mohácsi vész után Szapolyai János őrizetébe került a korona, ki azzal magát megkoronáztatta. 1521-ben Perényi koronaörrel együtt Szolimán kezére jutott a korona, a ki azt János királynak adta. János özvegye, Izabella 1551-ben Ferdinándnak adta át. A török hódoltság idején és később a jelen századig felváltva Pozsonyban, Bécsben, Prágában, Zólyomban, Kassán, Eperjesen, Ecsed várában, Linzben, Passauban, Budán volt a korona. 1805-ben a francia háborúk miatt Munkács várába vitetett, honnan Budára, Egerbe, Gyöngyösre, majd ismét Budára vitték. 1848-ban a honvédelmi bizottság rendeletére Debrecenbe vitték a koronát; itt addig maradt, míg a kormány visszaköltözött Pestre. 1849-ben a koronát Szegedre vitték, honnan Szemere miniszter N.-Váradra, Aradra, Temesvárra, Lugosra, Karánsebesre és végül Orsovára menekült vele; Orsován elásatta azt. Hosszas keresésre 1853-ben megtalálták az elásott ctenodiumot, mely Budára hozatott, hol maig őriztetik.

¹⁾ Egy sora a törvényeknek bizonyítja, mily aggodalmasan őriztette e viszontagságos korszakokban a törvényhozás a szent koronát. A fentidézettek kívül erre vonatkoznak az 1613. évi VIII., 1625. évi XXVI., 1635. évi LXXXVII., 1655. évi XLV., 1741. évi II. törvénycikkek.

koronaöri méltóság, azt ideiglenesen, vagyis az országgyűlés általi választásig a király betöltheti. A koronaőr választása és eskütétele, valamint a koronaőr, illetve ha elhalálozott, örökösének felmentése a felelőség alól, törvénybe iktattatik.

A koronaörök az ország főméltóságai között foglalnak helyet, rangban a zászlósok és a pozsonyi gróf után sorakoznak.

A korona valóságos őrizetére, már a régi időkől kezdve az ország rendelt őrcsapatot (koronaörség), s arról törvényekben is (1613. évi VIII., 1622. évi IV., 1625. évi XXVI., 1655. évi XLV., 1687. évi XXXV. t.-c.) gondoskodott.

Jelenleg a koronaörség katonailag szervezett önálló csapatosztály, mely a magyar királyi korona és egyéb koronázási és országos jelvények őrzésére van hivatva és ezen működésében a két koronaőr alatt áll. Tiszteit Ő felsége nevezi ki, legénysége a honvédség tényleges állományából egészítették ki.²⁾

II. A clenodiumok között második helyen a koronázási palást említendő. Eredetére nézve misemondó ruha, melyet Gizella királyné, Szent István felesége 1031-ben a székesfehér-

¹⁾ A koronaöri méltóságra nézve alaptörvény az 1464. évi II. t.-c., mely rendeli, hogy a király kellő őrzési helyről és őrzésről gondoskodjék, s az őrzésre alkalmas személyeket az ország megegyezésével válassza ki. Az 1492. évi III. t.-c. már régi szokásként rendeli, hogy a főpap urak és bárók által egyértelműen választott egyének őrizzék a koronát az erre rendelt visegrádi várban; az 1498. XXV. t.-c. az egyháziakat kizárja a korona őrzéséből; az 1500. évi XXIII. t.-c. két világi urat rendel választatni a főpapok, bárók és a többi országlakosok által; az 1608. k. e. IV. szerint ezeknek született magyaroknak kell lenniök; ugyanez évi k. u. XVI. t.-c. szerint a korona őrzésére a pozsonyi vár jelöltetik ki s kimondatik, hogy mindkét koronaőr (Conservatores coronae regni) egyenlő jogu legyen. Az 1618. XXXIX., a 1622. XXXIV., 1625. XXVIII. stb. A koronaöri tiszt betöltése 1625. előtt úgy történt, hogy a király kinevezte a rendek által ajánlottak közül, később (1625. XXVIII. t.-c.) a király jelölt és az országgyűlés választott. A hitlevél II. pontjában azon ígéret foglaltatik, hogy a király a koronát az országban a megválasztott koronaörökkel őrizteti.

Koronaörökké a haza körül érdemesült kiváló honfiak választandók. (1601. XXIII. t.-c.)

Az irodalomból l. Rátvay Géza: »A koronaöri intézmény a magyar alkotmányban« (Athenaeum 1897. évf.)

²⁾ A koronaörség szervezeti és szolgálati szabályzata az 1871. évi május 27-iki legf. elhatározás alapján adatott ki s az 1896. évi 2910. sz. honv. min. rendelettel módosított.

vári templomnak ajándékozott. Mikor kezdték e palástot a koronázáshoz használni, pontosan nem állapítható meg, bizonyos azonban, hogy a vegyes házbeli királyok alatt használatban volt. Kelméje keleti selyem, melyen aranyfonallal ábrák és latin feliratok vannak. Eredetileg harangalaku volt, egy nyilással a fej számára, de a koronázáshoz már palást alakban, azaz elől végig szétvágva használtatott. A palásthoz tartozik a reá alkalmazott kivágott gallér is.

III. A királyi jogar a király legfőbb birói hatalmának jelvénye, a legrégibb eredetre vall; alakjára nézve, minden ismert királyi sceptrumtól eltér. Hossza körülbelül 33 cm.; nyele vékony aranyozott ezüst lemezből készült; felső részén mintegy 7 cm. átmérőjű kristály gömb van, arany abroncsokba foglalva; a gömbről arany láncocskák függnék le, végükön golyócskákkal.

IV. Az országalmája, mint a királyi jótékonyosság és bőkezűség jelvénye, aranyozott fémlemezről való golyó, felül kettős kereszttel, melyen a magyar és az Anjou-cimer láthatók. Ez utóbbi cimer világosan utal az országalma eredetének idejére.

V. Még újabb eredetű a Szent István kardjának nevezett koronázási kard, mint a király haduri hatalmának jelvénye; valószínűleg a XV. századból való. Alakja törre emlékeztet, hossza 80 cm. körül van; markolata bevéssett emberalakokat mutat; hüvelye vörös bársony.

VI. A clenodiumokhoz sorozzák végül az apostoli kettős keresztet, mint a király apostoli (egyházi) hatalmának jelvényét, továbbá azon kisebb keresztet, melyre a király a koronázási esküt leteszi, s mely az esztergomi kincstárban őriztetik.¹⁾ Az apostoli kereszt nem azonos a Sylvester által küldött kettős kereszttel, mely elveszett; hanem valószínűleg a XII. századból való mű, talapzata azonban a XVI. századra valló.

A koronázási jelvényekhez tartoztak még bizonyos öltönydarabok, u. m. stola, vállkendő, öv, keztyű, melldisz, melyekről azonban csak a régi leltárakból tudunk, napjainkra nem jutottak. Ide tartozott az ország zászlója, mely állítólag a mohácsi vészkor veszett el. Az öltönyökből csak a vörös selyemből készült

¹⁾ Egy harmadik kereszt is van, az u. n. „Pax vagy Pacificale”, mely szerepel a koronázási misén, csókolásra a királynak ismételve odanyújtatik.

s valószínűleg I. Mátyás idejéből származó saruk és harisnyák maradtak fenn, de rongált állapotban.¹⁾

48. §. A királyné koronázása. A koronázási ajándék.

I. Régi szokás a királynét is megkoronázni. Ez oly módon, történik hogy a királyt koronázó főpap Szent István koronáját, a királyné vállára helyezi vagy azzal vállát érinti, azután fe keni, a királyi pálcát, és almát kezébe adja, a veszprémi püspök pedig, mint a királyné cancellárja, a házi koronát fejére teszi.²⁾

A királyné koronázása tisztán szertartásos külsőség, melyet alkotmányunk, törvényeink nem követelnek meg; a királynét megillető magas tisztelet, a felség cím vagy a magasabb büntetőjogi védelem e koronázástól feltételezve nincsen. A királyné külön közjogi állással nem bír, államhatalmi jogkört nem gyakorol, illet a koronázás által sem nyer; amint mondani szokás, az *imperium* nak részesevé nem lesz. Egyébiránt a királyné koronázása nincs is összekapcsolva valamely közjogi jelentőségű cselekményével a királynénak, ő esküt nem tesz, hitlevelet nem ad.

Történeti adataink arra mutatnak, hogy a régi időben a királynénak bizonyos közjogi külön hatósága is volt, a királynénak bizonyos javadalmak, mint jegyajándék vagy adomány átengedettek s az ebből külön fényes udvart tartott. A királyné udvartartásának főtisztségei országos méltóságok, valóságos bárók (*veri barones regni*) voltak. Számos nagy koronadominium tartozott a »*Reginatu*»-hoz.

¹⁾ A koronázási jelvények régi eredetű, valószínűleg II. Mátyás alatt készült tartályban, keltős zár alatt helyezvék el. A koronázási jelvényekről legkiválóbb mű Ipolyi Arnoldtól »A Szent korona és koronázási jelvények története«, melynek bevezető részében a koronával foglalkozó bő irodalom is ismertetve van. Kiemelendő ez irodalomból dr. Czobor Bélától »A koronázási jelvények.«

²⁾ Régente Szent István koronáját is fejére tették. Még Beatrix, I. Mátyás neje és Anna, II. Ulászló neje így koronáztatott meg. Első, ki a házi koronával ékesítettett, Anna, I. Ferdinánd neje volt és a szent korona először Máriának, I. Miksa nejének tétetett vállára.

A királyné koronázása egyébként szintén országgyűlésileg történik akkor is, ha a király koronázásával együtt meg nem történnek, Erzsébet, V. István nejének egy oklevele maradt fenn, mely a királyné által koronáztatása alkalmával tett esküről emlékszik meg. Timon i. m. 195. l.

A nem egyenrangú hitves nem koronáztatik királynévá.

II. Ősi szokásból folyólag a nemzet — az országgyűlésen, a koronázás öröme, koronázási tiszteletdíjat szokott felajánlani és pedig külön a király, külön a királyné részére. Bár ez állandóan csak a Habsburg-ház alatt divik, Miksa óta (1563: II. t.-c.) nyomára már régebben is akadunk. E tiszteletdíjak felajánlásáról, az összeg megemlítése nélkül törvények alkottatnak.¹⁾ 1848. előtt ez az ajándék a nemesektől szedettet be, 1867-ben már az állampénztárból fedeztetett.²⁾

49. §. A király gyámja. Corregens.

Monarchikus államokban nagyfontosságu államjogi intézmény a királyi gyámság.³⁾

A királyi gyámság szüksége fennforoghat: I. ha az üresedésbe jutott trón a méhmagzatkép levő — esetleges — örökös részére fenntartandó; II. ha a király oly serdületlen állapotú, hogy szellemi érettség hiányában az uralmat személyesen nem gyakorolhatja; III. ha a király testi vagy szellemi betegség, testi hiány, szellemi vagy testi nagyfoku elgyengülés miatt nem uralkodhatik; IV. ha a király eltűnés okából vagy szabadságától

¹⁾ Az összeg mennyiségét az országgyűlés meghatározza. Ujabban ötven-ötven ezer arany volt. A koronázási ajándékot az országgyűlés küldöttségileg nyújtja át. Első törvény a koronázási ajándékról az 1563: II. t.-c.

A koronázási ajándékot I. Ferenc neje, Ludovika, a róla nevezett katonai iskola céljára, V. Ferdinánd felében a szegények felsegítésére, felében a m. tud. akadémiának, I. Ferenc József és neje az 1848—49. évi honvédrokklantaknak és akkor elesett honvédek özvegyei és árvái felsegítésére adományozták. IV. Károlynak az 1917. III., a királynénak az 1917. IV. t.-cikk ajánlott fel koronázási ajándékot.

²⁾ A szent korona és koronázás bő irodalmából említendők: Ondrejovics: »Elmélkedés a szent koronáról.« Pest, 1874. Barits: »Krönungsfeier« stb. Pest, 1790. Lambach: »Magyar királyok és királynék koronázatlása.« Pest, 1790. Veszprémi: »Elmélkedés a magyar szent koronáról.« Pozsony, 1790. Bärnkopf: »De jure coronandi reginarum.« Pozsony, 1790. Ugyanerről Csapody. Pozsony, 1792. Décsy S.: »A magyar szent korona históriája.« Bécs, 1792. Ugyanez: »A magyar királynék jussaik.« Pest, 1795. Földváry: »A magyar királynék koronázásának kezdete.« Pest, 1830. A veszprémi püspök királyné koronázási jogáról kitűnő monographiát írt Kollányi Ferenc.

³⁾ Ott t. i. hol — mint nálunk is — nagykorúság, épelméjűség a trónöröklési jogigénynek kellékeit, illetve a trónutódlás előfeltételeit nem képezték.

idegen állam hatalma által megfosztatván, állandólag akadályozva van a királyi hatalom érvényesítésében. A gyámkormányzóra a király egész hatalma átszáll; a királyi funkciók az államélet nagyérdekű folytonos szükségét elégítvén ki, nem szünetelhetnek; hosszabb időn át nem gyakorolhatásuk, elhalasztásuk, egyértelmű volna megbénításával, megakadásával, az államéletnek, melyben a királyság igen lényeges organum. Ezért nagyjelentőségű tételei a monarchiák alkotmányának azok, melyek a királyi gyámság ügyét, a királyi gyámi állás betöltését, annak működését szabályozzák.

I. A Nádor tiszte.

Nálunk a királyi gyámságra vonatkozó szabályok megalkotása egyedül és kizárólag a törvényhozást illeti, mert hiszen ez az állami uralom, uralkodás kérdése.

I. Mátyás előtt előfordult, hogy a király rendelt gyámot kiskoru utóda részére és ezt a nemzet is respectálta,¹⁾ de valahányszor a király nem gondoskodott, mindig az országgyűlés — nem a királyi család — rendelt gyámkormányzót. I. Mátyás alatt az 1485. nádori II. cikk rendelkezett a gyámkormányzóság iránt, olyképen, hogy »ha a király zsenge korban levő örököst hagyna hátra, a nádor tiszte őt országaiban megtartani s hiven védeni; a nádornak ilyenkor, t. i. míg a király felserdülne, mindenki ép úgy köteles engedelmeskedni, mint magának a királynak«. Felujtja e rendelkezést az 1681. évi I. és az 1715. évi V., valamint világosan fenntartja a nádor e hatáskörét a későbbi esetekre az 1741. évi IV. t.-c., mely egyes esetben a corregens apának engedi a gyámságot, ha netán a trón a trónörökösre kiskorúsága idején szálana át; ugyanerre utal az 1791. évi V. t.-c.

Ezen törvényekre utalással az 1861-iki országgyűlés is kijelenté feliratában, hogy dacára az akkor még hatályos *pragmatica sanctio*-ból folyó *personalis unio*-nak, a nádor gyámkormányzati hatásköre fennáll, s a magyar király gyámja nem a családi

¹⁾ III. László részére öcscsét, Andrást, Kun László mellé V. István a királynét, Albert a születendő gyermek (V. László) részére Fridrik német császárt rendelte; csak ez utóbbit nem acceptálta a nemzet, hanem országgyűlésileg rendelte Hunyady Jánost gyámul: ugyancsak I. Mátyás gyámjául Szilágyit az országgyűlés választotta.

törvények szerinti legközelebbi agnatus, kit csak az osztrák gyámság illetve, hanem a nádor.¹⁾ E jogi felfogás gyakorlati érvényesítésének gátul szolgálhat azonban az, hogy a nádori szék nincs betöltve s akkor, amikor a gyámság szüksége felmerülne, nem is lenne betölthető, mert a nádorkijelölés a királyt illeti meg. Világos tehát, hogy az országgyűlésnek külön intézkedésére lenne szükség a királyi gyámság módjára való gyakorlását illetőleg. Ezen intézkedés iránt érdekesen nyilatkozott Deák, mondván: »ily esetre rege nsségről, s lehet, hogy az országok különféleségéhez képest többtagu regensségről kell majd gondoskodni: annyival inkább, mert vannak az uralkodó köréhez tartozó oly jogok, melyeket nem lehet minden részre külön gyakorolni. Akár tartja meg az ország a nádori hivatalt, akár megszünteti, valamikor, mindenesetre részletes törvény által kell gondoskodni arról, hogy a kiskoru király gyámságát s azzal együtt az uralkodási teendőket ki vigye s minő hatáskörrel«. (1867. évi május 28. képviselőházi ülés.²⁾)

II. A magyar államjog nem ismer oly szabályt, mely meghatározná a király nagykoruvá válásának idejét. A történet tanúsága szerint Salamon, II. István, II. Lajos 15 éves korukban; I. Lajos, V. László, I. Lipót 16 éves korukban; I. Mátyás 19 éves, III. László 22 éves korában vette át az uralkodást; I. Ferenc József 18 éves korában kezdett uralkodni. A magánjogi nagykorúság az uralkodás személyes gyakorlásához sohasem kívántatott. A Habsburg-ház családi törvénye szerint³⁾ az osztrák főherceg 16 éves korában lett nagykoru.

¹⁾ Az 1485. évi II. cikk hatálya korántsem szűnt meg az által, hogy annak megkerülésével II. Ulászló halálával nem a nádor, de a kormánytanács vette át a gyámságot. (L. Fraknói: Nátori cikkek című értek.) Az 1723. évi I., II. törvénycikkből sem következett az említett cikk megszűnése, mint Cziráky vallja, ugy okoskodván, hogy a personal unióból folyólag az uralkodó vagy annak helyettese a gyám-kormányzó csak ugyanazon egy physikai személy lehet. Deák Ferenc nézete szerint a nádori cikk hatályban van.

²⁾ Lechner szerint esetleg helyes lett volna többtagu regensség a legközelebbi agnatus nagykoru főherceg elnöklete alatt.

³⁾ 1379. évi szeptember 6., 1386. évi október 10-iki házi szerződés szerint.

II. Az uralkodás a király távolléte esetén.

A külföldön való távollét a mai jog szerint egyrészt nem menti fel a királyt hatalmának személyes gyakorlásától másrészt nem zárja ki őt abból. A király nincs jogosítva távollét alapján a »kötelező személyes királyi hatáskörben«, vagyis az alkotmányjog szerint egyedül általa végezhető teendőkben magát helyettesíteni. (1867: VII.) A király önkényt sem vonulhat vissza a hatalom gyakorlásától. Ezt lemondással teheti meg csupán.

De erre tényleges szükség nincsen, mert az uralkodás tényének legnagyobb része nem kívánja a királynak belföldön való személyes jelenlétét, a mai közlekedési eszközök könnyűvé teszik a király személyes rendelkezéseit, azoknak gyors tudtuladását a legnagyobb távolságokból is; úgy, hogy még oly huzamos távollét alatt is — a mi azonban semmikép sem kívánatos (sem politikailag, sem kormányzatilag) — az uralkodás folytonossága fenntartható.

Az Árpádok és a vegyesházi királyok alatt előfordult, hogy a külföldre távozó király helyettesítésével a nádort vagy az esztergomi érseket bízta meg.¹⁾ A nádori cikkeik rendelik, »hogy ha a király akár a sereggel, akár a nélkül távol lenne az országból, a nádor hivatalánál fogva helytartó legyen és mindazt tehesse, a mi különben a királyt illetné, kivéven a kegyelmezést, a koronára hárult jószágok adományozását és olyanokat, melyek régi rendelkezések szerint mindig a királyi méltósághoz tartoztak«. Ujabb törvények, így az 1608. évi XVIII., 1681. évi I. és főképp az 1848. évi III. t. cikkeik megerősíték a nádor e helytartói minőségét és azon megszorítást sem teszik a nádor, mint királyi helytartó végrehajtó hatalmára, amit az idézett nádori cikk tartalmazott.²⁾ Az 1867. évi VII. t. c. azonban megszün-

¹⁾ II. Endre, Nagy Lajos, Zsigmond, I. Mátyás.

²⁾ »Ha ő kir. Felsége soká távol lenne, adjon teljes és mindennemű hatalmat a nádornak, hogy az országot a magyar tanácsal, nem másképp, mintha ő maga jelen lenne, teljesen és mindenkép igazgassa.« (1600: XVIII.) »Ő felségének az országból távollétében, a nádor királyi helytartó, a végrehajtó hatalmat az országban s ahhoz kapcsolt részekben . . . a törvény és alkotmány ösvényén teljes hatalommal gyakorolja. (1848. évi III. t. c.)

tette a nádornak, mint királyi helytartónak hatáskörét, rendelve, hogy Ő felsége akkor is, ha az országból távol van, felelős miniszterei által személyesen gyakorolja a végrehajtó hatalmat.

Ha a király külföldön oly helyzetben van, hogy akadályozva van az uralkodás személyes gyakorolhatásában, ugyszintén, ha a király, bár nagykoru, de szellemi vagy testi betegség, fogyatkozás folytán nem képes a királyi jogoknak gyakorlására, olykép lesz gyámkormányzóságnak helye, mint a kiskorúság esetében.¹⁾

A nádori méltóság 1848. óta betöltetlen. Az 1857. VII. t.-cikk onnan indulva ki, hogy a nádori méltóság változatlan hatáskörrel való meghagyása a ministeriális kormányrendszer mellett nehézségekre vezetne, kimondotta, hogy »mindaddig, míg a nádori méltóság hatásköre a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg szabályozva nem lesz, a nádorválasztás elhalasztatik.« Ez a hatályban álló törvényi rendelkezés képezi egyetlen gátját annak, hogy a nádori méltóság azonnal betölthető legyen.

A nádorválasztás országgyűlési jog. A két ház együttes ülésében, a király (államfő) által kijelölt két róm. kath. és két protestáns vallásu honfiut jelöl ki. (1608. k. e. III. t.-c.) Ezek közül választható csupán a nádor. A kijelölés most a ministerium előterjesztésére és a miniszterelnök ellenjegyzése mellett történik. A nádor független, elmozdithatatlan, tisztségét csak lemondás, a honosság elvesztése, hivatalvesztésre és politikai jogának felfüggesztésére szóló büntető ítélet folytán vesztheti el, vagy ha phisikai vagy szellemi képtelenség esete állana elő.²⁾ A nádor az esztergomi érsekkel együtt a király első tanácsadója, felelősségére nézve a király tanácsosainak felelősségéről mondottakra utalunk.

Az idézett törvénycikknek szoros alkalmazása mellett az állandóan Austriában lakó Habsburgi királyaink alatt a nádor uralkodása folytonos lett volna, holott a királyok Austriából maguk uralkodtak.

¹⁾ Ferdinandy szerint a király betegsége esetén külön törvényben kellene intézkedni a király helyettesítéséről; ha pedig fogságba kerülne a király, akkor már törvényileg nem lehetne a helyettesítésről gondoskodni, ily esetben az országgyűlés a szent korona teljhatalmával intézkednék. (M. közjog. 422. lap.)

²⁾ A nádor elmozdithatlanságáról lásd az 1526. II. t.-cikket.

III. Rex junior. Corregens.

A magyar királyi hatalom egységes és oszthatatlan; a koronás király sem rendelkezhetik e hatalom fellett olyképen, hogy annak akár egyes jogositványait, az egész államra vonatkozólag (reál megosztás), akár pedig az összes királyi jogokat az állam területének bizonyos részére (territorial megosztás), bárki másra átruházhassa, átengedhesse. Ilyféle rendelkezés az alkotmány sarkalatos sérelme, a magyar politikai integritásnak megsemmisítése volna, épen úgy megszüntetné az a nemzet egységét, mint megszüntette ezt a történet tanúsága szerint az, hogy a nemzet egy-egy részében a királyi hatalmat más-más személy gyakorolta.¹⁾

Az Árpádok idejében — patrimonialis eszmeáramlatok behatása alatt — ismeretes volt a királyok oly eljárása, hogy az ország egyes részeit, így főkép a központból távol eső vidékeket (Slavonia, Erdélyi részek) egyes királyi hercegeknek quasi ellátásul kormányzás végett átengedték. Már Szent István fia, Imre, a slavoniai részeket mint »Dux Slavoniae« kormányzá. I. Endre testvére, Béla, a tiszántuli részeket kapta, s ugyanazokat Salamon és Béla fiai is átengedte. E kormányzó királyi hercegek, bár a kormányzati és a törvénykezési hatalmat teljes mérvben birták, az államhatalom egységét elismerték és uruknak a királyt tartották, a mint az főleg Kálmán decretumaiból világos.

Előfordult kétszer, t. i. II. Endre és IV. Béla idején, hogy a király utódának biztosítani kívánván a trónt, azt még életében megkoronáztatta s annak az ország egy részét átengedte. E megkoronázott kir. hercegek »rex junior« névvel s valóságos királyi hatalommal éltek, külön udvart, nádort, udvarbirót, tárnokot és cancellárt tartottak, birtokot adományoztak, a királlyal háborút viseltek, kormányzati területükről mint »regnum«-ról beszéltek; szóval második souverainkép viselkedtek a szent korona területén. A királyság e kettőssége ugyan törvényhozásilag el nem ismertetik, intézményi jellegét nem ölt, de tényleg a királyság és állam nagymérvű meggyengítésére vezetett.²⁾

¹⁾ III. István ellenkirályai, II. László és IV. István, Zápolya János és I. Ferdinánd ellenkirályok; magyar királyok és erdélyi fejedelmek.

²⁾ Sőt a jogi felfogás mindig átengedett és visszavonható hatalom.

A vegyesházi és Habsburg-királyok idején a királyi hercegek kormányzósága megszűnik, az ifjabb királysági államveszélyesen nem ismétlődik; a trónörökösnek az előd életében való megkoronáztatása ez időkben tudvalevőleg más célzattal történt, mint az Árpádok idején.

Más természetű a királynők férjének *corregens-sege*.

Kétségtelen, hogy a nő-királyok férje semmi igénnyel nem bír és nem bír a jövőben sem arra, hogy a szent koronát viselő neje magyar királyi hatalmából bármely jogositványt gyakoroljon. Az országgyűlés, illetőleg a törvényhozás jogositva van arra, hogy a királynő férjét valamely kormányzati jogkörrel felruházza.

Történelmünk két esetet mutat arra, hogy a a koronás királynő férje kormánytárs volt, t. i. Mária és Mária Terézia alatt. Zsigmond már megkoronáztatása előtt résztvett a kormányzásban, de neje királyi hatalmának alapján. Megkoronáztatása után tulajdonkép királytársa, valóságos »correx«-e volt nejének, ki azonban ez idő után quasi hallgatagul lemondott királyi hatalmáról és Zsigmond valósággal egyedül uralkodott. Csak kormányzótárs — de nem társkirály — volt Lotharingiai Ferenc, Mária Terézia férje (a később német-római császár), a magyar törvényhozás által körülírt jogokkal. Az idevonatkozó 1741. évi IV. t.-c. kimondja: »a) hogy a kormánytársi viszony az örökösödési rendet nem érinti; b) hogy ha a királynő esetleg kiskoru trónörökös hátrahagyásával előbb halna el, mint férje, ugy ez — a nádortillető hatalomnak ez egyes esetben való mellőzésével, az országot, mint királyi gyám kor-

kép tekinténé az ifjabb király hatalmát. Világos jel erre az aranybulla 18. cikke, mely azt mondja: »a nemesek szabadon mehetnek fiunkhoz, mint a nagyobbtól a kisebbhez; a kisebb alatt Béla és Kálmán hercegek értendők. Béla ifjabb király pecsétének körirata így szól: »Béla ex Dei gratia et voluntate patris rex Hungariae.« Az 1267. decretum bevezetése így szól: »Nos Béla ex Dei gratia Rex Hung. et Stephanus per eunden junior Rex Hung. etc.

mányozza; c) hogy a herceg részt vehet ugyan a kormányzásban, de a főhatalom, továbbá a kiváltságok adományozása s egyéb felségjogok gyakorlása kizárólag a koronás királyi felségnél marad; d) hogy az ország jogainak és szabadságainak fenntartásáról a corregens is gondoskodjék; e) hogy hivatása hű teljesítésére a királynő és az ország rendei előtt esküt tegyen, melynek szövege törvénybe foglaltatik; végül f) hogy Ferencnek kormánytárssá választása önkényt és szabadon történt és abból jövődöre, az ország bármely nőkirályának fejedelmi férje soha semmi következtetést ne vonhasson és a nádori hatalom sértetlenül maradjon».

Fzek szerint tehát az ifjabb és a társkirályság vagy corregensség csak adhoc fordul elő mint alkotmányos intézmény, mai közjogunkban nem létezik.

50. §. A kir. méltóság külső tisztelete.

A magyar királyt a független magyar nemzet államiságának személyesítőjét és hatalmának egyik fő osztályrészését a tiszteletnek és hódoltnak bizonyos külső jelei, továbbá magas méltóságához mért disz és fény illetik életmódjában és uralmi tényeiben. Ezekhez járul a király felkent és a szent korona által megszentelt (sacratum, Sacratissima Sua Majestas) személyének jogi felelősség alól való mentessége és annak biztosított magasabb büntetőjogi védelme, mit közönségesen sérthetetlenységnek neveznek.

a) A király címe.

A királyt, mint a magyar állam felségiségének személyesítőjét »Felség«, »Felséges« cím illeti. Nagy Lajos óta, némely kivétellel, a »Majestas« címmel élnek királyaink. Szent László és Kálmán »rex christianissimus«, II. Endre »serenissimus«, Mária »excellentissima« címmel éltek; találjuk az »illustriissimus« jelzőt is.

A királyi családot és család tagjait »fenséges«, illetőleg »királyi fenség« cím illeti meg, bár találjuk törvényben is a »fel-

¹⁾ A koronás trónörökös a királyok történeti sorrendjébe is felvétel, bár ha trónra nem jutott is, pl. I. József.

séges királyi ház» címzést.¹⁾ A koronás királynőt »Felség« cím illeti; »királyi Felségnek« szólítandó a megkoronázott trónörökös is. Megtartja a »Felség« megszólításra való igényt a lemondott, vagyis »exkirály« és az özvegy királyné is.

Az uralkodó magyar királyt továbbá »apostoli« cím vagy jelző illeti. Némelyek szerint e cím Szent István óta, ennek apostolkodása alapján illeti királyainkat és II. Ulászló és III. Ferdinánd sürgették is e címre való joguk elismerését. I. Lipót egy 1701-ben kelt s a primáshoz intézett levelében apostolinak nevezi magát. XIII. Kelemen 1768. évi augusztus 19-én »Carissima in Christo Filia« című brevejében Mária Teréziának és törvényes trónutódainak »motu proprio et certa scientia« adományozta (nem megerősítette). Az »apostoli« cím csakis a valósággal uralkodó és megkoronázott magyar királynak jár.

Királyaink kezdettől fogva Isten kegyelméből való királyoknak is (Ex dei gratia, ex divina clementia) nevezik magukat; de ez elnevezés csak a keresztény alázatosság jele volt és lehetett annak használatában a középkori monarchiák címeinek utánpótlása, de semmi oly államjogi jelentőséget annak sem a nemzet, sem maguk a királyok nem tulajdonítottak, mint az abszolút uralkodók, kik ezzel uralkodói hatalmukat korlátozhatlannak, isteni eredetűnek tüntették föl.

Szent Istvántól Kálmánig csak »Magyarország királya« (Rex Hungariae, S. Pannoniae) volt a magyar király; Kálmán már Magyar-, Horvát-, Dalmátországok és Ráma királyának címezte magát; Imre e mellett Servia és Bulgária, II. András ezeken kívül Holics és Lodomeria királyának is címezte magát. Nagy Lajos alatt »Cumania«, II. Ulászló alatt »Slavonia királya« cím járultak azokhoz, végül Mária Terézia az Erdély nagyfejedeleme és székelyek ispánja címet is felvette címébe. Megemlítendő, hogy II. Endre magát Jeruzsálemi királynak is nevezte, de a későbbi királyok ezt kihagyták.

A magyar király címezésénél a dualistikus monarchia idején annak osztrák császári minőségei, illetőleg címei is megemlítettek. A magyar királyi méltóság egész külön és önálló természetének és az osztrák császári méltósággal való rangbeli teljes paritásának nem felelt meg az 1804-ben, 1836-ban, 1849-ben és 1866-ban rendeletileg meghatározott nagy és közép

¹⁾ Az 1867. évi XII. cikkben. Az 1900. évi XXIV. t.-c. (Ferenc Ferdinánd trónörökös nyilatkozata) »Fenséges Uralkodóházról beszél.«

cim. Az 1868. évi november 14-én kelt rendelet szerint a felségjogok körébe eső cselekményeknél és a nemzetközi szerződésekben következő címezést rendelte: »Austriai császár, Csehország királya és Magyarország apostoli királya«, vagy »Austriai császár és Magyarország apostoli királya«, rövid megnevezésül pedig »Ő felsége a császár és apostoli király«, »Ő császári és apostoli királyi felsége«.¹⁾

Az együtt birtoklás megszűntével az osztrák uralkodói minőség jelzői természetesen nem szerepelnek, másrészt azonban kétségtelen, hogy a magyar király címzésénél (teljes cím) a volt szent korona országok, alávetett és kapcsolt részek felsorolása ezután sem jelentene sérelmet a fennálló nemzetközi helyzetre, megtérne a trianoni szerződéssel is. A volt hűbéres országoknak a nagy királyi címben való ily felsorolása ellen a külföldi államok nem emeltek szót, integritásukat az által sértve nem találták.

A király címerül az országos, illetőleg állami címert jogosult és köteles is használni; azokat nem mellőzheti, családi címerekkel nem helyettesítheti. Ugyanez áll a színek, illetőleg lobogók használata tekintetében is. (Az állami színekről bővebben lásd alább.)

b) A királyi peccétek.

A királyi actusok okmányolásánál a magyar király utóbbi időben általában az állampeccétet használta. Ez állampeccét az 1874. február 9-én kelt kir. rendelettel állapítottatott meg, az a magyar birodalmi címert és a Habsburg szívpaizsot ábrázolta. Az említett rendelet szerint a király nevében kibocsáj-

¹⁾ Az 1868. évi XXX. t.-c. szerint a pénzeken »Magyar-, Horvát-Slavin- és Dalmátországok királya.« felírás volt használandó. Elfogult mű a címerkérdésben Tezner Frigyesztől »Der oesterr. Kaiserthitel, das ung. Staatsrecht und die ung. Publicistik.« Wien, 1899. A magyar államjog teljes félreismerése az, hogy az 1804-ben felvett osztrák császári cím a magyar korona országaira is kiterjedő fejedelmi hatalom neve, és hogy az osztrák császárság alatt a magyar birodalom országait is érteni kell, avagy hogy a közös ügyekben a császári hatalom érvényesült. Az osztrák császár nálunk idegen-souverain, mondja Apponyi i. m.

A király iránti különös tisztelet jelei a kir. trón; a király megjelenésekor, fogadásakor megtartandó polgári, katonai, egyházi szertartások, formák; a király név- és születési napjának országos megülnése; a király halálakor országos gyász stb. stb.

tandó és aláírásával ellátandó, kizárólag a magyar korona országait érdeklő államiratokon e pecsét lesz alkalmazandó.¹⁾ A királyok családi címerének beillesztését nem kifogásolta az országgyűlés múlt időkben sem.

A régi magyar királyi pecséteknek (melyek mellőzése indokait nem ismerjük) alakjuk, anyaguk, illetve a használati alkalom szerint öt nemét ismerték: a z a r a n y p e c s é t e t vagy aranybullát, a kettős, a titkos, a birói és gyűrűs pecsétet; a három első nagyobb, a két utóbbi kisebb pecsétnek neveztetett.²⁾

c) A királyi székhely és udvartartás.

A király székhelye külön rendelkezéssel egész 1892-ig nem volt meghatározva, ámbár azon körülményből, hogy az állam felelős kormányának, a magyar országgyűlésnek és az állam főhatóságainak székhelyéül Budapestet jelölték meg törvényeink, abból, hogy a delegációk is az 1867. évi XII. t.-cikkben kifejezett kíváнат szerint minden másodikk évben Budapesten, mint a magyar állam fővárosában üléseztek, s hogy a szent

¹⁾ A pecsét ünnepélyes vagy különös fontosságú okmányokra függesztetik (függő pecsét), másokra egyszerűen lenyomással alkalmaztatik.

²⁾ Az aranybulla csak nagyfontosságú államiratokra használatott: így II. Endre híres szabadságlevelét e pecséttel adta ki; Ujlakyt I. Mátyás aranypecsét alatt nevezte ki bosnyák királylyá; IV. Béla e pecsét alatt tette fiát Slavonia hercegévé, stb. Legrégibb példánya e pecsétnek II. Géza korából maradt fenn. E pecsét vagy tömör arany, vagy két belül üres aranylemez volt. A mohácsi vész óta e pecsét nem használtatott.

A kettős pecsét zsinóron függ; egyik oldalán a királyt ábrázolja palástban, a másikon az országos címerek vannak bevésve. E pecsétet a primás, mint az ország fő- és titkos cancellárja őrizte és alkalmazta, főkép az ő javaslatára történt nemesítés és egyéb kiváltságok okmányaira. 1741. évi X., 1751. évi III. t.-cikk.)

A titkos pecsét kétféle, u. m. nagyobb és kisebb volt; az udvari cancelláriánál őriztetett, s a dicasteriumokhoz, illetőleg törvényhatóságokhoz kiadott rendeletekre alkalmaztatott.

A birói pecsétet a kir. személynök őrizte és a király nevében megerősítendő birói ítéletekre és a birói parancsokra alkalmazták. A gyűrűs pecsétet a király magánügyeiben, vagy kisebb, vagy sürgős ügyek felőli iratainál használta. A két utóbb nevezett pecsét anyaga hajdan fehér viasz, de már az Anjouk korától veres pecsétviaszszal is találkozunk. A kir. pecsétekről I. Pray: Syntagma hist. regum et reginarum Hung. Bécs, 1805.

korona is itt őriztetik s ujabban a koronázás is szükségképen itt történik, teljes alappal lehetett arra következtetni, hogy a királyi szék helyéül »de jure« is Budapest tekintendő. 1892-ben június 8-án kelt legfőbb elhatározással Budapest királyilag is székesfővárosnak jelentetett ki. Ezóta tehát a magyar király székesfővárosa, ellenkező törvényes intézkedésig Budapest lesz.¹⁾

A magyar királyi udvar, a magyar királyi méltóságnak, részben törvényekkel is meghatározott, fényes környezete, a Habsburgok állandó trónrajutásával — I. Ferdinánd óta — tényleg nem működött, névleg is csak a folyton betöltött (de valósággal pusztán címzetes) magyar udvari méltóságok által létezett. Ilyen magyar udvari méltóságok a ma u. n. kisebb zászlós urak, ugymint: a m. kir. főlovászmester, főpohárnok, főkamrás, főasztalnok, főajtónálló, főudvarmester s a magyar nemes testőrség kapitánya, azután a legujabban szervezett magyar darabont testőrség kapitánya, ki azonban nem országzászlós, továbbá az udvari tisztségekhez soroztatnak az arany-sarkantyusok, asztalnokok, Szent István rend vitézei. A magyar királyság fényének emelésére szolgál az 1760-ban Mária Terézia által alapított magyar nemesi testőrség, mely azonban a bécsi császári udvar szervezetébe volt foglalva, illetőleg annál tett diszőrségi szolgálatot; azután az ép említett darabont-diszőrség, mely a szolgálatot a budapesti várpalotában teljesítette.

A magyar törvényeknek egy hosszú sora rendeli, hogy királyunk székhelyét s így természetesen királyi udvarát is Magyarországban tartsa. A törvények ezen rendelkezése teljes kötelező erejében fennállott s így azon követelmény is, hogy a magyar királyi udvar a törvényben meghatározott királyi ud-

¹⁾ A királyi székhely a nemzeti királyság idejében igen változó volt, így Esztergom, Székesfehérvár, Buda, Visegrád. I. Ferdinánd óta királyaink külföldön (Bécs, Prága) tartották udvarukat. Számos törvény kívánja, hogy a király az országban tartsa székhelyét, így az 1439. évi II. t.-c. (Rex in regno resideat); 1492. V. t.-c. (Rex majori parte in Hungaria resideat); 1536. évi LVII., 1546. XVIII., 1548. XXII. t.-cikk (Rex in regno maneat); 1550. IV., VI., 1563. III., 1567. XLVI., 1608. XVIII., 1723. VIII., 1741. VII., 1751. I., 1790. IX., 1792. évi V. t.-cikk. Az ország területén belül a székhely külön is kifejezetten törvénybeiktatva nem lőn. — A személy körüli minster bécsi székhelye nem jelentette azt, hogy a magyar király Bécsben székelhetne.

vari méltóságokkal, mint főfunctionáriusokkal életbeléptettség. A magyar királyi udvartartás a magyar királyi méltóság kiegészítése samint teljes erejében és csonkittatlan souverainitásában fennáll a magyar királyi méltóság minden hatalmával és a nemzettől kö'csönzött minden erejével, úgy háromszázados elhanyagolás után sem évvülhetek el a királyi udvartartás iránti közjogi rendelkezések. Az udvartartás a közös ügyek közé soha nem soroztatott. Az 1867. évi XII. t.-c. nemcsak fel nem adta a magyar nemzetnek a külön magyar udvar ténylegesítése iránti igényét, de az inkább világosan beszél a magyar király udvartartásáról, amelyre a magyar ministerium előterjesztésére a magyar országgyűlés szavazta meg (nem delegatiók) a szükséges összeget évenként, s annak mennyiségét külön törvénnyel és tekintet nélkül az osztrák császári udvar költségének összegére, időnkint állapította meg.

A külön m. kir. udvarnak részben való reactiválásához egy lépés gyanánt szolgált volna azon királyi rendelet, amely szerint (1893. évi nov. 20.) az udvar körében előforduló azon ünnepélyes alkalmakkor, melyek a magyar korona országait, mint közjogi cselekmények érdeklik, az udvari főbb szolgálat teljesítésével kizárólag magyar zászlósok bizattak meg, elrendelte tehát, hogy 1. a koronázási cselekményeknél s ahhoz fűződő ünnepélyeknél, 2. az országgyűlés megnyitásánál és bekezdésénél és a magyar delegatió fogadásánál, 3. azon különleges nemzeti ünnepeknél, melyek akár egyes jubilaris, akár más ünnepélyek alkalmával merülnek föl, amennyiben annál az udvar főhivatalainak főnökei szereplésre volnának hivatva, 4. végül a magyar korona országaihoz tartozó oly egyházi és világi méltóságoknak vagy államtisztviselőknek eskü- vagy fo-

¹⁾ A m. kir. udvartartás közjogi jelleggel is bíró intézménye a királysághoz szervesen hozzátartozik. A királyi szék üresedése esetén is fennáll; közjogi méltóságot is képező (főrendiház tagjai) főtisztviségei ez időben is betölthetők. A királyt helyettesítő államfő mennyiben veheti igénybe az udvartartási szervek szolgálatát és közreműködését az a reáruházott hatalom és méltóság természetétől függ.

Megfelelőleg az 1867. XII. t.-cikknek az udvartartás költségeiről szóló 1904. XXXIII. t.-c. címében az addigi Ő császári kir. Felsége legmagasabb udvartartása helyett ez alkalmaztatott: »Ő császári és apostoli Felsége a magyar király legmagasabb udvartartása költségeiről.

gadalomtételénél, kik az esküt vagy fogadalmat a király előtt teszik, a bécsi udvartartás főhivatalainak eddig szerepelt főnökei helyett a király által jóváhagyandó szertartási szabályok szerint, kizárólag a magyar országházlások működjenek közre.

Közelebbről vizsgálva az idézett rendelet közjogilag inkább visszaesés volt, sem mint előrelépés; ép így közjogi tévedés, sőt megfélemlítésre alkalmas volt »a z u d v a r á l l a n d ó képviselése végett szervezett«, »Udvarnagy Magyarországon« elnevezésű udvari méltóság létesítése, mert hiszen ez tulajdonképpen nem a magyar királyi udvarnak, de a bécsi udvarnak tisztsége, annak expositurája volt, s ellenkezett a magyar királyi külön udvartartás kívánalmával.

A m. kir. udvartartás szervezetének megállapítása, természetesen tekintettel az egyes méltóságok iránt rendelkező régi törvényeinkre, a királynak kizárólagos joga, a felelős kormány azonban a királyi udvartartás közjogi vonatkozásainál fogva, az udvari szervezet és annak magatartása tekintetében alkotmányos befolyást köteles érvényesíteni; a parlament ellenőrzési jogát pedig arra nézve, hogy a királyi udvar belső szervezete úgy, mint működése, külsőségei és szelleme megfelelnek-e a magyar államiság és alkotmányosság kívánalmainak — tagadásba venni annál kevésbbé lehet, mert már az által is, hogy az udvartartási költséget az országgyűlés állapítja illetőleg szavazza meg, az egész udvartartás az állami intézmény jellegét ölti.¹⁾

A királyi udvar a közönséges országos és önkormányzati hatóságok alól bizonyos ügyekre nézve törvény, illetőleg szokásjog által ki van véve és közvetlen a király, illetőleg udvari tisztségek hatósága alatt áll. A községi törvény 1886. XXII. t.-c., a községi hatóság, az 1881. évi XXI. t.-c. a budapesti állam-

¹⁾ Az udvartartás költségei régente az u. n. koronajóságokból fedeztettek (l. 1439. évi XVI., 1444. III. és IV., 1514: I., II., III., 1608. k. e. XII. t.-cikk). Az udvartartás költségei most évente az állami költségvetésben a magyar országgyűlés által szavaztatnak meg. Az udvartartási költség magasságát külön törvények állapítják meg és pedig az osztrák császári udvartartás költségével egyenlő összegben. Ide vonatkoznak az 1870. évi V., 1879: XLIII., 1889: XXXIX. t.-cikk. E törvények 10 évi érvénnyel állapítják meg a civilistát. Az 1904. évi XXXIII. t.-c. a magyar kir. udvar költségeit évi 11 millió 300 ezer koronában szabta meg.

rendőrség hatósága alól kiveszi a király és udvara állandó vagy ideiglenes tartózkodási helyül szolgáló épületeket.¹⁾²⁾

51. §. A király sérthetetlensége.

A király személye szent és sérthetetlen. Büntetés alá soha nem eshetik. (1848. III.) A koronás király, mint a magyar nemzet individualis megjelenése, minden, akár balesetből, akár az emberi gonoszszágból származható veszélyek, bántalmak és sérelmek ellen sokszoros óvatossággal és biztonsági intézkedésekkel oltalmaztatik. Az állam közhatalmának, nevezetesen a biztonsági rendőrség fokozott éberségre és vigyázatra kötelezővé a koronás király megszentelt (sacratissimus) személyének védelmére s ezeken kívül az udvartartásnak szervezetéhez tartozó részben annak diszét emelni hivatott őrségeknek is (testőrség) feladata, a király személyes biztonságának biztosítása.³⁾ Ezen fokozott praeventiv védelemhez járul még a »sérthetetlenség«-nek nevezett nagyobb büntető jogi védelem. Az 1878. évi V. t.-c. kimondja:

1. A ki a királyt meggyilkolja vagy szándékosan meg-

¹⁾ A cabinet-iroda és a katonai iroda az udvari szervezethez nem, de az országos központi szervek sorába tartoztak. Lásd erről »Magyar közigazgatási jogi kézikönyv«-emet; ugyanebben bővebben van szó a cs. és kir. ház miniszterének, mint — osztrák jogforrások szerint — az udvarhoz tartozó hatóságnak állásáról.

²⁾ A királyné régebbi időben (Árpádok és a vegyesházbeli királyok alatt) külön udvartartással, külön udvari méltóságokkal, tisztségekkel bírt, sőt mint Kollányi Ferencnek »A veszprémi püspök koronázási jogának története« című művében olvassuk, a királyné kiváltságokat osztogatott, birtokot adományozott, törvénykezett is, de mindezt csak a király beleegyezésével és csak azon területen, a melyet neki a király átengedett, a melyet »Reginatus«-nak neveztek. A királyi jövedelmeket e területen a királyné huzta, s abból fedezte fényes udvara költségeit. Szent István Gizellának Pozsonyt, Győrt, Sopront, V. István nejének a macsoi és bosniai bánságot, Verőcze- és Valkómezyeket és a Szepességet adományozta; III. András neje Pozsony vármegyét és Sávart; I. Mátyás neje Ó-Budát, Diósgyőrt, Csepelt kapta, II. Lajos neje, Mária szintén nagy javakat kapott.

A magyar királyné udvara ma már nem bír közjogi jelentőséggel.

A magyar királyné udvarának volt méltóságai a Habsburgok alatt már nem töltöttek be.

³⁾ Még a nemzetközi hadijog is különös védelmet biztosít a souveraineknek, a mennyiben pl. ezek tartózkodási helyére lövegeket nem volna szabad irányítani.

öli, vagy ezen cselekmények valamelyikét megkísérli,

2. a király testi épségét megsérti vagy őt az uralkodásra képtelenné teszi,

3. a ki a királyt az ellenség hatalmába adja, vagy az uralkodás gyakorlatában akadályozza, vagy személyes szabadságától erőszakkal vagy fenyegetéssel megfosztja, vagy

4. a ki a két utóbbi pontban említett cselekmények valamelyikének véghezvitelét megkísérli: a felségsértés büntetettét követi el és az első pontban halállal, a 2. és 3. pont esetében életfogytig tartó fegyházzal, a 4. pont esetén tiztől-tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (126. §)

Ezen felségsértés elkövetésére létrejött szövetség¹⁾ is sulyos, t. i. öt évig büntethető fegyházzal büntetendő, ha pedig a szövetkezésen kívül a kivitelre célzó előkészületi cselekmény is történik, a büntetés öttől tiz évig terjedhető fegyház.

A ki a nélkül, hogy szövetkeznék, e felségsértésre előkészületeket tesz, öt évig terjedhető fegyházbüntetés alá esik.

Sulyos fegyházbüntetés alá esik a felségsértés elkövetésére való nyilvános felhívás is. (134. §.) A tervezett felségsértést a ki arról tudomást nyer oly időben, mikor annak megakadályozása még lehetséges, büntetés terhe alatt köteles a hatóságnak följelenteni.

A király tetteleges bántalmazása, — ha nem képezne felségsértést, — tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházbüntetés alá esik; a ki pedig a király ellen másnemű sértést követ el (királlysértés), két évig terjedhető fegyházzal büntetendő.²⁾

¹⁾ A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a felségsértés elkövetését közös egyetértéssel elhatározta. (U. o. 132. §.)

²⁾ A tetteleges bántalmazó öt évig terjedhető fegyházzal, a más sértést elkövető egy, s ha a sértés irat, sajtó, képes ábrázolat útján követelt el, két évig terjedhető fegyházzal büntetendő (1878. évi V., t.-c. 141. §.)

A büntetőtörvénykönyv rendelkezéseit kiegészíti és szigorítja az 1913. évi XXXIV. t.-c. »A király megsértéséről«.

52. §. A kir. család külön jogállása.

A királyság intézményének szinte postulátumát képezi, hogy bizonyos mérvű különleges jogállás biztosítassék a királyi család tagjainak is. Különösen pedig áll ez ott, hol örökösödési királyság van, vagyis a királyi család tagjai, vagy azok bizonyos része trónvárományos is. A mi a kérdést magyar közjog szerint illeti, először is hangsúlyozandó, hogy a királyi család tagjainak különleges jogi helyzete kivételes természetű ahol ez a kivételes helyzet világos jogi határozmányokkal megadva és biztosítva nincs, ott a királyi családhoz tartozó magyar honosok is a többi honpolgárra kiterjedő jogszabályok hatálya alatt állanak. Jól megjegyzendő továbbá az is, hogy csak törvény vagy országos szokásjog adhat különös jogi helyzetet a királyi család tagjaiknak; az u. n. házi vagy családi törvényeknek vagy statutumoknak ily tartalmu szabályai csak törvényi acceptálás, incorporativ utalás, vagy országos jogszokás által való elfogadás által nyerhetnek jogi erőt.

A kir. család tagjainak¹⁾ különleges jogi állásához tar-

¹⁾ A kir. Házhoz tartozóknak kell tekintenünk a szoros, mondjuk magánjogi értelemben vett családon, családfőn, hitvesen és gyermekeken kívül közjogilag mindazokat, kik öröklési rendszerű királyságban öröklési joggal bírnak, tehát várományosai a trónnak; örökösödésre ojtott választási királyságban pedig, mindazokat, kik közül a király választható illetőleg választandó. Királyi házról, uralkodó házról tulajdonképen csak örökletes vagy örökléssel combinált választási királyság esetén beszélhetünk. A királyi ház mint mondottuk, nem jelenti itt sem a családhoz vérokonság által kapcsolt személyek összességét. A Habsburg házhoz pl. közjogilag nem tartoztak a nem egyenrangú házasságból származó bár vérbeli rokonok, valamint azon leszármazók sem, akik nem a *pragmatica sanctio*-ban meghatározott három leányágból származtak, vagyis trónöröklési igénynyel nem bírtak.

A Habsburg ház családi statutumai a kir. család körét a fentieknél szűkebben jelölték meg. Ezek szerint a császári és királyi családhoz tartozott az uralkodón mint családfőn kívül, ennek egyenrangú neje; az előző királyok egyenrangú özvegyei, azon főhercegek és főhercegnők, kik a család közös őseitől egyenrangú és a családi szabályzatnak megfelelő (*Hausgesetzlich correct*) házasságból származtak; a főhercegek egyenrangú hitestársai, az idegen souverainhoz férjhez ment főhercegnők, végül a trónról lemondott királyok.

A kir. család tagjainak különös jogi állása megvolt már az Árpádok idején is, de mai mivoltában főleg a Habsburgok uralma alatt jegecesedett ki. Ezen jogállás számos vonatkozásban volt az osztrák-magyar államkapcsolattal, az osztrák császárság együlbir-

tozik a kir. hercegi rang; a »fenség« címzés. A rang és cím-
adományozás teljes hatalmával bírván a szabadon választott
király is, nincs kizárva hogy trónöröklési igénnyel nem bíró
családtagjait is bárminő címmel és méltósággal ruházhassa
föl.

A királyi család tagjainak közjogi külön állásához tartozó a
teljes koru magyar honos finemü családtagok, főrendi (felső)
házi tagsága.

Büntetőjogi külön állásukhoz tartozik azon magasabb bün-
tetőjogi védelem, melyben büntető törvényeink értelmében
részesednek. Ehhez tartozik kivételük a rendes bíróságok bün-
tető hatásköréből és közvetlen a királyi személyes fegyelmi és
büntető bíraskodása alá rendeltségük.

Pénzügyi, jogi különállásukhoz tartozik adómentességi, egyéb
közterhek körüli kedvezményük.¹⁾ Messzemenő alaki magán és

toklásával, a magyar udvartartás működésének többszázados szüne-
telésével, mindezek megváltozása után is azonban — mutatis mu-
tan dis — ez különleges jogállás fennmaradottnak tekinthető, addig
míg alkotmányok factorok másképp nem rendelkeznek. — Az ex-
királyi család tagjaira ezen különleges jogállás nem mondható fenn-
állónak, de másrészt a királyi trónon ült elődöktől származóknak
legelőkelőbb főuri minősége, magyar hercegi rangja és méltósága
a trónutódlási igény elenyészte dacára is fennmaradottnak tekinthető,
addig amíg ezek magyar honosságukat el nem veszítik.

¹⁾ E különleges illetőségről lemondás nem foglalhat helyet. Az
udvarnagyi bíróság hatásköre a kir. család tagjain kívül kiterjed
más oly személyekre is, kikre az 1909. XVI. t.-cikk hozatala előtt a
bécsi főudvarnagyi hivatal (Obersthofmarschallamt) bírói hatósága
kiterjesztetett Ő Felsége által. Ezen személyek leginkább volt uralko-
dóházak tagjai (Braganza-Don Miguel, Lichtenstein uralkodó feje-
delme, Lichtenstein Ferenc herceg és gyermekei, Modena Estei Beatrix
Don Juan de Bourbon herceg neje, Szász Coburg Ágost herceg, Pár-
mai Illés herceg etc. etc.). A magyar törvényhozás az 1909. XVI.
t.-cikkkel érvényesíté az uralkodók által adott ezen privilégiumokat és
ezzel egyuttal azt is kimondá hallgatólag, hogy jövőben ily különleges
illetőség bárki részére csak törvényhozással lesz adományozható. Ki-
terjed továbbá az udvarnagyi bíróság hatásköre azokra, kik a nem-
zetközi jog értelmében területkivüliséget élveznek, ha magukat a
főudvarnagyi bíraskodásnak alávetik. — L. még a polg.
perrend törvényeit.

Miután általában közelebbi megszorítás nélkül s a királyi ház tag-
jairól beszél az 1909. XVI. t.-c. és miután az u. n. főudvarnagyi bíró-
ság nemcsak a kir. ház tagjaira bír hatáskörrel, nem állitható, hogy
ezen bíróság léte és hatásköre a pragmática sanctio megszűnésével
megszűntnek tekintendő. Ily megszűnés a bécsi főudvarnagyi hivatal
megszűnéséből sem következik.

büntetőjogi különállást jelent az, hogy a rendes bírói illetőség, a polgári és büntető eljárás, végrehajtási eljárás, kézbesítési eljárás szabályai a mindenkor kir. ház tagjaira nem, illetőleg eltérőleg alkalmaztatnak, így:

I. A királyi ház tagjainak egymás közötti magánjogi pereit és azok személyi állapotát tárgyzó pereket a király személyesen döntheti el, vagy azok eldöntését választott bíróságra bizza. II. a kir. ház tagjainak hitbizományi ügyei, hagyatéki ügyei, a kir. ház tagjai ellen indított egyéb polgári peres ügyek, ugyanezek elleni végrehajtás kérelmek elintézése. 1909. XVI. t.-cikkkel létesített magyar főudvarnagyi bíróság elé tartoznak. III. amennyiben a király magának nem tartja fenn, a főudvarnagyi bíróság elnökével intézheti a kir. ház tagjainak hitbizományai feletti felügyeletet; a kir. ház tagjainak egyéb nem peres ügyeit ideértve a csődügyeket is, a végrehajtások foganasítását, bírói kézbesítéseket stb. IV. tanúk a kir. ház tagjai személyes megjelenésre a bíróságok elé nem citálhatók, bármilyen minőségben hallgattnak ki, esküt vallomásuk megerősítése végett nem tesznek, hanem írásban kijelentik, hogy vallomásukat esküvel megerősítettnek tekintik.

A kir. család tagjainak különös jogállásához tartozik még a véderőben szolgáló családtagoknak a legfőbb haduri jog alapján biztosított rang és tiszteletbeli elsősége, melyek megállapítását a magyar országgyűlés sohasem nehezményezte.

53. §. A király az államélet egyes functióiban.

A királyságról és királyi hatalomról fentebb adott általános jellemzésen kívül szükségesnek látjuk bár röviden, de külön-külön foglalkozni azzal is, mikép érvényesül a király részvétele az államéletnek két nagy functiója körében, jelesen a törvényhozásban, és végrehajtó hatalomban.¹⁾

Már a jogforrások könyvében láttuk, hogy a király a legfőbb államakaratnak törvény alakjában való meghatározásánál és kijelentésénél lényeges részt vesz: t. i. az országgyű-

¹⁾ Az után pedig az u. n. kitünő felségjogokkal egyenkint foglalkozunk. Korántsem merítjük ki ezzel a királyi működés részleteit, mi egy tankönyv szűk keretében különben sem férne meg.

Az „executivo potestas” Verhőczy felfogása szerint is magában foglalja az igazságszolgáltatás hatalmát is.

léssel együtt bírja és gyakorolja a törvényhozási hatalmát.

Azt is mondhatjuk, hogy király és országgyűlés minden időben egyenértékű hatalmi tényezők a törvények alkotásában. A törvényhozásban való királyi hatalom részeként tekintjük mindenekelőtt az országgyűlés szervezésére és működésére vonatkozó királyi jogokat, melyekről legelőször szólunk, annak előzetes hangsúlyozásával, hogy az országgyűlés körüli királyi jogok, illetve alkotmányos királyi »kötelességek« által a törvényhozási testület (mint ilyen) a királlyal alárendeltségbe nem jut.¹⁾

A királynak joga: az országgyűlést egybehívni, megnyitni az üléseket elnapolni, az évi ülészakot megnyitni, berekesztetni és az országgyűlést feloszlatni és berekesztetni.

A) Az országgyűlés egybehívásának, vagyis az »országgyűlés hirdetésnek« jogát királyaink mindenkoron gyakorolták. Az országgyűlés összehívásának joga kizárólagosan királyi jog; másnak felhívására összejött országgyűlés »nem törvényesen egybegyűlt« országgyűlés lenne és törvényhozásra nem lenne képes. Természetesen kivétel van azon esetben, mikor a király kiskoru, illetőleg cselekvésképtelen, vagy a királyi szék üres.²⁾

¹⁾ Törvényalkotó működésében az országgyűlés független, ellenőrzés alá nem rendelt és felelőtlen; az sem változtat ezen, hogy a király leiratokat küld az országgyűlésnek, ezt pedig feliratokat is küld hozzá.

²⁾ A trónraléptett király koronázása előtt is hívhat egybe országgyűlést. Koronázatlan király csakis koronázó országgyűlést hívhat egybe, ha trónraléptekor az országgyűlés együtt nem lenne. — Ha addig, míg a nádori méltóság betöltetlen, kiskoru király lépne trónra, ki hívna össze a koronázó, illetőleg nádorválasztó, vagy a királyi gyámság felől intézkedni hivatott országgyűlést? Ilyenkor az országbíró vagy főtárnokmester által összehívott országgyűlés is törvényesen egybegyűltnek lenne tekintendő. Régebben a királyválasztó országgyűléseket a királyné, a nádor vagy más főméltóság is egybehívhatta. A királyné ma teljesen közhatalom nélkül lévén, nem tehetné. Az 1608. k. e. III. t.-c. szerint azon esetben, ha a király a nádori szék betöltését egy éven túl is halasztaná, úgy a király akarata nélkül is jogosult, köteles az országbíró vagy a főtárnokmester nádorválasztó országgyűlést egybehívni. A királyi kormányzó összehívási jogáról l. alább.

Az országgyűlés királyi összehívása királyi meghívólevelekkel történik, melyek a képviselők megválasztása iránti intézkedések megtétele végett, a belügyminister útján a törvényhatóságokhoz és a külön választókerületet képező rendezett tanácsú városokhoz intéztetnek és pedig legalább hat héttel az összehívott országgyűlés első ülése előtt. A horvát-szlávon dalmát országgyűlést is a király hívta föl arra, hogy a magyar országgyűlésre képviselőket küldjön.¹⁾

A király az országgyűlést ma Budapestre tartozik egybehívni. Régebbi időben törvények nem állapíták meg az országgyűlés helyét, a király az ország határain belül bárhova jogosítva volt országgyűlést egybehívni. Az egybehívás öt évre szól, 1886. évi I. t.-cikk előtt 3 év volt az országgyűlés időtartama.²⁾

B) Az országgyűlés megnyitása a megállapított ünnepélyességek mellett a király, — esetleg erre külön kirendelt megbízottja, a kir. biztos — által történik; a megnyitáskor tartja a király (olvassa a királyi biztos) a trónbeszédet.³⁾ A meg-

¹⁾ Zsigmond óta a királyi meghívó az országgyűlési főbb tárgyakat rendszerint megjelölte. Az utasítási jog megszűnésével ez nem történik. A személyes megjelenési joggal bírók előbb személyenként minden országgyűlésre kaptak kir. meghívót. Ma a személyre szóló meghívólevél kiállítása nem tartozik az országgyűlés összehívási actushoz.

²⁾ Az aranybulla I. cikke szerint a király minden évben, Szent István napjára volt köteles egybehívni az országgyűlést; ezt rendelt az 1290. XXXI. 1471. évi I. t.-c. is; de már az 1498. évi I. t.-c. csak háromévenkénti, az 1563. évi III. t.-c. ismét évenkénti, az 1655. évi XLIX. t.-c. ismét háromévenkénti egybehívást rendelt. E mellett maradtak az 1715. XIV., 1791. XIII. és 1827. évi V. t.-cikkek. E törvények kijátszásával 1741—1751., 1751—1764., 1764—1790-ig, 1812—1827-ig nem hívtak egybe országgyűlések.

³⁾ 1848 előtt a megnyitás a királyi propositiók átadásával történt. A megnyitó trónbeszédén kívül van egy második, t. i. az országgyűlés feloszlásakor, illetőleg berekesztésekor tartott záró trónbeszéd. A megnyitó trónbeszéd főtartalma a király nézeteinek és óhajainak közlése a törvényhozási legközelebbi feladatok iránt (királyi program) és tájékoztatás a külügyi viszonyokról; a mi épen nem zárja ki a külügyekkel időközben való foglalkozását a magyar országgyűlésnek. A trónbeszédre mostani gyakorlat szerint, mindkét ház külön válaszfeliratban válaszol. Az 1861. évi országgyűlés kisebbsége »határozattal« kívánt választ adni a »császárnak«. 1868. óta a király személyesen nyitja meg az országgyűlést. Csak 1905-ben fordult elő, hogy az országgyűlés királyi leirattal és trónbeszéd nélkül

nyitás napja nem az, a melyikre az országgyűlés hirdetve, egybehiva lőn, az 1492. CVIII. t.-c. rendeli, hogy a meghívottakra még négy napig várakozni kell a megnyitásig. A mai házszabályok szerint a képviselők a harmadik napon jönnek össze a végből, hogy értesülést nyerjenek a megnyitás helyéről és idejéről, a megnyitás pedig a negyedik napon történik. A megnyitáson a képviselők a korelnök vezetése alatt jelennek meg. E megnyitásig az országgyűlés működését nem kezdheti meg. A megnyitás előtt az országgyűlés meg sem alakul.

C) Az évi ülésszakok tartamának meghatározása szintén a király joga, egyedül ő határozván meg, mikor akar berekeszteni a törvényes időn belül egy-egy ülésszakot és mikor nyitja meg a következőt, magától értetvén, hogy minden évben kell lenni egy ülésszagnak. Az évi ülésszakok megnyitása és berekesztése a király által személyesen is eszközölhető, de szokás szerint kir. leirattal történik és pedig úgy, hogy az ülésszak bezárását rendelő leirat a következő ülésszak megnyitási időpontját is megállapítja.

D) A király jogához tartozik az ülésezést megszakítani az ülésszak ideje alatt, időközben is; ezt nevezzük az ülésszak prorogálásának, elhalasztásának. (1848. IV. 5. §.) Ez ideiglenes megszüntetése az ülésszagnak, mely megszünteti az országgyűlés működését és a tagok együttmaradási köteleességét. A király az ülésszakot elhalasztván, az csak a király összehívása folytán folytatható ismét. Az ülésszak királyi prorogálását királyi elnapolásnak is nevezik, holott az elnapolás vagyis az ülések megszüntetése a háznak joga, külön-külön; az ily elnapolás a tagok együttmaradási köteleességét nem szünteti meg. A királyi prorogatio csak együttesen mindkét ház nyitattott meg. A megnyitás általán, így az országgyűlés által is érvényesnek tekintetett.

Az országgyűlés helyét az ország határain belül közelebből nem határozták meg a legrégibb törvények. Az 1498. évi I. t.-c. Rákost, az 1635. évi LXXIX. t.-c. Pozsonyt, az 1765. évi II. t.-c. Budát, 1848. évi IV. t.-c. Pestet jelölte ki az országgyűlés helyéül.

Az országgyűlés tartamát az 1498. évi I. t.-c. 15 napra szabta; az 1649. évi XLIV. t.-c. rendelete, hogy egy országgyűlés két hónapnál tovább ne tartson; 1723. évi VII. t.-c. értelmében a király ez időt fontos okokból meghosszabbíthatta. Az 1791. évi XIII. t.-c. nem köti meg az országgyűlés időtartamát; az 1848. évi IV. t.-c. három évre, az 1886. évi I. t.-c. öt évre szabja meg az országgyűlés tartamát. melyen belül az ülésezés folytonos is lehet, ha a teendők ezt kívánják.

üléseire vonatkozhatik, s ha bizonytalan időre szól, csak úgy jöhetnek ismét össze ülésre a házak, ha a király egybehívja; ha pedig bizonyos időre szól a királyi elhalasztás, úgy az ülések annak beálltával megkezdendők. Ha a ház maga napolja el üléseit, akár határozott, akár határozatlan időre, a házelnök jogosult, illetve a ház szabályaiban meghatározott számú tagnak, ugyanott megállapított módon nyilvánított kívánságára köteles időközben is ülést összehívni. Az ülőszak berekesztésének a házak szervezetére is fontos kihatása van, mert a ház szervei (és bizottságai) némi kivételekkel az új ülőszakban újra választhatók, továbbá a tárgyalásokra is, a mennyiben az előbbi ülőszakban elvetett javaslatok és indítványok újból benyújthatók és tárgyalhatók.¹⁾

E) A király kizárólagos jogát képezi az országgyűlés feloszlata, mely az országgyűlés mindkét házának a törvényileg meghatározott országgyűlési időtartam lefolyta előtti megszüntetésében áll. A feloszlata hatása az, hogy az országgyűlés tagjai azon alapon, melyen eddig együtt voltak, többé nem működhetnek. Ez a főrendi házra is áll. A feloszlata után együttmaradó és üléseket tartó képviselők vagy főrendek országgyűlésül nem tekinthetők. A királyi feloszlata jog tulajdonképeni célja — ma — a nemzet valódi akarataának mielőbbi nyilvánulását lehetővé tenni; bár a jog betűje ezt ki nem mondja, annak más okokból más célra, vagy teljes tetszésszerű (önkényes) gyakorlása helytelen. A feloszlata a király által személyesen vagy királyi leirattal történik. Az országgyűlés egyik háza külön nem osztható fel. Az országgyűlés önhatalmából magát feloszlottnak nem nyilváníthatja. Ha egyik ház jogellenesen önmagát feloszlata, az erről szóló átiratot a másik ház nem veheti tudomásul.

A királynak az ülések elnapolására, ülőszakok bezárására és megnyitására, valamint az országgyűlés feloszlataására vonatkozó hatalma, kivételes korlátozásnak van alávetve az országgyűlés két sarkalatos jogának, a költ-

¹⁾ A házak feloszlata és berekesztése közötti különbséget behatóan tárgyalja Polner id. értekezése 53—57. l.

A prorogatoria és az új ülőszak megnyitására vonatkozó királyi jog olyképp van korlátozva az 1867. X. t.-cikk által, mint a feloszlatai jog. (L. alább).

ségvetési és zárszámadási jog akadálytalan gyakorlásának biztosítása érdekében; nevezetesen:

az 1848. évi IV. t.-c. így szól: hogyha Ő felsége az országgyűlést feloszlata, az újabb országgyűlés összehívásáról akkép rendelkezik, hogy ez az elébbinek feloszlátásától számítandó három hónap alatt összeüljön;

az 1867. évi X. törvénycikk pedig rendeli, hogy: «oly esetben, a mikor Ő felsége az országgyűlést bármikből előbb feloszlata vagy annak ülését előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített és az országgyűlésen a tárgyak iránt határozat hozatott volna, az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben hivandó össze, hogy mind a befejezett számadás, mind a jövő évi költségvetés az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalathassék.» E rendelkezésből foly, hogy a mennyiben az újabb országgyűlés nem jöhetne össze az év folyamán oly időben, hogy az év végéig a jövő év költségvetését tárgyalhatná, a feloszlátás nem foglalhat helyet. Számba kell itt venni az országgyűlést egybehívó királyi rendelet keltétől, az új országgyűlés összeülését, illetve megnyitását és azután a megalakulásra okvetlen szükséges időtartamot.¹⁾

Az 1903. évi „ex lex” idején egész hirteleni irodalom kelet-

¹⁾ Az országgyűlési választások megejtésére az összehívástól az új országgyűlés egybejöveteléig 6 hétnek kell maradni; ezen kívül a megnyitáig az összejöveteltől három napot szoktak régi szokás szerint hagyni az elkészettek megérkezésére. Ehhez veendő a megalakuláshoz és a tárgyalások megkezdéséig szükséges idő is. Mindezt összetéve azt mondhatjuk, hogy az év két utolsó hónapjában, ha még a jövő költségvetés nincs megállapítva, nem osztható fel az országgyűlés. Közfelfogás, hogy ha indemnity, vagyis felhatalmazási törvény van oly időtartamra, melynek lefolytáig új országgyűlés egybeülhet a költségvetést tárgyalhatja, úgy az országgyűlés feloszlatható. E tekintetben tehát az indemnity valóságos költségvetéssel egyenértékű. Ha az országgyűlés törvényes ideje letelt, az országgyűlés akkor is megszűnik és berekeszthető, hogyha a jövő évi költségvetés még megállapítva nincs és az új országgyűlést már nem lehet oly időben összehívni, hogy az azon költségvetést az év végéig tárgyalhassa. »Ex lex» időben berekesztendő az országgyűlés, ha a cycclus lejárt.

kezett azon kérdésben, (kiemelendő dr. Tetétleni Ármin műve), vajjon az országgyűlés felosztható-e, illetőleg elnapolható-e, ha az új év (jövő év) elérkezett és sem valóságos költségvetési, sem indemnity törvény nem jött létre. Tudvalevőleg bár az egész 1903. év eltelt és még indemnity törvény sem keletkezhetett, a király Ő felsége azon állásponton, hogy »ex lex«-ben felosztatás jogszerűen (az 1867. X. t.-c. értelmében) nem történhetik, tartózkodott az országgyűlés felosztatásától. Ezt a felfogást teljesen joginak, helyes törvényértelmezés szerint valónak tarthatjuk, már csak azon okból is, hogy a királyi jog megszorításának azon célja van, hogy költségvetés kellő időben létrejöhessen, az »ex lex« állapot elkerültesék, az államháztartás vitelének alkotmányjogi alapja megadassék. Ha nem szabad felosztatással megszakítani (elég jelentékeny időre) az országgyűlés működését, tehát a költségvetés megállapítás munkáját, az »ex lex« megelőzése, elhárítása végett, mennyivel inkább szükséges az országgyűlésnek folytonos működésben hagyása, a mégis bekövetkezett »abnormis közjogi« állapot minél előbb leendő megszüntetése okából; ily időben még sürgősebbé válik a költségvetés megállapítás művelete, még inkább szükséges, még inkább indokolt a folytonosság biztosítása, az országgyűlési tárgyalások el nem odázása. Ezen ok és érv döntő, s a törvény igazi ratiojából vett; minden más oly érvelés, mely ellenkező eredményre vezet, mellék-, illetőleg e kérdéstől távolabb eső szempontokon alapul. Különösen nem áll meg azon szónyargaló magyarázat, hogy a törvény csak a jövő évi¹⁾ költségvetés létrejöveteleért állítja föl a korlátozást, azért, ha a jövő év költségvetés nélküli állapottal már megkezdődött, annak költségvetése, vagyis immár most »jelen évi költségvetés« megállapítása és megajánlhatása végett a törvény korátózása fennállónak nem tekinthető.²⁻⁾

¹⁾ A törvényben megjelölt »jövő év« az időmulás folytán »jelené«-vé vált ugyan, de azonosságában nem változott.

²⁾ 1905-ben és 1910-ben megtörtént az országgyűlésnek »ex-lexben való« királyi elnapolása és illetőleg felosztatása. A képviselőház az 1905. évi jun. 21-én és 1910. évi január 28-án kelt ünnepélyes declarációjában ez ellen mint alkotmány és törvénysértés ellen óvást emelt, 1910. január 28-án a főrendiház is alkotmányellenesnek nyilvánította az »ex-lex«-ben bekövetkezett elnapolást.

Az 1906. év február havában történt felosztatásnál Ő Felsége elítéli az előbb elfoglalt jogi állásponttól és dacára annak, hogy az

F) Az országgyűlés berekesztése, mint tisztán királyi jog, az országgyűlés törvényből következő megszűnésének, ünnepélyes királyi kijelentése. Ez, miként a megnyitás, a két ház együttes jelenlétében, megállapított szertartások mellett rendszerint a király által személyesen vagy külön megbízott biztosa által történik.¹⁾

Mily hatásköre van a királynak az országgyűlés felső háza körül, illetőleg mikép érvényesül a királyi jog ezen ház alkat-elemeinek megállapítása körül és szervezkedésére nézve, arról az országgyűlésről szóló IV. könyvben beszélünk.

54. §. A király a törvényhozásban és a végrehajtó hatalomban.

A jogforrások tanában részletesen ismertettük a törvényalkotás processusát, s láttuk, mily módon vesz abban részt a király. Itt csak röviden ismételjük, hogy a törvényalkotás joga a királyt és az országgyűlést együtt illeti meg:

I. Királyi jog 1. a törvénykezdeményezés, melyet a király ministeriuma, illetőleg egyes ministerei által (utján) gyakorol oly módon, hogy azok az általa előzetesen jóváhagyott törvényjavaslatokat az országgyűlés (képviselőház) elé terjesztik tárgyalás és elfogadás végett; a király törvénykezdeményezési joga némely ügyre kizárólagos, így a költségvetési törvény

1905. évre sem rendes költségvetés, sem indemnityje nem volt, »ex-lex«-ben feloszlatta az országgyűlést. Ezt jogszerűnek a közfelfogás el nem ismerte, ennek a képviselőház kifejezést is adott. Szükségrendelet mentségére itt nem lehet hivatkozni, mert oly törvények, melyek alapján az országgyűlés működik, szükségrendelettel semmikép sem függeszthetők föl. (Lechner i. m.)

¹⁾ A bezáró trónbeszédre válasz nem adható, egyáltalán az országgyűlés a berekesztési királyi határozat megfelelő közlése után többé mint törvényhozó test nem functionálhat.

Az országgyűlési időtartam leteltével történő berekesztése után az új országgyűlést azonnal, vagyis a berekesztéssel egyidejűleg s a lehető legrövidebb határidőre egybe kell-e hívni, avagy úgy, hogy mint feloszlátás esetén, t. i. hogy az új országgyűlés a feloszlátástól 3 hó alatt egybe jöjjön; avagy elég oly időben való összehívás, hogy az új országgyűlés az előbbinek a berekesztését követő téli hónapok kezdetéig összeülhessen, az iránt eltérők a felfogások; 1869-től 1892-ig az utóbbi felfogást követték, mert 3 hónál több időköz esett a berekesztések és az új országgyűlés egybejövetele között. L. Polner i. m. 48. l.

(1897. évi XX. t.-cikk)¹⁾ 2. A törvényszentelés, mely az országgyűlés által alkotmányosan letárgyalt és elfogadott s így már országos határozat minőségével bíró törvényjavaslatoknak a koronás király által való elfogadása, megerősítése, helybenhagyása. A szentesítés pozitív törvényalkotási actus, melylyel a király magáénak vallja mindazt, a mi a törvényjavaslatban foglaltatik, saját királyi hatalmával hozzájárul az országgyűlés akaratához. Más természetű jog ez, mint a némi államokban ismeretes fejedelmi veto joga, mely tisztán negatív jellegű, visszavetési, visszautasítási hatalom. Ha az ily veto nem gyakoroltatik, úgy a törvényjavaslat önmagától s önmagában törvényerejűvé lesz, az azt alkotó törvényhozási testület törvényhozó hatalmánál fogva. 3. Miképen a szentesítés, úgy a törvény létesülésének harmadik lényeges kelléke a (promulgatio) kihirdetés, szintén kizárólagos és korlátlan királyi jog. Ennek gyakorlási módja az 1881. évi LXVI. t.-c. értelmében az, hogy a király kormánya által a törvényt a szentesítés napjának megemlítése mellett az országos törvénytárban közzététeti. — A törvénytár kiadási napja tekintendő a kihirdetés napjául.²⁾

II. Az állami hatalom, melyről közjogunk mint végrehajtó hatalomról (executiv potestas) szól, többet jelent, mint a szoros vagyis tulajdonképeni értelemben vett executivára való

¹⁾ A képviselőház tagjai oly ügyekre, melyekben világos törvény vagy az ügy természete őket egyenesen kizárja, nem bírnak törvénykezdeményezési joggal, pl. ujjonc létszám emelés iránt az 1912. XXX. t.-c. értelmében.

²⁾ Grosschmied a kihirdetés előtt a szentesítéssel már perfectnek tartja a törvényt.

A legrégebbi időben a király maga résztvevő személyesen az országgyűlésen, úgy hogy ezen csakugyan a szent korona egész teste (totum corpus s. r. c.) jelen volt, előfordult még a vegyesházbeli királyok idejében is, hogy a király maga vezette az országgyűlést. HK. II. r. 3. c. 1492:108. t.-c. Ez időben tehát az országgyűlés alatt a király is értendő volt. Később is, jelesül a Habsburgok alatt, a vezetés szerepe a királyt illette de jure, a mit a főrendiházban a nádor, s a követeknél a személynök, mint a király helyettesei gyakoroltak (Praesentiae regiae locumtenentes). A kezdeményezési jog, s a királynak az országgyűlés működésére való vezető jogköre még most is némi alapot ad arra a felfogásra, hogy az országgyűlés a királyt is magában foglaló nemzetszerv. L. Polner, Tanulmányok a parlamenti jog köréből.

hatóságot. Jelenti mindazon hatalmat, a mely az alaki értelemben vett törvényhozáson kívül az államélet betöltése végett érvényesül; jelenti az államélet legfőbb irányzásának hatalmát, vagyis a szorosan vett államfői tiszt betöltésének — uralkodásnak — hatalmát, jelenti azután a törvények és rendeletek fogantatására irányzott s konkrét eseteket elintéző közigazgatási — hatalmat; jelenti a souverain-initiativ elhatározásokat, törvény által nem szabályozott állami ügyekben, jelenti az igazságszolgáltatási vagy bírói hatalmat is, melyről azt mondja Werbőczy, hogy mint a végrehajtó hatalom alkatrésze, azzal együtt a koronázás által a királyra ruháztatott és végül jelenti a jogi szabályozásnak, jogrendmeghatározásnak *subsidiarius* hatalmát jogalkotó kormányrendeletek kibocsájtására való hatalmat is.

Ezen tételes jogi jelentmény szerint vett végrehajtó hatalom birtokosa törvényeink szerint a király, a kizárt a törvények szerint és a törvények korlátai közt gyakorolja, gyakorolni köteles: «*Executiva autem potestas non nisi in Senatu legum per regiam majestatem exercebitur*» (1791. évi XII. t.-c.) «A végrehajtó hatalmat a törvények értelmében s a törvény és alkotmány ösvényén teljes hatalommal Ő felsége gyakorolja.» (1848. évi III. t.-c.)¹⁾

A király végrehajtó hatalmát csak személyesen, de minden ízében ministeriumával, ministerei és a törvényekben és saját rendeleteiben meghatározott királyi hatóságok útján gyakorolja, magyar honosok tanácsának meghallgatása, ministereinek ellenjegyzése — ezek politikai és jogi felelőssége és az országgyűlés alkotmányos ellenőrzése mellett.

III. A király jogalkotó rendeletei.

A források tanában fejtegettük a kormányrendeletek mint jogforrások természetét, erejét, a törvény és szokásjog-

¹⁾ L. még idevon. az 1715: III., 1741: XI. és 1790/91: XII., XVII. t.-cikkeket.

Kiemelendő, hogy önkormányzati testületeink, nevezetesen a municipiumok létének alapeszméje, hogy ők a végrehajtó hatalomnak, mint közvetlen népies szervezetek, néporganumok képezik részeit, nem a korona közvetítésével; nem a királyra ruházott végrehajtó hatalomból, de közvetlenül a nemzettől nyerik hatalmukat s azt önállósággal, s a királyi kormánynak csakis felügyelete alatt gyakorolják.

hoz való viszonyát. Alaptételünk volt, hogy a kormányhatalom Magyarországon nincs megfosztva a subsidiarius jogalkotás hatalmától és nincs felmentve annak köteletségétől. Ott, a hol a jogélet, jogrend követelményeit a legelsőrendű jogalkotó factor, a törvényhozó hatalom ki nem elégítette s a viszonyok szerint ez nem várható vagy célszerűségi tekintetből még nem kívánatos a törvényi szabályozás, s a nemzetben élő jogi érzület sem nyilvánult meg szokásjogi tételek alakjában, a kormányhatalom és az önkormányzat hivatott a jogi rendezésre, jogszabályok hozatalára. Ezen kormányhatalommal első sorban a király élhet, királyi rendeletek kibocsájtásával. Ő képezi a rendeleti jog legfontosabb alkotó faktorát. A királyi privilegiumok útján a királyi jogalkotó hatalom a multban a mainál még szélesebb körben érvényesült. A királyi rendeletek jogalkotása teljesen alkotmányszerű, ha azon rendeletek a törvényhozás jogkörét nem csorbitva, a törvényekkel, az ország szokásjogi intézményeivel és szabványaival nem ellenkeznek. A magyar államélet egy jogosult faktora sem tagadta azt meg a koronás királytól, hogy rendeleteivel a hiányzó törvényi vagy szokásjogot pótolja, vagy hogy minis-tereinek ily rendeletek kibocsájtására felhatalmazást adhasson. Épen úgy meg van ily rendeleti joga a királynak, mint az, hogy souveraine határozhasson »concrét« ügyekben is az államélet fenntartása vagy fejlesztése céljából, habár a törvényhozás még azon állami érdekű ügyet nem szabályozta, nem mérlegelte, talán arra még nem is gondolt.

A királyi rendeletek kibocsájtásának alkotmányos kelléke előbb az volt, hogy azok a magyar dicasteriumok útján adásának ki és a régi szokáshoz hiven a törvényhatóságokkal közöltessenek kihirdetés és fogamatba vétel végett. Oly rendeletek, melyek ezen törvényes hatóságok és alkotmányos mód megszegésével adattak, kötelező erő nélküli »patensek«-nek tekintettek.¹⁾ Az 1848. évi III. t.-cikk óta a királyi rendeletek az illetékes minister meghallgatásával (avagy ép előterjesztésére) és ministeri ellenjegyzés mellett bocsájtathók ki.

¹⁾ Patenseknek neveztettek azonban a császári hatalommal absolut módon kiadott fejedelmi rendeletek is, főleg azok, melyek szerves jogi rendezést eszközöltek nagyfontosságú ügyekben, így beszélnek József császár (II.) patenseiről, Ferenc József császár urbéri, telekkönyvi stb. patenseiről. A kir. privilegiumok alakjában kibocsájtott kir. rendeletek alaki és materialis kellékeiről l. a Jogforrások könyvét.

IV. A király a szorosan vett executiva terén.

A végrehajtó hatalom azon működéseinek összege, amelyek törvények, törvényhelyettesítő és kiegészítő rendeletek fogantatása, valóstítása által szolgálják az állami életet, képezi a szorosan vett executivát. A király állása ezen végrehajtás körében röviden így jellemezhető:

A király a törvények szentesítő záradékában, mikép a koronázási hitlevélben és esküben is igéri, hogy az ország törvényeit mind maga megtartja, mind másokkal megtartatja. Ebben foglaltatik a királyi jog és kötelesség mind annak elrendelésére és eszközöltetésére, ami a törvények fogantatására szükséges.

a) A királynak ebből folyólag joga van a végrehajtáshoz szükséges szervek megalkotására, kezében van az állam-szervezési legfőbb hatalom. Ő jogosult az állami hivatalok és intézetek rendszeresítésére, betöltésére, hivatalok megszüntetésére. Korlátolja a király szervezési hatalmát az, hogy némely állások szervezése a törvényhozás hatáskörébe tartozik; vagy hogy törvények az állások betöltése jogát bizonyos mérvben más hatóságoknak jogkörébe utalják. A király maga szervezési hatóságát, amennyiben a törvények azt egyenesen általa személyesen gyakorlandónak nem nyilvánítják, minisztereire delegálhatja s azoktól rendeletileg ismét magához vonhatja. A törvényhozás állami költségvetési joga a szervezés hatalmától nem fosztotta meg a királyt, mert a költségvetési jog a fedezet megadása vagy megtagadására vonatkozik, melyre az új szervezet létesítése és fenntartása végett szükség van. A szervezés a prius; a fedezet megállapítása a posterius.¹⁾

b) Joga van a királynak a végrehajtásban tevékeny szervezet működésének megindítására, vezetésére, irányására, legfőbb ellenőrzésére. Az önkormányzati szervezetek államigazgatási működésére nézve a vezetés és irányítás hatalma szintén a királynál van, míg az u. n. önkormányzati saját belügyek intézésére a legfőbb felügyeletet gyakorolhatja.

c) Joga van a királynak a konkrét végrehajtási intézkedések

¹⁾ A hivatalos állás javadalmazásának megállapítása is az organisatorius hatalom körébe vág, csak a megállapított javadalom megszavazása a budgetjog része.

megtételére is, kivéve, ha a törvények ezeket kifejezetten más szervek hatáskörébe utalják; ha az utóbbi az eset, akkor a királyi Felség a törvényileg megállapított hatósági hatásköröket respectálni s a végrehajtást szükségkép e hatóságok által gyakoroltatni tartozik. Királyi elhatározással a konkrét ügyek elintézését a király magától csak annyiban hárihatja el, amennyiben törvényileg azok nem az ő személyes elintézésére bízvák, nem esnek az u. n. kötelező királyi hatáskörbe. Általában a király a bírói és egyéb közhatóságok törvényileg megállapított rendjét meg nem változtathatja, azok hatáskörét nem csorbíthatja, működését meg nem szüntetheti, senkit illetékes hatóságától el nem vonhat.

d) Joga van a királynak mindenről, ami az államéletet, nevezetesen a törvényes rendet érinti, biztos és hiteles tudomást szerezni, akár személyesen, akár pedig a királyi hatóságok, esetleg »ad hoc« kiküldöttek által. Joga van e célból a törvényben meghatározott felterjesztéseket, bejelentéseket, bevallásokat, stb. követelni. Joga van a főfelügyelet körében észlelt jogellenes vagy az államéletre, a közrendre és közérkölcsliségre káros, vagy veszélyes állapotokat, magatartásokat megvizsgáltatni és megszüntetésük iránt intézkedni. A felügyelet módozatai és eszközei s az észlelt bajok és hiányok megszüntetésének módjai csak a törvények által megengedettek lehetnek s az egyeseknek, testületeknek, egyházaknak, önkormányzati szervezeteknek a törvény vagy országos jog szerint biztosított jogait, szabadságait, önállóságát nem sérthetik.¹⁾

55. §. Némely kitűnő felségjogról.

A királyi executiva az egész állami életre, az államügyek mindenikére kiterjed; mindenik ügykörben érvényesül a király az ő legfőbb vezető, rendeleti, szervezési, legfőbb ellenőrzési és felügyeleti hatalmával.

Számos nagyérdekű állami ügy önálló intézése van a király személyes hatáskörébe utalva; ezeket a fontos hatásköröket mondjuk kitűnő királyi, vagy felségjogoknak.

Ilyenekül tekinthetők főleg a kegyelmezési jog, a

¹⁾ A felségfolyamodásokról és a kir. audienciákról mint a királyi ellenőrzés és felügyelet gyakorlásának eszközeiről l. »Magyar közigazgatási jog c. kézikönyvemet.

legfőbb haduri jog, a hadüzenés, követküldés és elfogadás joga, főkegyuri jog, a kitüntetések adományozásának joga.

I. Kegyelmezési jog.

A kegyelmezési jog úgy tekinthető, mint a királyt egykor megilletett személyes bíráskodási hatalom maradványa. A király ma is birtokosa ugyan a legfőbb bírói hatalomnak. Werbőczy szavai szerint, a koronázás által minden bíráskodásnak hatalma és joga is átszáll a királyra, de a király személyes bíráskodási joga ma már csak igen szűk körre szorítkozik.¹⁾

A bíróságok a király nevében ítélnék. Csak átmenetileg, míg a király hatalom szünetel, a királyi szék betöltéséig hozhatnak, a bírói ítéletek a magyar állam nevében.

A kegyelmezési jogban mégis megmaradt a király azon hatalma, hogy a büntető igazságszolgáltatás megindításának gátat vethet, vagy annak menetét megakaszthatja (pertörlés, Abolitio) továbbá a jogerős büntető ítélettel kiszabott büntetés súlyát könnyítheti vagy egészen elengedheti. A kegyelmezési jog vagy annak terjedelme közjogilag soha vitás nem volt. Az 1715. XLVIII. t.-cikk rendeli: »*Gratiarum dispensatione*

¹⁾ Szent István óta királyaink legfontosabb foglalkozása volt a személyes bíráskodás; a nemesek az ő bíráskodása alá tartoztak, a városi bíróság ítéletei ellen is a királynál lehetett panaszt emelni; az 1290. évi decretum 15. cikke szerint a főpapok népe feletti is a földesuri hatóságon kívül csak a király ítéltet. A király nem csak saját székhelyén szolgáltat igazságot, de e végből az országot be is utazza. A közvetlen királyi bíráskodásra az ügyek sokasága miatt csakhamar képtelen lesz a király s ezért bírói tisztségekkel szervez (*Judices a domino rege missi vel constituti*). Már a XIII. században kivételes esetnek látszik a személyes királyi bíráskodás (*speciális praesentia regia*); a nemesek feletti bíráskodás az ország nagy bírásra (nádor, *judex curiae*, tárnok, bán, erdélyi vajda stb.) száll át. A történeti adatok fonalát nem követve, felemlítjük itt, hogy az 1715. évi VII. t.-c. még némely esetekben fenntartá a személyes bíráskodás jogát, csak az 1791. évi LVI. t.-c. szüntette meg végképen. L. Ferdinandy: *Kir. méltóság*, 269. lap.

A magyar udvarnagyi bíráskodásról szóló 1909. évi XVI. t.-c. szerint a királyi családtagok bizonyos jogügyeiben a király személyes bíráskodása fennáll, ugyanígy ezek feletti büntető és katonai fegyelmi bíráskodása is.

soli regiae Maiestati propria penes supremam eiusdem auctoritatem intaminate semper permanente¹⁾ stb.

A királyi kegyelmezés a közbocsánat — amnestia — adás jogát is magában foglalja; a mi az individuumnak szóló kegyelemtől abban különbözik, hogy a bűnösök bizonyos kategóriáinak — a megkegyelmezettek egyenkénti megnevezése nélkül — szól.

Vitássá tehető, hogy a pertörlés a vád alá helyezett miniszterekre gyakorolható-e; az elítélt miniszterekre csak általános amnestia esetén (1848. III. t.-c.) foglalhat helyet a kir. kegyelem.

A kir. kegyelem nem terjed ki mindazon kedvezőtlen következmények megszüntetésére, amelyeket a mai törvények a jogerős elítéltetés tényéhez fűznek, minők pl. a köztisztviselgre, közhivatalra alkalmazhatóság stb. elvesztése. Ugyancsak nem terjed ki a kegyelmezés az elkobzott tárgyak visszaadására, a kártérítés és az eljárási költségek elengedésére. A kegyelmezési jog kizárólagos és átruházatlan királyi jog,²⁾ melyet a Felség a felelős minster előterjesztésére és ellenjegyzése mellett gyakorolhat.

A királyi kegyelmezési joghoz nem számíthatók a királyi kegy oly nyilvánulásai, melyek által az egyeseknek bizonyos bűnös cselekmény nélkül beállott hátrányos jogállapota, minősége megszüntettetik, minőt pl. a királyi törvényesítés-nél látunk; vagy a mikor elengedtetnek a törvényileg (általános szabályilag) megkivánt kellékek, pl. hivatalnoki minősítés, szükséges kor, szükséges szolgálati idő stb. A királyi kegyelmi ténykedései az illető törvények vagy törvényes szabályok által adott külön felhatalmazás alapján történhetnek. Ily külön jogositás nélkül »dispensationalis jog«

¹⁾ Erről szólnak: 1405. évi V., 1715. évi XLVIII., 1791. évi LVI., 1848. évi III. t.-cikk. A királyi kegyelem kiterjedhet a közigazgatási hatóság által kihágások esetén kiszabott büntetésekre is; ugyancsak a fegyelmi büntetésekre is, szabattak azok ki akár közigazgatási, akár kir. birói fórumok által. Pusztán bűnságok és rendbűntetések nem tartoznak kegyelmezés alá. Bűnságok, felemelt illetékek mérséklése, a pénzügyi súlyos kihágásokban az u. n. rendes eljárás mellőzése kegyelmezésnek nem tekinthető.

²⁾ A katonai büntetőjog szerinti kegyelmezésről a katonai bíráskodási jogszabályok rendelkeznek. Itt a kegyelmezési jog átruházása is található.

vagyis törvény vagy szabályban megkövetelt kellékek elengedésére való jogkör a királyi hatalomban nem foglaltatik.¹⁾

II. A főhaduri jog.

Tág értelemben a hadügy körében a királyt illető hatalom, hatalmi jogkör egésze, szorosabb értelemben a haderő feletti királyi rendelkezés hatalma értendő e jog alatt. Habár a főhaduri jog elnevezés nem is fordul elő törvényeinkben; annak használata magában véve nem képez közjogi sérelmet, ez csak akkor állana elő, ha a királyi haduri jogot ezen elnevezéssel kiszakítanánk az alkotmányos királyi jogok köréből.

A magyar közjogban, mint azt már a királyi hatalom általános jellemzésénél hangsúlyoztuk, általán idegen a tulajdonképeni »jus reservatum« fogalma, abba nem is szabad átplántálni. A magyar király egész hatalma a nemzetben bírja forrását, a nemzetből meritett, a nemzet által átruházott. E királyi hatalomnak egyszerűen része, a királynak legfőbb katonai hatalma is, mely épen azért, mindenképen alkotmányosan, az 1848. III. t.-c. szerint ministeri felelősség mellett és alkotmányos ellenőrzés alatt gyakorlandó. Ósrégi időktől kezdve mindig a király volt a haderő felett rendelkező legfőbb parancsnok; a főhaduri jogot a magyar király a »vezérek«-től örökölte.

Az amit 1867. XII.t.-c. 11. §. tartalmazott t. i., hogy: »Ő felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán, mindaz, ami az egész (közös) hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének egységes vezérletére, vezényletére s belső szervezésére vonatkozik, Ő felsége által intézendőnek ismertetik el, a ma létező véderőre is teljes mértékben áll.«

a) A vezérlet joga jelenti azt, hogy a király úgy békés, mint háborús időben személyesen vezetheti a haderőt, de a fővezérletet jogosítva van másra is bízni, s általán a haderő vezéreit, tiszteit kinevezni és alkalmazni, s a hadvezetést velük és álta-

¹⁾ Mint érdekes adatot felemlítjük, hogy az 1843. évi büntető törvényjavaslat a királyi kegyelmezési jogot megszorítani akarta, — Az országos választmány kisebbsége bizonyos kivételekkel a pertörlés jogát egészen meg akarta szüntetni. A kegyelmezések és amnestiákért a minister csak politikailag felelős.

luk eszközölni;¹⁾ a fővezénylet (Commando) joga a legfőbb parancsnoklásra vonatkozó királyi hatalmat jelenti; e parancsadási jogát Ő felsége személyesen is gyakorolhatja, de azt az általa meghatározandó módon és mértékben a katonai parancsnokságokra is átruházhatja. A vezényleti jognak szükséges kiegészítője és corollariuma a megfelelő katonai fegyelmi büntető hatalom és katonai biráskodási hatalom, melyeknek birtokosa tehát szintén a király. A katonai büntető jog és eljárás szabályozása törvényhozási jogkörbe tartozik.

c) A belső szervezeti jog alatt a fegyvernemekre és csapatokra, katonai hatóságokra és intézetekre való tagozás meghatározásának és megváltoztatásának jogát kell érteni.

A hadur belső szervezeti joga önkényt értetődőleg nem jelenti azt, hogy a törvényhozásnak nem volna joga a belső tagozásnak akár csak fővonásokban, akár teljes részletességgel való megállapítására s így a királyi haduri jog megszorítására. Védtörvényeink és egyéb katonai ügyi törvények igen számos szervezet megállapító rendelkezéseket tartalmaztak, ez áll a ma érvényes honvédségi törvényekről is.²⁾ A katonai oktatási ügy, a szolgálati nyelv, a cimer, jelvény, lobogó megállapítása szorosan véve nem tekinthetők belső szervezeti kérdéseknek. Semmikép sem volt jogszerű, ha ezeknél a múltban a közjoggal meg nem férő állapotok tartattak fenn.

A védrend szer megállapítása, a hadkiegészítés ügyei, a katonai létszám megállapítása, ujjonc megajánlás, a katona beszállásolás ügyének és a katonai ételmezési ügynek szabályozása, a szolgálati kötelezettség, szolgálati idő meghatározása, szolgálati kötelekben állók polgári viszonyainak, jogainak és kötelességeinek szabályozása törvényhozási hatáskörbe tartoztak, illetőleg tartoznak.

III. A hadüzenés és a békekötés joga.

Ez szoros vonatkozásban áll a királyi haduri hatalommal, sőt ennek tág értelme szerint ahhoz tartozik.

A király dönt béke és háboru felett. A hadüzenési királyi jog természetes összefüggésben áll a király azon hatalmával,

¹⁾ A törvényhozás rendelkezhetik a fegyelmi büntetések dolgában is. Az 1868. évi XL. t.-c. a katonai fegyelmi büntetések sorából a a testi büntetést törölte.

²⁾ L. részletesen Magyar közigazgatási jogi könyvemel.

melynél fogva a haderővel rendelkezik, azt nemcsak védelmi, de támadó háborukra felhasználhatja. Az 1608. évi k. e. II. t.-c. azt határozta ugyan, hogy a király az ország tudta és beleegyezése nélkül ne indítson háborút, de e törvényt a nemzet nem értelmezte úgy, hogy a hadüzenéshez előzetes törvényhozási intézkedés, avagy ép engedély kívántatnék. Önként értetődik, hogy a hadviselés költségeinek megszavazására vonatkozó törvényhozási jog a királyi hadüzenés által semmikép nem erőltetnül meg, továbbá az is, hogy a ministeri — politikai — felelősség teljes hatályával érvényesíthető a hadüzenés miatt. A békekötés joga szintén kétségtelen királyi jog ugyan, de csak annyiban, amennyiben a fegyveres operációknak, a hadviselésnek, hadi állapotoknak megszüntetését illeti. E tekintetben a királyt souverain elhatározási szabadság illeti, az Ő akarata ellenére háboru nem folyhatik; ámde a mi a békekötések feltételeit, a békeszerződéseket illeti, azoknak érvényességéhez a törvénybeiktatás mindannyiszor elengedhetetlenül szükséges, valahányszor azokban az államra, államlakosokra oly előnyök vagy kötelezettségek és terhek állapítatnak meg, amelyeket a belső közjog értelmében csak törvényhozási intézkedéssel lehet reájuk hárítani. Feltétlenül törvényhozási hozzájárulás kell pl. a béke azon részéhez, mely az államterület növelését, vagy abból egy rész átengedését állapítja meg, amely az ország politikai integritását érinti, amely hadisarc fizetését rója az államra. A békekötésileg megállapított és az idegen állam által fizetendő hadisarc mint államvagyon felletti rendelkezés joga szintén a törvényhozás hatáskörébe tartozik.¹⁾

A trianoni diktátum fennállásának időtartama alatt úgy a király haduri hatalma, mint törvényhozásunk katonai souverainitása nagy mértékű, szinte elviselhetetlen megcsontítást szenved. Az említett okmányok katonai, hadihajózási és léghajózási határozmányai (V. rész.) megbénítják a magyar állam hadi biztosságát; így: megszüntelik a védkötelezettséget; maximális létszámot állapítanak meg a haderőre, meghatározzák a haderő alakulatait; ágyuk, géppuskák, tarackok számát; kimondják, hogy a magyar hadsereget csak a belső rend fenntartására és határrendőri szol-

¹⁾ A nemzetközi szerződésekről fentebb mondottak megfelelőleg itt is irányadók.

gálatra szabad alkalmazni, eltiltanak minden mozgósítást; meghatározzák a hadkiegészítést, a katonai kiképzést, megállapítják úgy a tiszti, mint a legénységre a szolgálati időt; fegyverzetet, lőszert, hadianyag maximális mennyiségét és minőségét; a hadihajók leszerelendők, újak nem építhetők; a magyar haderőnek katonái vagy hadihajózási, repülő szolgálata nem lehet; kormányozható légvezetője sem lehet; korlátoztatik a hadianyagok gyártása, behozatala stb. Látható, hogy míg ezek a határozmányok fennállanak, háboruviselési jogunk is illusorius, ez pedig az önfenntartásra, önvédelemre való jogot is negligálja. Ily megkötésektől a végszükség azonban felmenthet minden nemzetet.

IV. A követküldési és elfogadási jog.

A király a nemzet »En«-je. A király az állam azon organuma, mely hivatva van az államiság követelményeinek külállamokban és külállamokkal szemben is érvényt szerezni, az államegész és az állampolgárok jogainak és jogosult érdekeinek külállamokban védelmet és biztonságot szerezni s e végett esetleg az állami hatalom egész súlyát latba vetni, szükség esetén retorziókat alkalmazni, sőt a hadüzenésig menni. A mi a követküldés és elfogadás jogát illeti,¹⁾ azt ma kizárólagos királyi jog gyanánt kell tekintenünk, mindenesetre fennállottak, azonban a régi törvényeink (1723. évi CIII., 1751. évi XI., 1791. évi XIV. stb. t.-cikk) ama rendelkezései, melyek szerint a diplomatiánál magyar honosok is voltak alkalmazandók.¹⁾

Régebben a király követküldési joga nem volt kizárólagos; vannak esetek, hogy egyenesen az országgyűlés rendelt követeket és látta el azokat utasításokkal. Ilyen esetekről

¹⁾ A követ elfogadási jogban a követvisszautasítási jog, illetőleg azon jog is foglaltatik, hogy a király a neki nem tetsző követeknek államuk által való visszahívását követelhesse. A külföldi követ működését csak megbízó-levelének (accreditiv) a királynál való átnyújtásával kezdi meg; diplomatai ügyvivők csak a külügyministernél nyújtják át megbízó-levelüket. A souverain személyes méltóságát csak a nagykövetek képviselik. A consulok nem képviselői, hanem egyszerűen hivatalnokai vagy megbízottai az idegen államoknak.

Az alkalmi követek küldése is királyi jog; a mi nem zárja ki, hogy az országgyűlés bizonyos alkalmaknál külföldön külön is képviseltesse magát; de az állam képviselői azok lesznek, kiket a király rendel ki ilyenekül.

szólnak az 1609. évi XLVIII., 1613. évi XLIII., 1655. évi XVII., 1659. évi XXIX., 1715. évi LXXXI. törvénycikkek.¹⁾

V. A pénzveretési jog.

Régtől fogva mint a király kizárólagos joga említették. Nagyobb kir. haszonvételekép is gyakoroltatott (*Lucrum camerae*). E királyi jog azonban a törvényhozás által minden időben korlátoztatott. A ma érvényes jog szerint törvényhozási lag kell megállapítani az érmerendszert, alapsúlyt, pénzlábat, pénzegységet és ennek elosztási, többszörösítési módját, az érctartalmat, az ötvényt, pénzveretési módot és díjat, váltópénzrendszert, a váltópénz mennyiségét, súlyát, finomsági tartalmát. Az érme-pénzek és papírpénzek ábrázolatai, felírásai, jelei, a mennyiben királyilag állapíthatók is meg, az ország- és államnyelv jogaival ellentétben nem állhatnak. Az érmeforgalom szabályozása teljesen törvényhozási jogkörbe tartozik. Látható ebből, hogy a pénzverési regale, mint kitűnő királyi jog, tulajdonkép különösebb mérvben ma már nincs a királyi végrehajtó hatalom körében; a tág értelemben vett egész valuta ügy elsőrendű törvényhozási ügyet képez. A pénz, mint az áru és értékgorgalom nélkülözhetetlen közvetítője rendkívül nagy nemzetgazdasági és államfinanciális factor, melynek ügyét a maga egészében át kellett venni a törvényhozás körébe.

Az u. n. papírpénz, vagyis fedezet nélküli államjegyek kibocsájtásának joga, mivel ez nem más, mint állami kényszerkölcsön igénybevétele, csakis a törvényhozás által gyakorolható. A jegybank-állítás és a jegybank működésének feltételei iránt a törvényhozás határoz. (Lásd bővebben a Magyar köz. jogot.)

VI. A főkegyuri jog.

A magyar államhatalomnak az egyház körüli jogai (*jura circa sacra*) általában a következőkre szorítkoznak: a) az egyháznak vagy felekezetnek bevetté nyilvánítására (*jus receptionis*), illetőleg elismerésére (1895. XLIII.); amaz ma is törvényhozási, emez ministeri jog; b) a legfőbb felügyelet gyakorlására az egyházak minden irányu, tehát szorosan vallási, ugy mint világi (iskolai, vagyoni, alapítványi) célú és minő.

¹⁾ Az országgyűlési ellenőrzés teljes mértékben kiterjed a külföld követeinek és consulainak itteni működésére is, annál inkább a magyar diplomatai és consuli szervek egész működés körére. — A külügyek teljes terjedelmükben alkotmányosan intézendők.

ségü működése felett; ennek gyakorlása a királyt, mint a végrehajtó hatalom birtokosát illeti, c) az egyházvédelmi jog (*jus advocatiae se protectiones*); a király minden törvényesen bevett vagy elismert vallásfelekezetnek fővédura, azok szabadságainak legfőbb védelmezője.¹⁾ Ezek mellett a magyar király rendkívül fontos és pozitív természetű befolyást gyakorol a római és görög katolikus egyházak szorosan belső egyházszervezeti és vagyoni ügyeibe, az u. n. »*jus supremæ patronatus*« folytán.

A vallásszabadság fejtegetésénél fentebb részletesen szóltunk az államnak az egyházak körüli jogairól s főleg a királyi főkegyuri jogban foglalt számos jogositványokról. Ott kiemeltük, hogy e hatalom, bár az az egyházi életet és viszonyokat illeti és oly jogositványokat is tartalmaz, melyek csakis a kath. egyháznak főhatalmát gyakorló tényezők átruházása folytán eredhetnek, a magyar állami, nemzeti közhatalom részévé lett, vagyis a szent korona elidegeníthetlen és elévülhetlen jogát képezi, mely felől törvényeink rendelkezhetnek s mely az 1848. III. t.-c. szerint alkotmányosan gyakorlandó Ó Felsége által.

VII. A királyi cím- és kitüntetés-adományozási jog.

Szó volt arról, hogy az állam hatalmát gyakorló és az állam diszét kifejező állami méltóságok és az állami tisztségek felállításának, betöltésének, eltörlésének joga általán a király (szervezeti) jogkörébe tartozik; a törvényhozás csak kivételesen tartott fenn magának befolyást az állami tisztségek alkotása és betöltése körül. Ez államszervezési jog mellett, mint azzal rokontermészetű királyi jog említettük a címek, rendek alapításának és adományozásának és egyéb kitüntetések osztogatásának joga.

a) Kizárólagos joga a koronás királynak a magyar nemességnek, nemesi, főnemesi, jelesül bárói, hercegi, grófi cím-

¹⁾ A *jus placeti* egyszerűen mint a főfelügyeleti jog része illeti a királyt, a *jus cavendi* és *appellatio tamquam abusu* az állami hatalomnak szintén természetes jogositványai; az egyházvagyonra való főtulajdonjog csak oly értelemben illeti az államot, a mely értelemben az állam »dominium eminens«-éről a magántulajdonra nézve is beszélnek. Ezekről és a pápaválasztási vetojogról stb. l. fentebb a »Vallásszabadság«-nál.

nek, (rangnak, méltóságnak) adományozása. A nemesítés ma nem a politikai nemzet kötelékébe vétel, hanem állami kitüntetés, közügyek körüli érdemek megjutalmazására; ez áll a főnemesi címre is. A király joga a nemesi előnévnek, nemesi címernek, családi színeknek, nemesi névváltoztatásnak, nemesi név örökbefogadás útján való átruházásának engedélyezése. (L. fentebb a II. könyvben.)

b) Királyi jog az állami hivatali állások címének, vagy címének és rangjának (jelleg, Dienst, Charakter) adományozása,¹⁾

c) Királyi jog más cimbeli kitüntetések megállapítása is (pl. a m. kir. udvari tanácsos, a kir. tanácsosi stb.)

d) Királyi jog a rendek, érdemjelek alapítása, rend- és érdemjelek osztogatása, mint az állami kitüntetésnek maig szokásos módja, rendszerint az állam körül szerzett érdekért.²⁾

1) A címzetes hivatalnokok, sem a fizetéstelen állami hivatalnokokkal, sem a valóságos működésre köteles és a szükséghez képest kinevezendő (1886:XXI.) tisztelhetbeli törvényhatósági tisztviselőkkel nem tévesztendő össze. Királyi kitüntetés a királygyűrűvel való doctorrá avatás »Promotie sub auspiciis regis«. — A haderőnél a címzetes altisztii fokozatok adományozása a csapatparancsnokok joga. Mily egyházi címzetes méltóságokat adományoz a király főkegyuri jogánál fogva, arról lásd a II. könyvben a Vallásszabadságról szóló szakaszt.

2) A középkori egyházi rendek mintájára alapítottak a XIII. század óta a fejedelmek lovagrendeket; melyek tagjai valóságos külön testületeket képeztek. A rendek külön előjárósággal (nagymesterek, cancellar), hivatalnoki személyzettel bírnak, külön alapszabályzatuk, jelvényük, rendjelszavuk, sőt ünnepük is van. Némely rend tagjai külön egyenruházattal is bírnak. A rendek tagjai rendszerint több osztályra oszlanak. A magyar király ma a rendek alapításánál és szabályzataik megállapításánál vagy módosításánál, úgy mint adományozásánál is, alkotmányos ellenőrzés és ministerialis közreműködéshez van kötve.

Régi magyar rend volt a Sárkányrend (equestris ordo draconis), melyet Zsigmond alapított. Vitézei két osztályra oszlottak: jelvényük keresztülszurt sárkány volt. A rend jelszava volt: »O quam misericors est Deus«. A Sárkányrend sokak szerint Ausztriában előbb létezett, Zsigmond azt csak renoválta. Zsigmond a rendre oly súlyt fektetett, hogy utódait kötelezte, miszerint annak jogai megtartására a koronázáskor esküt tessenek. E rend fennállásának nyomait Zsigmond után nem találjuk.

Szintén csak történeti emlékü a Szent György lovagok rendje, mely valószínűleg Róbert Károly idejében keletkezett. Tag-

Jól meg kell itt jegyeznünk, hogy a magyar király, mint ilyen, szoros jog szerint csak magyar jellegű rendeleteket, rendjeleket alapíthat és osztogathat.

jai rendjelül fehér mezőben veres keresztet viseltek. Főcéljuk volt a király személyének védelme.

Az arany-sarkantyus vitézek (Equites aurati) úgy látszik régenten sem képeztek valóságos rendet, külön alapszabályaik, rendjelük nincsen; hajdan a eszmán és kalpagon is a forgó alatt arany-sarkantyut viseltek. Számuk határozatlan. Arany-sarkantyus vitézzé a koronázáskor avat a király úgy, hogy Szent István kardjával vállon érinti az illetőket.

I. Lajos alapított egy »Barátság« nevű rendet, melyről azonban közelebbi adatok nem maradtak reánk.

A Habsburg királyok által alapított rendek közül magyar rend a Szent István vitéz-rend (Ordo Sancti Stephani Regis apostolici), melyet Mária Terézia alapított, a XIII. Kelemen pápa által megerősített apostoli cím, és az első magyar király emlékére. Tagjai száma 100, kik közül 20 nagykeresztes, 30 közép-, 50 kiskeresztes. A rend ünnepe Szent István napja. Jelvénye arany szegélyű zománcos kereszt, felette a magyar korona. A rend jelszava »Publicum Meritorum Praemium«. A rendnek külön öltö-zete van. A rend nagymestere a magyar király; főpapja az esztergomi érsek. 1884. júl. 18-ig a középkeresztesek grófi, a kiskeresztesek bárói rangot igényelhettek. Az 1901. febr. 1-én kelt legf. rendelet szerint a rend nagykeresztje a legmagasabb rendjel.

Nem magyar jellegű rendek: az aranygyapjas-rend, Lipót-rend, Vaskorona-rend, Ferenc József-rend, a katonai érdemek jutalmazá-sául szolgáló Mária Terézia-rend; csillagkeresztes-rend, Erzsébet Te-rézia- és Erzsébet-rend.

Az aranygyapjas-rendet 1429-ben Jó, Fülöp burgundi her-ceg alapította a Megváltó, Mária és Szent András tiszteletére; az ala-pítást a pápa megerősíté. Eleinte a rendkáptalan választá a tagokat, de II. Fülöp a pápától engedélyt nyert, hogy maga nevezhesse ki azo-ka-t. Burgundi Máriának Miksa osztrák főherceggel történt házassága óta a rend nagymesterei méltósága a Habsburg-házra szállt. Midőn a Habsburgok spanyol ága kihalt, III. Károly és V. Fülöp egy-aránt követelte a rend tagjai kinevezésének jogát; az 1725-iki bécsi egyezmény szerint mindkét uralkodó gyakorolhatja a kinevezés jo-gát; de az osztrák rendház sohasem ismerte el a spanyol rendet, melybe nemcsak katolikusok, de protestánsok, sőt nem keresztények is kinevezhetők. A rend jelvénye, lecsüngő arany kosbor, jelmonda-ta »Pretium non vile laborum«. A rend tagjainak külön öltö-zete is van.

A Lipót-rendet 1808-ban I. Ferenc alapítá, atyja, II. Lipót emlékére. A rend nagymestere az osztrák császár volt, főpapja a bécsi érsek. Jelvénye arany szegélyű, fehérszélű sötétvörös kereszt; jelmon-da-ta »Integritati et merito« és »Opes regum corda subditorum«. Ré-

Az osztrák-magyar dualismus idején sem volt közös a cím és kitüntetések ügye, osztrák-magyar rendek, címek, kitüntetések közjogilag nem léteztek; továbbá hangsúlyozzuk, hogy a rendek, címek, rendjelek semminő irányban úgy nem szabályozhatók (külsőségeikben sem), hogy ne legyenek összhangban a magyar államiság, önállóság és különállás köve-

gében a nagykeresztesek és comthurok tilkos tanácsosi, illetve bárói rangot nyertek.

A Vaskorona-rendet I. Ferenc 1816-ban alapította három osztálylyal. Jelvénye színes drágakövekkel ékesített »Vaskorona». Jelmondata »Avita et aucta». A hadi ékitmény babérkoszoru.

A Ferenc József-rendet I. Ferenc József alapította 1848-ban. Nagymestere volt a császár. Jelvénye nyolcsarkú vörös zománcu kereszt. Előlapján fehér paizs, F. J. monogramm; a kereszt felett van az osztrák császári korona. Jelmondata »Viribus unitis».

A Mária Terézia-rendet 1757-ben Mária Terézia alapította, magukat az ellenség előtt kitüntetett katonatisztek részére. Jelmondata »Fortitudini».

Az Erzsébet Terézia cs. és kir. katonai rend, melyet 1750-ben Erzsébet Krisztina, III. Károly özvegye alapított; legalább 30 éven át szolgált ezredesek és tábornokok számára. Jelvénye aranykeretű nyolcágú csillag. Mária Terézia 1770-ben a rendet felújította, de azóta nem rend, hanem Erzsébet Terézia katonai alapítvány annak neve. Jelmondata »Maria Theresia parentis gratiam perennem voluit».

Az Erzsébet női rendet legújabbán, t. i. 1898-ban, I. Ferenc József király, szerencsétlenül kimúlt neje Erzsébet királyné emlékére alapította.

A csillagkeresztes-rendet III. Ferdinand özvegye, Eleonora alapította ösnemes férjes vagy özvegy nők számára. A tagokat a fővédnök, a legidősebb osztrák főhercegnő nevezi ki. A rend jelvénye zöldzománcos, aranyfejű, kétféjű sas, melyre kék keresztben nyugvó vörös kereszt van illesztve. Jelmondata »Salus et gloria».

A rendjelektől különböznek a polgári és katonai érdemkeresztek, ezektől a különböző érdemérmek és emlékérmek.

I. Ferenc József 1887-ben a »Pro litteris et artibus» jelvényű érdemjelet alapította férfiak és nők kitüntetésére.

Az említett rendektől lényegben különböző egyházi eredetű intézmények, a »Johannita maltai lovagrend és a német lovagrend». Amaz legrégebbi eredetű szerzetesi lovagrend, mely eredetileg betegápolásra alakult, de a XII. században lovagrendi jellegét is öltött s főfeladatául a hitetlenek elleni védelmet tűzte ki. A török elleni hadviselések az európai történelhez tartoznak. Fő telepüknek, Rodusnak 1522-ben történt elfoglalásával, V. Károlytól Maltát kapták, s ezt mint souverain rend 1800-ig, az angol foglalásig megtartották. A rend kormánya ma a Rómában székelő Sagro Consiglio; feje a nagymester

telményeivel, a magyar közjog alaptételeivel. Külföldi kitüntetések magyar honfiak csak a király jóváhagyásával — exequatur fogadhatnak el és viselhetnek.

A büntető törvény (1878. V. t.-c. 55—58. szakaszai) szerint, hivatalvesztésre ítélték elvesztik az örökösökre át nem szálló címeiket, bel és külföldi rendjeleiket. A vitézi rendről alább van szó.

55. §. Magyarország kormányzója.

A 1920. év március havának első napja óta, Magyarország élén mint ideiglenes államfő a nemzetgyűlés által választott kormányzó áll. A nemzetgyűlés mint a nemzeti (állami) souverainitas kizárólagos törvényes képviselője (1920. I. t.-c.) azon időre ruházta át a választott kormányzóra az államfői teendők ellátásának hatalmát, amíg a nemzetgyűlés illetve ennek helyébe lépő országgyűlés az államfői hatalom gyakorlásának mikéntjét véglegesen rendezi és a ministerium által alkalmas időben teendő javaslat bevételekor a királyi széket betölti (1920. I. 12. §., 1921. XLVII. t.-c. 4. §.) Mikor azután a nemzetgyűlés, illetve országgyűlés döntése szerint való király trónját, illetve a királyi hatalmat tényleg átveszi, a kormányzó tisztsége és hatalma ipso

választatik. 1880-ban I. Ferenc József a nagymesternek és nagyprior-nak az osztrák birodalmi hercegi rangol adta. A rendbelépéshez ösne-mesi származás, római katolikus vallás és Magyarországon a király engedélye kellett. Az ünnepélyes fogadalom után, mely azonos a szerzetesi hármassal fogadalommal, a kilépés csak pápai engedéllyel történhetik. A rend jelmondata »Pro fide«, jelvénye nyolcágú kereszt, sarkában kétféjű koronás sasok, felette hercegi korona. A rend öltö-zete jelenleg a fekete bársonyköpeny, oldalán fehér vászon kereszt. A rend főszerepe ma a betegápolás.

A német lovagrend alapítása a kereszties háborukig nyulik vissza. 1192-ben erősítettett meg a pápa által. Európa több országában nagy birtokai voltak. 1226-ban Poroszországi birtoka alapján a császár választó fejedelmi méltóságra emelte a rend nagymestereit. I. Napoleon 1809-ben megszüntetnek nyilvánítá a rendet s birtokait elvette. Csak osztrák birtokai maradtak meg; 1839-ben új szervezetet nyert. Nagymestere a császári ház egyik tagja. Kizárólagos célja a betegápolás. 1871-ben egyik alosztálya gyanánt szerveztettek a »Marianusok«, a háboru esetén való betegápolás céljára. A német lovag-rend tagjául való felvételhez ötödizigleni nemesség igazolása szükséges.

facto megszűnik.¹⁾ ²⁾ A felsőházi javaslat szerint, ha időközben megüresednék a kormányzói méltóság, az új kormányzót az országgyűlés két háza együttes ülésben titkos szavazással választja meg. A választásig a ministertanács gyakorolná a hatalmat.

A kormányzót a törvény szerint »Főméltóságu kormányzó ur« cím illeti meg. Tiszteletdíját a nemzetgyűlés határozza meg.³⁾ A kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan védelemben részesül, mint a magyar király. (Id. törv. 14. §.) Felelősségre csupán a nemzetgyűlés vonhatja, az alkotmány vagy a törvény megszegése esetén.⁴⁾ A felelősségrevonást a nemzetgyűlés legalább száz tagja által aláírott indítvány alapján és összes tagjai két harmad többségével mondhatja ki. Az eljárást az 1920. I. t.-c. 14. §-ának határozománya szerint külön törvény fogja szabályozni. E kilátásba helyezett törvényalkotás mai napig még nem történt meg. A magyar állam királysági jellege egyébként a kormányzónak jogi felelősségével elvileg nehezen egyeztet-

¹⁾ A kormányzó választása az 1920. I. t.-c. 12. §-ának rendelkezéséhez képest titkos szavazással, a magyar honpolgárok sorából történt, a nemzetgyűlés március 1-én tartott ülésében; ugyanott letette a megválasztott kormányzó nagybányai Horthy Miklós ur az id. törvény 18. §-ában megállapított szövegű esküt, mely nélkül tisztét nem gyakorolhatta volna (u. o.) Az eskütétel után a megválasztott kormányzót a nemzetgyűlés tisztébe beiktatta. A választás tényét az 1920. II. t.-cikk becikkelyezte.

²⁾ Az államfői hatalom gyakorlásának mikéntjét véglegesen eldöntötte a nemzetgyűlés, mikor törvénnyel a királtság ősi államformájának változatlanul való fenntartását mondotta ki. (1921. XLVII. t.-c.)

³⁾ A kormányzó mellé a hivatali teendők ellátására szükséges hivatalt a ministerium a költségvetés keretében szervezheti (1920. I. 17. §.) Mennyiben veheti igénybe az intézményileg fennálló udvartartási szervek, m. kir. udvari méltóságok szereplését a kormányzó államfői méltóságának gyakorlatában, arra nézve csak annyit, hogy az 1920. I. t.-c. 13. §-a értelmében elvi akadály a ilyen igénybevételnek nincs; amint hogy közjogilag jogosult a kormányzó a fenntartott királyi méltósághoz kapcsolt udvari tisztségek betöltésére is.

⁴⁾ A rendes bíróságok semmiesetre sem vonhatják büntető felelősségre a sérthetetlennek nyilvánított kormányzót. A kormányzónak magánjogi különleges helyzete nincs, magánjogi ügyei pereire nem az udvarnagyi bíróság, hanem a rendes bíróságok illetékesek. A kormányzónak hivatalos intézkedései ellen sem a rendes, sem a közigazgatási bíróságnál nem kereshető orvoslás!

hető össze. A felsőházi törvényjavaslat szerint a felelősségre vont kormányzó felett szintén az a bíróság ítélne, mely a minis-terek feletti ítélkezésre jogosult. (Javaslat 46. §.)

56. §. A kormányzó jogköre.

A kormányzó jogkörére nézve az 1920. t.-c. azt határozza, hogy a királyi hatalomban foglalt jogok gyakorlása illeti meg a kormányzót a törvényben (1920. I. és XVII. t.-c.-ben) foglalt korlátozásokkal. A kifejezett és kétségtelenül megállapított megszorítások vagy korlátozásokon túl menő megszorítás nem vélelmezhető, a megszorításokat mint kivételeket szigorúan »strictissime« kell értelmezni, sohasem kiterjesztőleg; vita támadása esetén a praescriptio az, hogy a kérdéses királyi jog gyakorlása megilleti a kormányzót. Lássuk a törvényekben felsorolt kivételeket, korlátozásokat egyenkint:

a) A törvények, melyeket a nemzetgyűlés alkot, szentesítés alá nem esnek; ez azt jelenti, hogy törvényszentesítési jogot a kormányzó nem gyakorol. Bár a törvényhozó hatalmat a nemzetgyűlés gyakorolja (1920. évi I. t.-c. 4. §.) a törvénykezdeményezési jog a kormányzót is megilleti, természetesen felelős ministerei útján.

A nemzetgyűlés által alkotott törvényeket a kormányzó legkésőbb hatvan napon belül kihirdetési záradékkal és aláírásával látja el, de joga van a kihirdetés elrendelése előtt indokai közlésével a törvényt újabb megfontolás végett a nemzetgyűlésnek visszaküldeni. Ha az így visszaküldött törvényt a nemzetgyűlés változatlanul fenntartja, a kormányzó azt tizenöt napon belül kihirdetni köteles. Az államformának és az államfő személyének kérdésében alkotott törvényekre nézve a kormányzónak visszaküldési joga nincs.¹⁾

b) A kormányzó a nemzetgyűlést berekesztheti, feloszlathatja az 1848. IV. és 1867. X. t.-c.-ben foglalt korlátozás megtartásával.²⁾ A kormányzó a nemzetgyűlést el is napolhatja,

¹⁾ Ha a hatvannapi visszaküldési idő alatt a nemzetgyűlést a kormányzó feloszlatta, vagy ha a határidő tartama alatt a nemzetgyűlés ideje letelt, a kormányzó a még ki nem hirdetett törvényt az újonnan hirdetett nemzetgyűlésnek, ha ennek helyét az országgyűlés foglalná el — ennek küldheti meg, összeülésétől számított 15 nap alatt.

²⁾ Az 1920. I. t.-c. a kormányzónak elnapolási jogot nem adott, feloszlatási jogot pedig csak az esetre, ha a nemzetgyűlés a kormányzó

de legfőlebb harmincnapi időtartamra. A nemzetgyűlés feloszlása esetén már a feloszlási rendeletben intézkedni kell az új nemzetgyűlésnek összehívása iránt akként, hogy az a feloszlástól számított három hó alatt összeülhessen.

c) A kormányzó mikép a király, képviseli Magyarországot a nemzetközi viszonylatokban, követ küldési és elfogadási joga olyan, mint a királyé; a felelős ministerium útján nemzetközi szerződéseket köthet, ezek érvényéhez, ha azok törvényhozási tárgyakra vonatkoznak, becikkelyezés kell.

d) Hadüzeneti joga a kormányzónak nem korlátlan, mint a királyé, mert az ő hadüzenetéhez a nemzetgyűlés (országgyűlés) előzetes hozzájárulása szükséges; ugyancsak ily előzetes hozzájárulás kell a békekötéshez és a magyar honvédségnek az ország határain kívül való alkalmazásához. Közvetlen fenyegető veszély esetén mégis az összministerium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos jóváhagyásával, a kormányzó elrendelheti a honvédségnek a határokon túl leendő alkalmazását.

e) A kormányzó mikép a király, a királyi jogok gyakorlásánál a felelős ministerium közreműködésével jár el; mindenemű rendelkezése, ha az a fegyveres erőre vonatkozik is, csak úgy érvényes, ha ministeri ellenjegyzéssel van ellátva. A kormányzót mikép a királyt, illeti a véderő (honvédség) vezérletére, vezényletére, belszervezetére vonatkozó hatalom (Főhaduri jog).

D) A kormányzó nemességet nem adhat. Nem adhat a nemeseknek sem főnemesi minőséget, vagyis bárói, grófi, hercegi rangot; nemesi előnevet, cimert, színeket sem. Más irányu, cím, kitüntetés alapítása, szabályozása, adományozása iránti joga ép olyan mint a királyé.¹⁾

E) A főkegyuri jogot a kormányzó nem gyakorol. Üzenete dacára a munkaképtelenné válnék és a munkaképességet a nemzetgyűlés elnöke a házszabályokban adott hatalmával sem tudná helyreállítani.

¹⁾ Előbbi idők fennálló kitüntetéseinek, magyar rendjeleknek, magyar jellegű diszjeleknek, érdemjeleknek, udvari, királyi tanácsosi címeknek adományozására vonatkozó jogát sem tagadhatjuk; ez irányban korlátozás nem áll fenn. Az exequatur joga is megilleti a kormányzót külföldi kitüntetések esetén. A kormányzó eddig is alapított új kitüntelési nemeket és érdemjeleket. A kormányzó gyűrűjével való doctorrá avatás quasi folytatása a királyi gyűrűvel való előbbi felavatásnak.

hatja. Ez nem jelenti a magyar szent korona főkegyuri hatalmának csorbulását, szünetelését, annál kevésbé feladását. A magyar nemzet-hatalom ezen lényeges része érintetlenségében fennáll.

F) A kegyelmezési jog az általános kegyelmezés, amnestia jogát is odaértve, a kormányzót megilleti azon korlátozással, hogy az 1848. III. t.-c. illetőleg 1920. X. t.-c. értelmében felelősségre vont vagy elítélt minisztereknek és az 1870. XVIII. és 1920. X. értelmében felelősségre vont vagy elítélt legfőbb állami számszéki elnöknek kegyelmet (pertörlést is) csak törvény adhat. (1920. XVII.) Az 1920. I. t.-cikk szerint amnestia adás jogával még nem volt felruházva a kormányzó.

Nagyjelentőségű új rendalapítása a kormányzósági aerának a vitézi rend alapítása. Ennek célja utódaikban is jutalmazni azokat, akik a világháborúban és a forradalmak alatt egyéni vitézségük és erős nemzeti érzésük által kitűntek és egyúttal állandó nemzetvédelmi szervezettel biztosítani esetleges belső erők felforgató kísérleteivel szemben. E célt szolgálja a vitézi telkek adományozása, illetőleg a saját birtoknak vitéziesítése, vitézi telekké átminősítése. A vitézi telkek köztől birtok s el nem vehető a jogosultaktól. A V. R. szabályzata részletesen meghatározza a háborús érdemeket, melyek mellett ha egyéb erkölcsi feltételek is meg vannak, vitézi telekre igény formálható, illetőleg a saját telkek vitézivé nyilvánítása helyet foglalhat. Saját birtokból önmaga vagy leszármazója részére való vitézi telek alapításához kormányzói jóváhagyás kell, e nélkül a telekkönyvbe való beiktatás nem történik. A vitézi telek tulajdonosa illetve várományosa köteles megfelelő időben családot alapítani, idegen hangzású nevét a belügyminiszter engedélyével magyar hangzású névvel felcserélni. Kivételesen ez alól történeti vonatkozása névvel bírók felmentést nyernek. A vitézi telkek tulajdonosait »Vitéz« jelző és »nemzetes ur« címzés illeti. A vitézi rend külön jelvénye illeti meg a vitézeket, mit mellükön viselnek; a jelvény nagy példányát a vitéz lakóházára köteles illeszteni. A vitézi rendbe felvett új vitézek felavatása évente Szent István napján ünnepélyesen a szék főkapitányának jelenlétében megy végbe Buda várában. Egy járásban lakó telkes vitézek egy nagy családdal a »járás vitézi szakaszához« tartoznak, ennek a feje a vitézek Hadnagya; egy-egy megye élén a járásszakaszok felett áll a Vitézek Székkapitánya; Több megye élén áll a törzsszék, melynek feje a törzskapitány; végül az összes törzskapitányok a kir. kormány képviselőivel együtt alkotják a legfőbb Vitézi Széket, melynek élén áll a Vitézek főkapitánya. E tisztet jelenleg a Magyarország kormányzója tölti be. L. a Vitézi telekről szóló 1920. évi 6.650. sz. min. elnöki s ehhez kiadott 1920. évi 6000. sz. igazs. min. rendeletet. Ezen alapvető rendeleteken több belügymin. és honvédelmi minisiteri rendelet van a Vitézi rend dől-gáról.